EVPHORMIONIS SATYRICI ICON ANIMO-RVM.

PARS IV.

Lugduni Batavorum,
Ex Officinâ IACOBI MARCI.
cIↃ IↃC. XXVIII.

Digitized by Google

Digitized by Google

SERENISS. ET POTENTISS. PRINCIPI, Ludovico XIII. Franciæ & Navarræ regi Chriſtianiſſimo,

EVPHORMIO.

Felicitatem, Victorias, Triumphos.

MORTALIVM *animos ſeria contemplatione deprehendi, Ludovice Rex Chriſtianiſſime, & veluti oculis ſubiici poſſe, ille ſciebat qui in oraculi modum edidit, ut ſe quiſque cognoſceret. Sed privatum bonum eſt ad ſuæ vnius mentis notitiam pervenire, Plurimorum autem varios genios, impetuſque animorum, curioſa diligentia poſſe diſtinguere, res adeo publicæ vtilitatis, ut nec indigum duxerim munus, quod Tuæ Majeſtatis adole-*

ſcentiæ traderetur, hanc mentiũ morumq; picturã: In qua ut potui fideliſsime Naturæ lineamenta ſequutus ſum, ut aliquot diſcrimina adumbravi, quæ in hominum animis eadem Natura conſtituit, ſive terrarum uti oriuntur ſpiritu: ſive fortunæ in quam iraſcuntur, aut perveniũt, ſorte: ſive etiam variarum ætatum diſcrimine, aut illorum affectuũ qui pene diverſi ſingulos agũt. Non indulgeo, Rex Sereniſs. intempeſtive & ſuperbæ ſapientiæ, ut his ſcriptis informare adoleſcentiã tuã ſtudeã, & inter diſciplinas quæ jam primam tuæ Majeſt. ætatem feliciter exercent, non rogatæ ſententiæ ſuffragio audiri. Habes Iuventutis tuæ Rectores, quos Burrhũ & Senecã appellarem, niſi quod in Traianũ inciderũt. Habes utriuſq; parentis ſacratiſs. genium, O Rex, illumque præterea qui à Numine eſt, vobis ſuæ Majeſt. vicarijs incubantẽ. His tu optime indolẽ tuã credes. Nobis tamen in parendi ſortẽ genitis ſi templa adornare, & coronas licet aris appendere, cur non & pietati videamur operari, cũ ipſos ingenii noſtri cenſus ve-
[illegible] Numinũ ve[illegible]

ingenua devotione conferimus? At quid (inquies) externæ gentis homo divertit ad peregrini Numinis cultus? Nunquã erit (Rex) ut meo Regi domeſticus me apud te ducã externũ. Tuæ enim fortunæ magnitudo non in Galliarum adeoq; nec terrarũ finibus hæret. Tranſit quoq; maria, obtinetq; amicitiæ jure Britannias. quod per ſæpe eſt ipſe ſervorũ & civiũ ſacramento validius fœdus dies, ſeculoq; pudendus, qui, parricidio ſupra omnẽ atrocitatẽ horribili inclytũ tuum Patrẽ Orbi ademit, tibi fidẽ tuorum amicorũ approbavit certiori exprimẽto quam etiam ipſi vellent. Inter omnes nemo Regum Principumve Sereniſs. meo Rege, aut verius defuncto Hẽrico ingemuit, aut ſyncerius timuit vivẽti Ludovico. Neq; vero cunctatus eſt, dum cognito rerum eventu poſſet perfunctoria & ſecura pietate ſe jactare: Sed cum adhuc in tanto rerum articulo extrema timerẽtur, in hanc vocẽ ad immortale amicitiæ exemplum erupit, ſe tecũ cõmunicaturũ pericula, venturaſq; in ſortem Britannias quamcunq; ille turbo tuis Galliis feciſſet.

 Nec

Digitized by Google

Nec deinde degeneravit Rex Maximus â ſuorum verborum ſanctitate, affectu, anniſque tibi Pater, & antequam velles frater, communione dignitatis. Hac tanta animorum vtrinque mixtura, & Gallica decet in Britanniis voto fervere, & noſtra apud vos exaudiri. Et ea mihi publica ratio (nam privatas tacuerim) nuncupandi Tuæ Majeſtati donarii. At nunc quidem Iconem Animorum, Rex Potentiſſime, tibi vovi: mox quoque Tui Animi & Majeſtatis imaginem Poſteritati paraturus, cum te ad illa quæ Orbis expectat purpura tua digna, major ætas propulerit, ſpiranſque in oculis atque ingenio tuo Maximi Patris virtus: qui bello ac pace mirabilis, æmulorum invidiam vicit, & amicorum fidem. Galliam ſuam agentibus fatis inſanam armis fregit. quid in Cæſaris laudibus majus? Tuum deinde in victoria animum, clementia exarmavit. Nec id potuit Alexander. Tu tanti Patris hæres, tu ſpes metuſque populorum, iam famam impleviſti quantam-

cunqu e

cunque capere tam teneri anni poſſunt. Dum creſcis, dum in vires, ſummis rebus maturas exurgis, Tuæ Majeſtati in hæreditatis interim partem laus Parentis, triumphique, & cæteræ dotes erunt, quibus æternitatem emit. Sed & hæc ipſa, licet patria, aliena eſſe cenſebis, voleſque tuis titulis niti, ubi eoſdem poteris per ætatem meruiſſe. Vale.

Digitized by Google

tanea eloquentia diffunduntur. De hominibus tardioris lentioriſque prudentiæ. Perfectos demum eſſe, qui inter hæc duo genera ſunt poſiti. Vtrum ſint præſtantiores animi, qui literis idonei, an qui adminiſtrandis rebus publicis. Delicata ingenia aſſiduo aut diuturno labori minus apta, quam tarda & depreſſa.

CAPVT XI.

De fortibus animis: Temerariis, Timidis: Superbis: Sordidis: Languidis & reconditis: Hilaribus, & exertis. De inconſtantibus ingeniis, omnia acriter, ſed non diu volentibus.

CAPVT XII.

De animis Amori obnoxiis. Hos affectus ſingulorum temperari, & interdum mutari, a fortuna, & vel ſplendida vel obſcura vitæ conditione.

CAPVT XIII.

Diverſos affectus eſſe, Tyrannorum, & legitimorum Principum: Rurſus Regum qui ſucceſſionis iure, & eorum qui ſuffragiis ad regnum pervenint. De Procerum, qui apud Principes gratioſi ſunt, ingenio.

CAPVT XIV.

De ſtudiis Aulicorum. De diverſis generibus & affectibus egenorum: itemque divitum.

CAPVT XV.

De Magiſtratibus. De cauſarum Patronis.

CAPVT XVI.

De divinarum ſcientiarum peritis: deque Præfectis Religionum.

Digitized by Google

EVPHORMIONIS SATYRICI ICON ANIMORVM.

CAPVT. I.

HVMANI generis, ſicuti cæterorum omnium, præcipua in cunabulis cuſtodia eſt. In arboribus rami naſcentes obſequuntur Agricolæ, cujus ductu vel in altum enituntur: vel ad terram proni deflectunt. Ita puerorum animi, parentum, velut obſtetricum, manibus fingi poſſunt, certa, & in ſequuturam ætatem manſura imagine. Semina maxime, & veluti fundamenta virtutum, his antiquo præaltoque affectu inſinuanda ſunt; ut deinde ignorent, natura an præceptis acceperint, parentibus obnoxio ingenio eſſe, facilique præcipientibus? intemperantia, mendacio & fraude, veluti inſolentia prodigiorum exterreri; præcipue vim Numinis venerari, nunc beneficio, nunc vindicta ſuſpiciendam. Et hæc ipſa non atroci aut moleſta ratione urgenda ſunt. Nam quæcunque ſuppliciorum metu colimus,

Digitized by Google

eadem triſti faſtidio ſolemus averſari: & concepta à puero odia, neſcio qua horroris conſuetudine, ad ſenium quoque deducimus. Sed aſſiduis ſermonibus imbuendi ſunt, de faſtigio, præmiiſq; virtutum; flagitia cum ſupercilio ac verecundia apud illos nominanda; quæ omnino neſciant, ſæpe publice, nec iam cum infamia regnare. Tam lenibus rudimentis initiati, oderint vitia, virtuteſq; tanquam feras aut rigidas non timebunt; & faciles ad hæc prima rectæ diſciplina initiæ accedent, parentum magiſtrorumq; auſpicio, quorum ſententiis veluti divini mentis oraculis, detinentur imbecilli in illis animi, nec dum judicandi ambitione ſolicitati; Accedit, quod non emitur promiſſis adulantium vitiorũ haud intacta modo ætas, ſed incapax voluptatis. Itaq; rem turpem judicio ſuorum, & ſibi nullis lenociniis commendatam, facillime proſcribent. Neq; hic pueritiam initiamus ad ſuperſtitioſæ, & anxiæ pietatis ſupplicium, ſed ad virilem cautamq; virtutem. Nam cum animus hominis ingenerato pondere in prava deflectat, neceſſe eſt adhuc faciles ramos in contrarium cogi, ut deinde impetu ſuo redeuntes medium inter naturam & inſtitutionem teneant.

In hac autem puerorũ diſciplina, glorię

quoq;

quoq; ſtimuli paſſim inſigendi ſunt ſentientibus animis, ut jam tum ſuos honores aſſueſcant ſuſpirare,& ſive ſcholis,ſive ludis exerciti, eminere æqualibus labore dulciſſimo contendant. Prętereà cum ætate ſenſim veluti ex captivitate deducendi ſunt; ut & mitior majeſtas parentum ſenſit, & illi non ſubito aut improviſo libertatis incremento laſciviant. Suis etiam ſtudiis relinquenda eſt pueritia,ne videamur Naturam arguere, quæ hanc ætatem imbecillem eſſe juſſit, & intempeſtiva ſemente ſapientiæ nondum præparatum ingenium corrumpamus. Sit illis innoxia laſciviendi venia, ſtudium literarnm magis ad mutationem ludi quam ad faſtidium, minuſq; ſupplicii ex ſupercilio parentum, quam timoris: fruantur deniq; adhuc miſerantis Naturæ indulgentia, nec ante humanarum mentium ſupplicia, quam meruerint, tolerent. Niſi forte putamus in levibus malis eſſe, cum pueri à ludo in totum prohibentur, omnemque ſtrepitum faſcium cum illius Stolonis conjuge exhorrent: & ſapientiæ quam nondum capiunt acerba documenta, tanquam mimum, aut exhibent aut revolvunt. Qui ſenſus eſt ad miſerias acerrimus, in hanc ætatem cadit: dum teneræ mentes nec timorem regere poſſnnt, & pejus de incognitis

gnitis malis judicant. Ac ut viri quos fortuna ingentibus malis fregit quam capaces animos habent, totos implent ſuarum miſeriarum contemplatione, atque ſenſu: ſic & in pueris, dum incidit quod miſerrime expaveſcunt, omnis vis timendi dolendique conſumitur. Interrogatus qui prædones laqueum minitantes evaſerat, quo animo expectaſſet mortem, quo, inquit, olim puer flagrum expavi. Sed & illa in pueris perpetui metus acerbitas ſuccum abſorbet, quem Natura ad laxandos corporis artus, & incrementa adoleſcentiæ, exundare voluerat. Non enim ſuam vim ventriculus habet, evocato ad laborantis cerebri pręſidium igne, neque pactu lætitiæ diffunditur ſanguinis impetus, qui omni interpellatione triſtitiæ marceſcit. Ita hæc ingenia, inter ægræ cuſtodiæ vincula, vel territis, vel exhauſtis viribus ſic ſubſiſtunt, ut qui ſupra pueros ſapuerant, poſtea infra decus virilis prudentiæ delirent. Equis certe, juvencisque, in primorum annorum libertate incurioſos impetus effundere concedimus, ne tunc primum robur enaſcens timeat ad vincula accedere. Adeo cœcæ mentes quod in cæteris animantibus videmus, in noſtris pignoribus aut negligimus, aut neſcimus. Neque tamen in infinita

finita

finita libertate prima hæc ætas dimittenda eſt. Sit illis mediocris terror ſupplicij, ſumma parentum reverentia, & ſemper quantum ſibi liceat, ignorent. Nam ſi procax eſt alicujus pueritia, nimiumque ferocia exuberat, tunc faceſſant lenitatis iſta præcepta; tumorque, naturæ vitio enaſcens, quem ſæpe parentum lenitas ad ulceris maturitatem fovet, adhuc crudus ac facilis exſecetur.

Hoc modo lepida pueritia ſuæ & parentum voluptati relinquetur, & poſtquam expleverit ſtultitiam innoxiarum cupiditatum, ipſa ætas paulatim ſtudia mutabit, radiceſque virtutum adoleſcent, quas ipſi iam non impetu, ſed iudicio amabunt. Tunc afferent ad adoleſcentiam,& ad crepuſculum prudentiæ, mentem liberam, placidamque, quæ ad illius lucis pulchritudinem vi ſuæ inſtitutionis obverſa ſit.

Sed vt omnis rectitudo diverſis vitiis oppugnatur, plus inter ſe, quam cum media virtute luctantibus; ita qui acerbos adhuc animos vocant ad nimiam maturitatem ſtudiorum, non durius oportet accuſari, quam ignaros virium quas Natura ejuſmodi ætati; conceſſit. Nam præterquam quod quibuſdam eſt præcox ingenium, & Curiæ capax prætexta Papirij, eſt

eſt etiam à natura illis annis dos ſua atque cenſus; vis ſcilicet capacis faciliſque memoriæ, quæ in pueris ſumma eſt, & quicquid iis temporibus acceperit pertinaci felicitate ſervatura: ſed creſcentibus ſenſim annis hebeſcit, inſtar roris ad noſtrorum corporum ſalubritatem eximii, qui in ferventibus plagis Ilicibus inhærens, niſi excipitur prima luce, ad ſurgentis Solis radios expirat. Multis ideo ſermonibus, mox uberi hiſtoriarum lectione, dum licet, ferendus eſt ille campus, vt nec cogitantes pueri bona concipiant, deinde vel cum invitis adolitura. Linguarum quoque varietas, quæ tot vigiliis nobis conſtat, ſurgentibus ad pueritiam infantibus per colloquentium commercium pulchre accedet. Hæc ſcilicet minimi laboris opera, nulliuſque judicii, ubertim exequitur illa ætas, nec labori idonea, nec matura judicio. Quod ſi areſcere ſiverimus facilem humentemq; memoriam, erunt longo laboris faſtidio quærenda eadem, quæ tunc melius, & abſque nauſea, habuiſſemus. Nam quid miſerius, quam hoc tempus, quod prudentiæ idoneum nobis in virili ætate conceditur, licet breve, nec jam tot ſcientiis artibuſque ſufficiens, in his etiam ſæpe conſumi, quæ vacua pueritia, ſi eam excoluiſſes, ita in receſſus memoriæ, vt
in

in penariæ cellæ latebras condidiſſet.

Sunt autem in eiuſmodi quoque annis quędam omina creſcentium vitiorum, aut futuræ virtutis; moliente jam Natura aptũ unicuique indoli fundamentum. Adhuc Cyrus, qui Perſarum Imperium condidit, paſtore genitus credebatur, cum in eo emicuit animus, quo deinde toti pene Orienti jugum impoſuit. Puer cum parium annorũ cœtu ludebat: Rex ſorte ludendi à jocantibus factus, vere jus regiũ in ſodales exercuit: contumaces verberibus cecidit, ſat ſuperque idonea majeſtate. Res ad Aſtyagem delata eſt ab eorum parentibus quos Cyrus verberaverat: Et is juſſit Cyrũ ad ſe perduci, qui ad ſolii tiaræq; conſpectũ non vili aut puerili timore emarcuit: Regem ſe aiebat à pueris conſtitutum, & quod regium eſſet, egiſſe. Hinc majora ſuſpicatus Aſtyages, quam quę pręſens pueri fortuna jubebat, in illius genus, & parentes quæſivit, mox ſuum ex filia nepotem agnovit. Cato autem qui à fatali ſibi Vtica nomen traxit, paulo ſupra infantiam erat, cum Legati Latinorum ſuæ genti jus civitatis oraturi Romam perveniunt, adeuntque Livium Druſum Catonis patruum, apud quem ipſe educabatur: Hunc puerum cum legati per jocum rogaſſent ecquid illos iuvare apud patruum precibus vellet,

Digitized by Google

vellet, hæſit immotus, eos etiam acri vultu perſtringens. Et ipſi tantulæ ætatis contumaciam admirati, in experimentum indolis, ulterius blanditias, moxque minas ingerunt, verbum extorquent: tandemque correptum extra altioris triclinii feneſtram, ut in terram proiecturi, aliquandiu verſant: Sed is timere dedignatus pejus quoque ſupercilium arctavit. Tanquam in ſeveræ rigiditatis auſpicium, qua ipſe deinde tota vita inhorruit. Errant tamen aut raro qui ex puerorum moribus temere de futurorum affectuum ratione conjiciunt. Nam oportet grave eſſe indicium, & ſupra illius ætatis levitatem pertinax, quod ſit efficacis argumenti, ad motus venturorum, & flexilium annorum deprehendendos. Vnum eſt quod vix fallit præſagium; ſcilicet lachrymarum profuſe excidentium facilitas. Qui enim ad primum perculſæ mentis ictum veris gemitibus madent, ſunt illi naturæ mollioris, & ad humanitatem amoremque compoſitæ. Alios videas magnis quidem clamoribus, & ſimulantibus fletum, ſiccos tamen oculos inter parentum minas & verbera tenere: feri iſti plerumque, ſi adoleverint; aut certe in opacis pectoribus nec teneros affectus, nec juſtos etiam timores admiſſuri.

Digitized by Google

In adoleſcentiam deinde productos, primamque juventutem, ipſe impetus ſanguinis, vireſque jam ſe nimis cognoſcentes prorſus immutant, & animum abripiunt per inconſultæ fiduciæ ac ſecuritatis æſtus, Tunc primum idonea delicijs ætas eſt, nec plus de voluptatum ſenſu gaudet, quam quod illas audeat impune experiri. In poſterum conſulere ideo neſciunt, quia adhuc crudæ vires non reputant ſe obnoxias eſſe fortunæ; & præterea lætarum rerum ſpecies tunc animos ita implent, vt ſeveriori prudentiæ, quæ primo aſpectu moleſta eſt, in ijs nihil vacet. Et tunc quidem, jam non vano aut diſſimulato impetu, ſua quemque natura in ſtudia abripit, ad quæ potiſſimum factus eſt. Nam quos ad vilia artificia ignobilis indoles ducit, ij deſtinatam ſibi artem monſtrantibus fatis agnoſcunt: tum quibus potior militaris diſciplina: tum quos ingenij vigor ſive Muſis, ſive negotijs dicavit: omnis denique ſpecies animorum in ſuam tribum adoptatur, præeunte Natura: Quæ niſi quendam impetum ac ſuavitatem adjungeret huic vtilitati laborum quos præſcribit, certe adoleſcentia juventuſque, vix ducta ratione nec durum aliquid in ſe audens, pene cum venia erraret.

Verum & in ipſa incuria eorum qui

omnino à labore ac officio recedunt, plerumque illa vis emicat ad ſe vocantis induſtriæ: veluti herbarum ſemina, per ſaxorum latera quæ naſcentibus obſtant exili cacumine enituntur, vt ſaltem ſe oſtendant enecari. Sive enim ignavia adoleſcentes perdiderit, ſive luxus, aut commeſſationum inſana dulcedo, cum ſuis voluptantibus ludiſq; laſſati, recedunt interdum ad aliquam laboris ac induſtriæ ſpeciem, cui perfunctorie incubant, & tantum ad mutationem voluptatis, ad eam potiſſimum partem divertent, cui diligenter excolendæ idoneam mentem, geniumque acceperant. Adeo non poteſt in totum interire fatorum ſtimulus in certa munera unumquemque pulſantium.

Vt vero arbores, quæ multo ac valido ſucco in inutiles ramos exuberant, tandem matureſcente illa luxurie feliciſſimos proventus alere poſſunt: ita juvenis nimio æſtu exultantem liberumque animum nactus, aliquando juſta & ad ſapientiam ſufficiente moderatione reſidebit, quod ſi jam ab ipſa adoleſcentia maturam ſobriamque vim ſortietur, certe languore inutili ante primam ſenectutem marcebit. Sed hoc maxime eſt ad judicium futuræ virtutis, ſi ipſe inter cætera ſtudiorum aut effectuum genera aliquid valde

valde volet: id quicquid eſt nimio ac veluti præcipiti fervore complectens. Nam hæc acris cupiditas ſaltem oſtendit, illum vero, & per hoc laborioſo impetu, in ſua ſtudia poſſe ferri: ſine qua indole nemo virtutem vere colet, aut gloriæ litabit.

Cæterum quamuis adoleſcentiæ interdum ſint ingrata ſenectutis conſilia, tamen ipſa conſcientia ſapientiæ nondum in ſuis annis maturæ, neſcio quid de iis altum ſentit, qui jam ante experti juventutem per eam commeantibus iter oſtendunt. Animus autem in hoc ætatis flore prima cupidine laudis ardet, impatiens contumeliarum, non diu eadem conſilia probare, aut exequi, facilis; etiam plurimum ſibi placet; nec ſatis amicitias poteſt eligere, nec poſtea adverſus ſuccreſcens faſtidium tueri. Quicquid autem ſubito mentis acumine inveniri, aut perfici poteſt, non aptiores in mortalibus habes, quam in illo flexu annos. Vt videatur pueritiæ eſſe facta majorum, vel dicta, indefeſſa memoria adipiſci; juventutis autem, & facere nova, & loqui; ſequentis deinde ætatis ſe ex vtriſque moderari.

Excipit juventutem ſtata ætas ac virilis, media inter adoleſcentiæ præcipitia,

pondusque

ponduſque ſenectutis. In hac adeo cum animo corpus viget, ut tunc demum vere hominem eſſe credideris, datamque in illorum annorum gratiam quantacunque eſt mortalibus vita. Hic ingens corporum & animorum mutatio, ut ciborum plerumque ac voluptatum alius tunc delectus, ita mores alii, & in novum efformatæ cupiditates. Robuſtus animus, & veluti ab adoleſcentiæ caligine emiſſus, primum ſolet de anteactis erroribus atroci cenſura judicare: mirarique ſe tam improvide potuiſſe peccare.

Illinc ſtatim utilis pœnitentia, & ruinas, quas juventus fecerat, emendantis ſedulitas. Opum, honorumque præcipuus amor eſt; & quaſi nunquam de vita deceſſuri, ita avide ad illam ſubſidium & ornamenta quærunt. Simulare amicitias, ſuiſque deſideriis imperare, non alii magis ſciunt. Veram quoque fortitudinem habent, caſtigato impetu, neque extincto, quo ad iram vindictamque adoleſcentia fervebat. Tunc demum vis integra ſolerſque judicii non incitata torrente juventutis, non feſſi corporis ægritudine laborans: Cauta illius vitia, ac plerumque nec virtutem ſine præmio colunt.

Sed hanc denique pulcherrimam vitæ partem ſenectus, velut aliquo æſtu, ſenſim

ſim inundans, ſanguini primum, & mox ingenium ſuum frigus inſinuant. Hæc diverſa habitu, affectibus, moribuſque, priorum annorum virtutes partim auget, partim avertit in vitia. Timiditas maxime inſidet, & aptam alioqui prudentiæ ſedem infeſtat. Quippe ſenes hoc pectoris igne defecti, qui fortitudinem inſpirat, nec aliter quam per ſua aliorumque pericula in tantum ætatis provecti, omnia ſolent nimis anxia cogitatione verſare, tam quæ ipſi effugere, quam quæ alios perdiderunt. Hinc illa vis conſilii, atque prudentiæ, quæ maximam ſenectutis dotem facit, ſæpiſſime nimio pavore corrumpitur, dum omnia etiam tuta circumſpicit, mavultque interdum malo ocio vulnera tegi, quam in periculum venire medicinæ. Felix ille Cunctator, qui furentem Annibalem vallo caſtrorum, velut clypeo, à pernicie Italię ſubmoverat, ille Fabius pene Imperii Vrbiſque aſſertor, quid abfuit, quin religioſa ſupra modum timidaque ſententia, redeuntem felicitatem à Romanis liminibus arceret? Scipio trajiciendi in Africam conſilium impetumque ſumpſerat. Ita extorquendus erat Annibal, & ad patriæ clades de viſceribus Italiæ revocandus. Tam ſalubrem optimi ducis mentem, ſimulque incolumitatem Imperii,

Imperii, pene ille Fabius intervertit, omnia tantæ expeditionis pericula anxie reputans: cum ad naturam ſua ſponte cunctantem ſenectus acceſſiſſet. Sed hunc in ſenibus nævum facile virtutes excuſant, maximeque conjiciendi futuri ſagacitas, quæ in illis edocta per præteriti temporis memoriam, quo minus corporis vinculis obligatur, eo purius omnia & quaſi communicato cum ſyderibus conſilio proſpectat.

Quot vrbibus, quotque Imperiis hæc ſapientia ſaluti fuerit, quanta etiam privatis hominibus utilitas, qui ſe ſenum conſiliis permiſerunt, plena ſunt vetuſtatis monumenta, & quotidiano uſu unuſquiſque perdiſcimus. Et fortaſſe hinc ſenibus illa ingens, & plerumque indefeſſa loquendi cupiditas, quaſi datus à Natura ſtimulus, ne illi docere gravarentur qui omnium optime poſſent.

Sed plerique eorum non ſatis in hac parte modum tenent, ut quiſque ſe juvenum illis applicuerit, per ſuorum annorum rerumque geſtarum ſeriem infinita oratione euntes; ac quod moleſtiſſimum putes, ne una quidem & ſimplici vexatione contenti, quotieſcunque in eundem inciderint rurſus pari ſermoni aut invenient cauſam, aut facient. Etiam quo patientior

tientior aut verecundior erit, quem ad illud audiendi ſupplicium rapuerint, hoc miſerius eum plectent.

Nec audiri tantum amant: ſed ubi conſuluntur, aut etiam ſponte monent, ſibi fidem haberi, componique omnia in quem modum præſcripſerint, nimis interdum pro imperio volunt; urgentque nolentes: rati ab iis ſe contemptos qui abnuunt regi: Iuvenum virorumque conſilia pervicaci faſtidio, & veluti de altiori ſcena deſpiciunt. Tu ſi dignus es, quem aliquando in ſenectute peccantem juventus quæ ventura eſt excuſet, jam mulcebis animos innoxio gaudio exultantes, faciliſque dicentibus, fronte ſaltem ac luminum nutu, quicquid dixerint lætus accipies. Nam quæ minor reverentia provectis his annis, & patrium cultum merentibus poteſt haberi, quam ut ſaltem ſimulemus probari à nobis quæ edicunt; facilique, & nihil auferente officio, tantæ venerationis ætatem ſuo gaudio perfundamus.

Eadem autem rerum humanarum experientia, quæ illos per reliquas ætates ad ſenectutem deduxit, ſimulque eorum exempla, quos viderint in egeſtatem labi, agere ſolent ad nimiam domeſticæ rei curam. Quis ferat hoc mortalitatis ludi-

brium, tunc fortunas avidiſſime expeti, cum nec diu manere, nec jam ſolicitare precioſis deliciis effœtum corpus poſſint? Viget hoc tamen in ſiccis pectoribus malum, labenſque Natura timet ſcilicet ad inopiam pervenire, à qua non poſſit jam laſſis viribus, indies morientibus, vindicari.

Illis vero qui in ſenectute hæc vitia, velut ſyrtes effugiunt, nihil eſt ad omne conſortium commodius. Res publicas atque privatas feliciſſime regere: deſpicere malos impetus, ac vincere, qui animos noſtros in conſulte diripiunt: & conſulere juventuti, & parcere: quid ipſi fuerint, quid tunc ſenſerint, nondum immemores: digni denique qui longa ſenectute ſua ſapientia fruantur, Orbemque illa veluti expertæ Philoſophiæ diſciplina componant.

CAPVT II.

GRenovicum pervetuſta Regum Britannicorum domus eſt, millia IIII. ſub Londino, ad Tameſis ripas. Mons imminet Regiæ modico ſupercilio ſubjectum oppidum fluviumque deſpiciens. Brevibus tumulis in illum aſcenditur: verticemque deinde ingenti ambitu planicies extendit. Forte in eum bene mane

ne

Digitized by Google

ne conſcenderam : & ſolitudo circum erat, ut nemo interpellare poſſet cogitationum ludum dulciſſima libertate errantium. Sed memorabilis amœnitas pene citius animum quam oculos diffudit, aſpectu, non Britannia tantum, ſed fortaſſe tota Europa pulcherrimo. Ingens planicies aliquod ſuſpenſa colliculis, rurſus montes in orbem effuſi, neque cito caſtigabant oculos, neque illos per immenſum cœlum ſpargebant. Tameſis lætiſſima ubertate in viciniam exudat, & ad radices montis redeuntibus in gyrum fluctibus inſulam pene molitur. Paſſim toto alveo naves, & omnis generis onerariæ : ut proximas quidem totas aſpicerem, cæterum longius ſtantes, aut ſub altiori ripa, ex malis antenniſque tanquam nudam & brumalem ſylvam cognoſcerem.

Nihil illa plaga viridius. Paſcuorum vtilitas eam frugibus abſtulit : & vix alibi felicior in gramina terrarum luxuries. Privatorum quoque fundos, de more patrio, perpetuæ foſſæ, & pleræque in marginibus arbores ſapiunt : Maxime vias publicas altiſſimæ populi à lateribus tuentur, vt de monte deſpicienti perpetua facies hortorum videatur, ſaltuumve factorum ad ambulationis voluptatem. Præcipua eſt tam varia viriditas, pene

in diuerſos colores diſtributa. Nam quæ longius abſunt velut cærula incumbentis cœli facies opacat: propiora, denſiore fronde in arboribus nigra ſunt, vel humi tenui herbarum virore nitentia. Sed pulcherrimum ſpectaculum præbebat ipſa urbs, inter eximias Europæ celebrata, Londinum, innumeris domibus, vix tamen populi ſui capax: Quippe ad alteram Tamaſi ripam late effuſum eſt, viciniſque annexum oppidis, & pene continua ædificia per quatuor millia portendens. Per hoc ſpatium non privatæ tantum domus: ſed & fana crebro faſtigio eminent, & media civitas tanquam umbone, ita præcipui templi mole diſtincta eſt.

Cum his ego nec proviſa voluptate deduceret, tandem revocare animum cœpi, & ſic mecum reputare: quid eſſet quod incogitantem rapuiſſet: vnde ille aſpectus ſic placeret quæ occulta vis, quę ratio meam mentem tetigiſſet. Num ipſa urbs, num fluminis curſus, monteſve, an campi, an imago ſylvarum? Horum omnium nihil unum: ſed tantarum varietas rerum, & veluti Naturæ ſuas opes explicantis induſtria. Subiit inde cogitatio: nihil eſſe in mortalium rebus ad ſuam pulchritudinem ſic exactum, quod tandem non fatiget contemplantem, niſi ad hunc quem

intuebar

Digitized by Google

intuebar modum adverſarum dotium beneficio in aliam aliamq; venuſtatem mutetur, ſemperque laſſatos improviſa novitate reficiat: Et quoniam ad omnis decoris faſtigium perducendus Orbis erat, nequaquam tantæ artis oblita natura eſt Regiones aliquas montibus ſuſtulit, alias in planiciem deduxit: has æſtu torruit: has damnavit ad brumas: reliquas, nec quidem æquali ingenio, temperavit.

Fœcunditatem, aut ſqualorem, non modo non ubique, ſed nec in perpetuum impoſuit: olim felices proventibus terræ, nunc ſterilibus arenis informes ac vaſtæ ſunt: & quæ quondam crudo aëre horrebant, non tantum jam in fruges, ſed & in voluptatum inſtrumenta luxuriant. Adeo eſt ex totius Orbis pulchritudine illius partes in multiplices habitus vultuſque tranſire. Neque Aſtra, licet certis itineribus ſemper curſum tenentia, aëri motus eoſdem, & effectus ſolent infundere: Ideoque quamvis iiſdem ſpatiis omnes anni in orbem excurrant, nullus tamen in totum aut eum imitatur qui præceſſit, aut exemplum eſt ſequuturo.

Sed ille cujus gratia cæterarum rerum ornatus inſtitutus eſt, ille ad divinitatis memoriam ſpecimenque homo compoſuit, præcipue naſcitur in hujus varietatis

Florentibus Græciæ rebus, quid ad humanitatem, aut aſtum, illis gentibus defuiſſe exiſtimes? Artificiorum tanta vis, ut in auro, vel ſaxis, ſive hominum, ſive pecudum formas, pene etiam animarent, ea eloquentia, in Poetis ſuavitas, vt illam ſibi ſumeret Romana ambitio, quam imitaretur, non vinceret. Inde in alias terras concedente fortuna, nulli ipſis Græcis dolentius ad Majorum memoriam ſuſpirabant, à quorum ingeniis exciderant.

Sed Romani Imperii vices, & quæ inde propius ad nos ætates ſunt, multo certius illos mutabiles ſæculorum genios prodent. Sub Auguſto compoſita Roma omnis humanitatis cultu ſuam magnitudinem ornavit; ac inter cætera velut ad faſtigium Latinæ venuſtatis provecta eſt. Nihil vetat ab exiguis quoque rebus magna colligere. Vnde tunc Poetarum examen feliciſſimis numeris ludentium, niſi à quodam ſpiritu tum mentes agente, qui neque labores Poetarum in Italia afflaverat, & paulo poſt in idem ſtudium incumbentes deſtituit? A Nerone in Traianum, pauci anni multos quoque Poetas habuerunt; ingenſqne tunc numerus in Rhetorum arenà ſudantium: in quibus jam labentis linguæ indicia,

& pro nativi decoris, quod perierat, pompa, tumor obſcurus, & ad ſapientiæ ſpecimen ſubornatæ ſententiæ. Eadem tempeſtate ſub Nerone, excuſſa pax, qua Orbis Romanorum in quietem componebatur: & mox turbo ubique, & in omnium animis bellum, à Gallia, Germaniaque, ad vltima Orientis ſenſim infuſum, quid erat niſi arcana vis, quod propemodum fatum appellem, ad certas & deſtinatas vices corda mortalium propellens? Quæ ſecuta eſt ætas, jam quidem plurimum exciderat de antiqua venuſtate dicendi: & quod milites omnia poſſent, mores quoque ad feritatem, recedebant. Tamen humanitas cum illis malis luctata eſt: donec externæ gentes in Imperium invaſerunt: & quod luctuoſiſſimum fuit, extincta ſcientia vix ſui memoriam reliquit. Nati ſub hæc tempora homines velut ad barbariem facti, non illam quidem feram, ſed quæ obtuſa ingenia triſti nocte ſpiſſabat. Ac tunc plerique Majorum, quorum ſcriptis vel præcepta vetuſtatis, vel geſta inerant, omiſſis per incuriam libris, ſecunda & pejori morte oppreſſi ſunt. Artificiorum quoque alia rudioribus præceptis procurata: alia in totum perierunt. Nec multo poſt rurſus hominibus ſcientiæ amor increvit: Sed in illorum ſeculo-

rum

rum infelicitatem damnati, non quam optare tam invenire ſcientiam poterant: ſi ſcientiam appellamus antiquarum notitiam rerum, & acumen, non in ſcholarum modo argutiis, ſed altius ac nobilius ſpirans, denique eruditionem eiuſmodi, qualem veteres in ſui ſeculi literatis coluerant.

Erat tamen ſcientiæ quoddam genus, animis & temporibus illis aptum: Philoſophiam, reſque divinas, immenſo diſputandi ſtudio aut evoluere, aut miſerius impedire: tum in Iure reſponſa Prudentum, Imperatorumque reſcripta, vel quæ Pontificibus placuerunt, inſanis & inconditis voluminibus ad æternos diſcentium labores augere: Pluribus vero hæc ratio tunc ſcribendi, ut quotcunque argumentum ſibi ſumerent, priorum authorum de eadem re verba atque ſcientias, tanquam ſua, lectoribus darent. Sic vnius ſæpe error cæteris lubricum fuit quo temere laberentur; viciſſimque de unius recta ſententia mutuam ſapientiam multi ſumebant.

Etiam quoſcunque titulos libris ſuis facerent, ad univerſa digredi tunc decorum. Quæ illa tempeſtate hiſtoriæ à condito Orbe non exorſæ? Quæ pars rerum humanarum à rudibus ingeniis, quotieſcun-

deinde annorum ſpatium reditura. Ita ſæculorum ætatumque diſcrimina, non melius ex ſyderum motu, quam ex humani generis in varia ingenia ac ſtudia deflectione, diſtinxeris.

Sed alius præterea impetus animos rapere ſolet, certiſque affectibus addicere: ille nimirum ſpiritus, qui ſingulis regionibus proprius, naſcentibus hominibus patriæ habitum, & cupiditates ſtatim ingenerat. Nam ut iidem cibi pro condientium arte ſaporem quidem mutant, cæterum interna vis alendi aut nocendi nullis blandimentis in totum corrumpitur: ita in omni gente per æſtus ſuccedentium ſęculorum mores animoſque mutantium, hæret quædam vis inconcuſſa, quam hominibus pro conditione terrarum in quibus naſci contigerit, ſua fata diviſerunt. Hinc illa ab antiquo vitia, & patriæ ſorte durantia, quæ totas in hiſtoriis gentes aut commendant, aut notant: ut iſtic naturalis levitas populos agat, turbidiſque incerta conſiliis; illic pingues graveſque animi triſti ſuperbia, tanquam ſpecie arcanæ ſapientiæ, ferociant. Illi ſitim non tolerent: alij in mutationem, nec proviſa conſilia, temporariis ingeniis incumbant: apud cæteros placari non poſſit ultionis ingenium; Rurſus virtutum

æternitas, velut hæreditatis jure ſancita; in quibuſdam ſimplex fides, in aliis acumen animorum, in pluribus fortitudo.

Et quoniam nihil utilius, quam ex genio variarum gentium ſic animum inſtruere, vt diverſus ſit cum diverſis, cognoſcatque quid à quaque expectandum, aut timendum; operæ precium erit aliquot populorum pręcipuos mores in conſpectum ita dare, ut ex communi multorum hominum indole, privatam in ſingulis deprehendas. Nec invenietur, opinior, tam ſuperſtitioſus amator ſui ortus, cui grave ſit in recenſione patriæ ſuæ, etiam vitia nominari. Si enim neminem Natura mortalium tam conditis moribus finxit, in quo non aliquid deſideres, velut ultimam artificis manum; cujus ſupercilii eſſet totas Provincias publico fato velle eripere, & indignari ſe ubi peccatur, id eſt inter homines, natum eſſe? Faceſſat in omnibus ſuæ gentis præceps favor, ſimulque cæterarum averſatrix invidia: Et noſtra vitia fideliter agnoſcamus, & virtutes in aliis nos delectent.

Igitur ſequeſtro animo injecturi contemplationem in indolem Populorum primum Orbem velut è ſpecula deſpiciamus, & quales ſive incolas, ſive dominos hac tempeſtate ſortitus ſit. Aſiæ Africæq; ſub

ſub Barbaris Imperiis caſus, & Græcorum Thracumque calamitas, pręcipua humanitatis commercia in ultimam Europam coegit; ut tot cladibus à barbaris domiti, & veluti feliciori parte exſecti, noſtras vires poſſemus recognoſcere, aut timere alienas. Non vero ad malorum omnium ſenſus peſtifero ſopore torpentes, nec divinam vim horruimus, ac ne in barbararum quidem gentium minas tot Provinciarum quæ reſtabant valiturum citavimus robur. Etiam omni diſcordiarum genere laceravimus noſtras opes, indigno prorſus facinore; ut quod uni corpori vix ſat erat bellis odiiſque in diverſa diſcederet. Tandem ſive expirantibus tot motuum flammis, ſive per malam requiem pejora concipientibus, poſita pene ubique arma miſcent hodie mutuis conſortiis populos, qui ut ingeniis, linguiſque diverſi, ita nec una arte poſſunt eſſe tractabiles. Hi ſunt Galli, Britannique, Itali, & Hiſpani, & quos jam immenſa Germania ſuo nomine occupavit. Pannonum quoque reliquiæ, & quod de Illyrico & Dalmatia nobis ſupereſt: tum illi Sarmatæ, atque Scythæ, quos Polonos, Moſcoſque appellamus: Cimbri etiam, & quidquid ſub Danico aut Suevico ſceptro componitur. Nec adeo, proh dolor! à Turcis receſſi-

receſſimus, ut pigeat mores illorum, vivendique conſuetudinem cognoſcere.

In iſtorum populorum moribus licet utiliſſima contemplatione verſari & Naturæ divitias numerare, quæ tot habitus, mentiumq; variarum impetus, una membrorum ſimilitudine obtexit. Cæteras vero plagas eadem diligentia ſcrutari, minus fuerit ad conſortii uſum, quam ad curioſam voluptatem. Nam Africam qui hodie præter mercatores adeunt, in ipſis littoribus aut ſi forte nonnihil ulterius à fluminum oſtiis in regionem invehuntur, cum incolis ſubita, nec ad amicitiam valida pacta jungentes? Perſas autem à nobis non ſuperſtitionis magis impietas, quam ingens terrarum cœliq; divortium diſcrevit. India pari modo à mercatoribus tantum nautiſque luſtrata: ſi Lucanos excipias ibi pertinacius inhærentes. Sinenſes autem cum exteris conſortium ultro refugiunt. Nec ullus ex hominibus noſtris curat cum Tartarorum fœda, & ut plurimum miſera gente miſceri. Americam qua cultum animorum paſſa eſt, Hiſpani ſic tenent; ne ullis extra hos unos impune liceat commeare. Ita ſolis & licet, & eſt commodum, illarum gentium indolem pernoſcere. Qua vero in eadem parte terrarum, nuda Barbaries, &

generi

generi humano pudenda, efferavit animos incolarum, nullis legibus, nulla induſtria temperatos, diligenter annotarunt quos illuc opum ſpes à regionibus noſtris trahit, inconditi populi ingenium noſtros cultus non capere; ad ſe advectos plerumque tanquam inſidiatores libertatis pro hoſtibus ducere; nec deeſſe tam rudibus animis in flagitia calliditatem; crudelitatem, atque perfidiam, his non raro prudentiæ & fortitudinis loco eſſe.

Horum ulterius mores tradi quid juvet, qui fero impetu Naturam videntur exuiſſe? Præſertim cum ſuis littoribus terriſque contenti ſint; neque ad ſe commeantes, niſi ſubacti, aut in ſolum ſubitæ mercaturæ uſum excipiant.

Sed, ut à gentibus abeamus, vel ignotis, vel nimio terrarum mariumque diſcrimine à noſtra familiaritate ſubductis; de noſtri Orbis incolis genioque quærentibus, ne quidem ſupervacua diſceptatio erit de regionum cultu, de conditione terrarum, cœloque propitio, vel alterutra intemperie gravi.

CAPUT III.

GAllia pene provinciarum in Europa ampliſſima, ſi eam intra veteres terminos æſtimes, Romanorum quondam

Digitized by Google

dam terror, Græciæ Aſiæque victoriis clara, jam in varia imperia, moreſque diſtincta eſt. Quidquid Rheno, Oceano, Pyrenæis, Alpibuſque clauditur, Gallia erat. Ab alio deinde Alpium latere ad Rubiconem pertinebat. Romanorũ cervicibus gravis. Quippe fortiſſimi hominum Galli, cum in Italiam penetraſſent, capta incenſaque Roma tantum terroris attulere, ut deinde caveretur ne quoties Galli tumultum intuliſſent, ſacerdotibus ſenibuſve, ab armis vacatio eſſet. Et domita quidem à Romanis viciſim Gallia eſt, ſed per partes & inter ſe domeſtica æmulatione commiſſa.

Neque integra aut agnovit ſuas vires, aut in Italiam experta eſt. Poſt hæc Franci è media prorupere Germania; & videbantur ad ſecundam ſervitutem Gallias vocaturi.

Sed mox victores miſcuere ſe victæ genti, ne tam Gallias, quam Romanos in Galliis viciſſe viderentur; Iam vero diviſis in pleroſque Principes terris, pene in tantum Galliarum nomen obtinet, quod in iis occupant Franci, gens virtutibus, factiſque eximia, & quæ meruit vt communis fabulæ vanitatem ad ſuæ ſtirpis præconium Scriptores uſurpent, dicanturque Troianorum reliquiæ eſſe.

Hæc

Hæc igitur omnium regionum quæ ad Occidentem receſſerunt feliciſſima, ſibi bonitate cum genio & indole incolarum certavit.

Ager vini, & frumenti paſſim ferax; olea quoque inſignis, omnibus pomis quæ crudum aerem non ferunt; quæ ad Alpes, & Liguſticum mare porrigitur, aut viciniori Occidente intepuit. Nec ulla provincia in Orbe terrarum pro ſuis finibus tot incolis divitias indulſit. Adeo omnis generis opibus clara, ut exterorum mercatorum commercia pene ad ſolam voluptatem exceperit. Nam ex luxus tranſalpino ſerico precium fecit, artificia Germanica opulentum populum ad peregrinas delicias adverterunt. Britannicæ tamen merces, ſi non neceſſariis, vtilitatis certe pleniſſimis navigiis ſubvehuntur, quæ plumbo atque ſtanno, uberi etiam croco, tam quotidianis uſibus, quam altiori elegantiæ miniſtrant. At Gallia præter meſſes, quibus ſolitudinem Hiſpaniæ levat, vina etiam in frigidiorem viciniam diſpenſata, multa carbaſo & cannabi dives, neceſſaria pleriſque gentibus vela, rudenteſque, & quæ cætera ex funibus in claſſium armamentis idonea., ſubminiſtrat. His & aliis dotibus, aurum quod in venis ſuis vix habet largiſſimo proventu excipit,

excipit; ut qui illud anxia & crudeli diligentia effodiunt, qui ab extremo devehunt Sole, plerumque videantur Gallicæ felicitati famulari.

Tam diffuſa regione, tot provinciarum vario nexu compoſita, vix ſterilis aut inculti ſoli glebam indulgentia Naturæ omiſit. Nam & vaſta aliquot in Aquitania loca, ne incolis quidem ſunt vacua, vel ingrata; pinetis frequentibus & ſucco, fructuſque precioſis; Avibus quoque catervatim provolantibus, quæ in deliciis ſolent haberi: ut aeri illa plaga tantum debeat, quantum de juſto telluris officio arena ſubduxit.

Gallia ad utrumque mare pertingens, Oceano alluitur, & pelago quod ab Hiſpaniæ Africæque faucibus poſitas ad Ægyptum terras interfluit. Ita commodus nauticæ rei ſitus, & qui claſſes per omnis nominis maria, littoraque poſſit emittere, ſi Galli quam equis tam navali induſtria aſſueſcerent, ſpeſque, ut ſubitas, ita longas ferre poſſent.

Toti populo ingens amor, & patientia dominantis. Apud illos vere regnatur, nefaſque quantum regi liceat dubitare. Gens armis ſtrenua, ſed equeſtri certamine melior; ignara perfidiæ, publico præſertim conſilio: indomitæ intra ſe molis; ut

ut ubi in exteros exundat, ſtatim impetus ſui oblita: eo modo nec diu externum imperium tenuit, & ſola eſt in exitium ſui potens. Longobardiam, Neapolim, Siciliam, & pleraſque alias per orbem terrarum provincias, frequentibus victoriis ſubegere. Sed mox hoſtes male domitos fidentius quam par erat contemnere, aut ſimulantibus obſequium credere, inconſulta laxaque bonitate. Tum licenter uti victoria, & præter illarum gentium indolem laſcivire: Ad extremum obliviſci armorum, aut ad patriam ſuam reſpicere, cujus diu abſentiam ferre non poſſunt. Per hæc vitia ceſſere in prædam his ipſis de quibus triumphabant; læta ſemper bellorum initia atroci exitu corrumpentes.

Nullis mortalibus indoles ad ſpeciem virilis elegantiæ magis facta. Oris intrepidi habitus, motuſque, atque geſtus, qui totum corpus decent. Et hic decor virtutem ingentium virorum adornat; exiguis autem animis pro fuco eſt, ac veluti naturali munimento, quo ſuam humilitatem abſcondant, aut mitigent. Sic venuſte compoſiti qualemcunq; veſtium de ſuæ mutationis infinita ſerie, tanquam inexhauſto penu depromp ſerint, quocunq; ſalutationis artificio corpus inflectant, putes

putes nihil magis illa inſtitutione convenire. Vicinæ autem gentes ridiculo errore deceptæ, ad illorum quoque mores, per earundem veſtium ac motuum variam imitationem putant accedere; ignaræ, leporis & gratiæ virtute in nonnullis hominibus uno genio cuncta placere; in aliis autem in quibus Natura ad hos mutabiles habitus propitia non eſt, eiuſdem venuſtatis imitationem & curam, ingratam ac lucidam eſſe. Nam virtutes & vitia, & quicunque alij motus ipſis animi receſſibus inhærent, poſſunt à nobis non multum operoſa ſimulatione effingi, quia adeo ingentibus latebris reconduntur noſtri ſenſus, ut vix ullus deprehendat, veris, an extemporaneis affectibus deducamur. Sic facile humilitatẽ ſimulabis, ſic odium, amorem, pietatem. At vero quæ non magis imperio animi, quam uſu, & externo corporis obſequio perficiuntur, eodem imaginem in te transferre, reluctante natura, non poteris; ut eſt aptitudo corporis prompto habilique decore idonea, ut hilaris jocandi facilitas, & omnino eloquentia non in præcordiis, ſed ſummo ore nata. Hæc autem cum in Gallica conſuetudine emineant, ægerrime te ad illius ſimilitudinem transferes, niſi ſe tuus genius huic indoli ſponte admoverit.

Cæterum

Cæterum nunquam Orbis dignas gratias hoſpitali Galliæ habebit, quæ humanitatis templum videtur aperire, quo ſe omnium externorum fortuna conjiciat. Animum in hominibus, non patriam æſtimat. Neque communi cæterarum regionum errore, in inquilinis, ac advenis, naſcendi ſortem punit. Ita candido ſimplicique amore virtutis, eximios viros undiquaque prodierint, ſine invidia miratur, & ſua opulentia gaudet augeri; & in tantæ humanitatis præmium habet publicam primum laudem; tum etiam tot hoſpitum fortunam, ac famam, qui Gallico corpori, non indigna aut inutili adoptioni inſerti ſunt. Neque illic hoſpitibus dediſcendi ſunt patriæ ſuæ mores, aut ad Gallicam ſimilitudinẽ flectendi; dum ſuperbia abſit, aut inculta barbaries. Quippe ipſa veluti profeſſione exteri moris, ſollicitabis curioſæ gentis ſtudia, ſimplicius peregrina, quam ſua æſtimantis; etiam quædam vitæ aut corporis vitia, ſi modo aliunde advehantur, trahentis in laudem. Nam & peregrini hominis eloquentiam vidimus crebro linguæ errore favorem meruiſſe; & grandis opinionem ſcientiæ, quod non intelligeretur.

Plebis in ampliori fortunæ homines vera, nec ex metu, aut ſola inſtitutione,

reve-

reverentia; Rurſus primi Optimatum eodem genio culti ab illis, quia gratia aut genere perinde non excellunt. Sed ſuperbiam, faſtumque non ferunt; Si videris dominari, ſervire erubeſcunt. Comitas, quæ frondis artificio, luminumque clementer vibrantium, vel per ſermonum familiaritatem blanditur, fidelius purpuratorum latus clientibus cinget, quam potentiæ magnitudo. Opes omnes, & ipſe vilior honoribus ſanguis. Præcipue Patriciorum ſpiritus in ſuum aut patriæ damnum ſæpiſſime excreſcunt, dum nemini eorum mercaturæ aut artificiorum utiliſſimam diſciplinam capeſſere ipſa inopiæ experientia perſuadet. Æmulari prępoſtero ambitu magnitudinem placet avorum, & fœdari gentilitium ſanguinem putant, ſi populum vivendi conſuetudine acceſſerint. Ita vanum nobilitatis nomen, & magnifici ocii improba ſpecies, ad patientiam triſtium curarum ſufficit, & in ſola exeuntium morte. Et hæc animorum celſitudo, quamuis ſibi placeat, adeoque ab omnis generis ſordibus videatur abire, tamen interdum pene neceſſariis facinoribus corrumpitur, in miſerorum penatum anguſtiis turbulentam induſtriam exercens, ut vel publica violentia, vel arcanis ſceleribus inopiæ ſqualorē repellat.

Merca-

Mercatura illic vilior quam tantæ utilitatis rem eſſe deceret, & quæ prima humanitatem Orbem circumduxit. Solon quidem qui Athenis leges condidit, & plerique Græcorum, uſq; ad nos fama durantium, illo commercio ſuas res tulerunt ad exteros, viciſſimq; fecerunt ut exotica ſui cives viderent. Nec abhorret ab hoc more Italia, in illuſtribus familiis opes eadem induſtria late componens. Britannia quoque ſanguinis claritatem illo vitæ genere fœdari non putat. At in Galliis hanc mutuæ utilitatis rationem non modo ſtirpes aſpernantur; ſed & quaſi mercatores ſui puderet, ubi illis largius fortuna indulſit, ſtatim in aliam diſciplinam filios ſuos agunt, jubentque majorem paterno faſtigio ſcenam ſperare.

Et quidem magnitudinẽ Gallicorũ animorum nullibi efficacius videas, quam in ambitu magiſtratuum, à quibus pervicax licitatio jam diu egentiũ virtutes excluſit. Exhaurire familias, nomina facere, rem fidemq; conſumere, decorum, dum inter æquales emineas vel ſterili dignitate, vel precio furtivorum munerum patrimonii ruinã reparante. Nec dubium quin illa libido titulorum' niſi ipſa ſe frangat, curias, tribunalia, præfecturas, tandem ſit viliori ſanguine anguſtiſque animis, maculatura.

Quippe

Quippe è ſorbidiſſimis artibus multi compendioſius ad divitias properant, quam antiqua nobilitate ſpectabiles, paterniſque opibus utentes ex majorum dignitate. Hoc modo, dum ad emendæ Curiæ, aut Præfecturæ, ambitum, nummorum pugna initur, ſæpiſſime ij vincunt, qui ut ſanguine, ſic & ingenio cedunt. Accedit, quod vetuſtarum ſtirpium viri non tam pervicaci ſtudio ſuas opes dignitatibus illis donant, quam homines adhuc novi, qui è latebris quas auro condiderunt eruere filios properant, & eam nobilitatis gloriam ſuæ genti emere, quam abſque ullo ſumptu in hæreditatis partem Patricij habent.

Sic paulatim hi honores ſordidiorum eſſe poſſunt, (ſi pecuniæ tantum conceditur) & forſan aliquando in ignobilitatis ſuſpicionem, eorum nominibus cenſeri. Neque ideo fiſci induſtria maligna criminatione carpenda eſt, qui de eiuſmodi Candidatorum bonis excreſcit. Nam cui non ſatius videatur profeſſo precio dignitates à Principe molem publicam ſubeunte proponi, quam avaris Purpuratorum ſuffragiis in prædam concidere? qui ubi hæc publica licitatio non eſt, obtrudunt Regibus Candidatos, quos ſibi munere chariſſimos fecerint; & quod à domino

mino impetrant, deinde clientibus vendunt. Vt nec meliori ſortitu delectos Reſpublica accipiat, nec interſit eorum qui ad tribunalia ſubvehi ambiunt, utrum cupiditatem dignitatis ſub Principe an ſub Optimatibus luant; utrimque pari ſydere in Patrimonii ruinam percurrente. Hæc igitur tolerabili inſtituta conſilio, jam ipſo furore licitantium in præceps abiere, qui in mediocris cenſus virtutem excludunt, & tota opum mole eos honores redimunt, quibus ipſi tam immodicum precium fecere.

Vt vero quo generoſius vina adolitura ſunt, eo adhuc recentia turbulentius deſpumant; ita iſtius gentis, ad humanitatem, & cum ſenuerit prudentiam factæ, adoleſcentia ac juventus, in ſano incautoque impetu ut plurimum fervet. Vana in ejuſmodi ætate libertas, nunc jocandi, nunc ignotos pariter notoſque laceſſendi, & ubique titulos nimiæ ſecuritatis affectans. Leves animi, & rumoribus rapti, jam impatientes ocii, moxque tumultus. Oſtentatio libidinis ſupra naturæ deſiderium inepta; tunc inconſulti riſus, neminique parcẽtes; vis etiam intra ſe irrequieta, per varium ac multiplicem tumultum erumpens. Quidam tamen in omnium exordiis rerum induunt non veram, &

Digitized by Google

ideo majori ſpecie, ſubornatam prudentiam: Veluti matura ſapientia compoſiti, verba tarde euntia deducunt, lento vultu, & aſtum cum humanitate fingenti. Ex re quoque factum nomen, ut appellent frigiditatem. Sed & virtutis ſimulatio tunc eſt ingrata; nec diu tamen ſcientia perſonæ impatientem omnis veli levitatem abſcondit. Media autem indoles, quæ nec Galliis certe deeſt, lætitia capacis animi exuberans, eique non efficta prudentia frenum imponens, ea demum omni precio major; & ad ſapientiæ ſimulque hilaritatis imaginem exacta eſt.

Illud autem in Gallicis moribus, ac veluti fatis triſte, quod benevolentiam qua in ſua regione hoſpitibus indulgent, extra patriam vix in ſuos cives expromunt.

Quis credat in exteris tam humano populo non ſatis convenire? Aves quoque in caveam deductæ roſtra & iracundiam vix ſtringunt; & ſocietas fati peregrinationem ferarum conciliat extra ſylvas quærentium prædam.

Soli Galli quocunque in peregrino ſolo conſederint, præſertim ſi miſeri, & ad opem alienam converſi, ſæviſſima æmulatione decertant. Tum occulta ludibria, livorque deformis, tum profeſſa odia, &

rixarum

rixarum etiam ad peregrina tribunalia concives vocantium deriſa improbitas. Sic inter ſe certantes neſcio qua infamia apud imperitos inundant ſuam gentem, quaſi in invidiam nata ſit, exorſque quietis, ac amoris quo unius patriæ cives arcana vi Natura conjunxit.

Et hæc Gallorum extra patriam ſuam labes. Adhuc autem fœdius in Galliarum viſceribus peccant, qui paſſim tanquam gladiatores, ad arenam damnati, ſubitis odiis, armiſque privatis, ad ultima diſcrimina committuntur. Rem immanem: & ad iſtius ſeculi probrum: leve jurgium, ſolaque altercantium ambitione increſcens, aut revera innocens locus, plerumque autem turbulenti ingenii præcipitatio ad famam, ſæpe ad triſtiſſimas cœdes & familiarum orbitatem, lymphatam juventutem propellit. Hinc toties miſerorum parentum intercepta conſilia, ſpeſque occiſæ; & propemodum fruſtra pax inGalliis,& quę vix minus patricii ſanguinis quam ſi bello certatum publice eſſet in hac arena hauſit. Quæ hæc autem dementia? ritu ferarum, non ratione, ſed impetu injurias ulciſci rerumque ſuarum judicium permittere pene ſcenicæ arti, fortunæque ſæpe fallenti ipſam artem; ut quicunque felicius, ille & juſtius arma ſuſtu-

lerit? Feræ gentes & ab ipſa venientes barbaria, Orbem ſupra aliquot ſecula ſuis moribus polluerunt.

His authoribus quondam factum, ut in dubiis judiciis, cum utrimque argumenta eſſent obſcura, armis ligitantium crederetur. In circum arenamve dimiſſi pugnabatur; victus pro nocente habebatur. & inde veſaniæ origo hanc ætatem infeſtans, quæ jam auctis finibus, cum olim in Magiſtratuum arbitrio eſſet, hodie ad privatorum libidinem deſævit. Iſti tamen gladiatoriæ arti prætextus eſt, neſcias magnificentia an utilitate acceptior, peritia pugnandi. Nam cum arte gladio ferire, vel deflectere deſtinatos ſibi ictus, quis neget ad rem militatem pertinere? Hoc Græci, Romanique, & omnis gens armis ſtrenua cum ambitu quæſivit.

Nunc vero non tanquam in anguſtia ſeſe prementium cuneorum (ut in juſtis præliis ſolet) ſed veluti in apertæ arenæ libertate, per curſus recurſuſque, per omnem corporis habitum, per longam & diſparem oculorum manuumque fallaciam, quis non potius privatorum odiorum crudelitatem erudire, quam publicæ pietati ſuam fortitudinem parare videatur? Et vero nihil jam ad amentiam aut impietatem reſiduum in propinquos amicoſque

Digitized by Google

coſque ſævientibus. Sive ſanguinis, ſive familiaritatis jure conjuncti, non atrocibus injuriis, ſed inani ſuperſtitione verborum, & propemodum gratis, diſſocieati, alterno cruore imbuuntur: quodque ultimum furoris gradum putes, ne inter ſe quidem læſi, ſæpe aliorum inimicitiis tantum nefas tribuere amant, & in gratiam nihil ad ſe pertinentium odiorum ſeipſos & amicorum chariſſimos immolant. quippe à pugnaturis qui perire ſoli nolunt, veluti ad theatrum aut cœnam, ita ad hunc feralem ludum invitati, ultro ſubeunt; & quicquid hominibus aut dulce aut charum eſt violare non dubitant; ineptiſſimo deſiderio famæ: ut jactentur magno vitæ contemptu in arenam proceſſiſſe, id eſt, truculentiſſimum facinus auſi eſſe barbara ignoratione virtutis.

Sed hæc mala, & ſi quæ præterea maculæ ſe Gallicæ indoli interſuerunt, omnino donari eorum virtutibus debent, quos vel ætatis, vel ſapientiæ pondus ita compoſuit, ne æſtu patriorum vitiorum diripi poſſint. In iis egregia comitas: non fucata, aut inſidioſe in hos ipſos quibus blanditur collocata. Non fraudibus, non ſecretis odiis vacant: Dignati ſingulos qui acceſſum aut notitiam petunt, & pro ſua ſorte unumquemque mulcere.

 Externo

Externo homini ad illorum conſortium admiſſo ſatis erit aperto ſcelere aut nimia ineptia, non peccare: ut quidem alibi in alienos mores, ne tibi noceant, intentus ſis; cum maturis autem & caſtigatis Gallorum animis, teipſum reſpicias. Nec aliquid in humana ſocietate felicius, quam conſuetudinis tam politæ erecta viriliſque ſuavitas.

CAPVT IV.

BRitannia per tot ſpatia diffuſa, tam diverſis pulſata fluctibus, tamen magis ad magnitudinis ſuæ fidem poteſt varios civium mores, quam tantorum littorum ſinus & nomina proferre. Tanquam alium in Oceano Orbem faceret, omnis animi genera incolis inſevit. Non alia Inſula toto terrarum ambitu illuſtrior. Sicilia, Crete, Cyprus, viſæ regni fortunam, ac nomen capere poſſe; non ſi in unum corpus tranſeant, uni Britanniæ terrarum ſpatiis, aut opibus pares. Priſcis quoque temporibus, armis inclytis ſtrenua materiam fabulis dedit, quæ plurimarum gentium ingeniis, linguiſq; vulgata ſunt. Quaſi nihil eximium fingi poſſet, quod non apte caderet in alumnos Britanniæ. Olim quidem inter novem principes diſtributa. Mox bellis at-

que

que fœderibus mutati cum Regibus gentium fines: donec tribus Dominis fortuna totius Inſulæ cederet: Saxonum coloniis, quos Anglos appellamus, ſub unius ſceptri felicitatem coactis: Britannorum vero reliquiis, pertinaciter inſidentibus Cambriæ montes (hæc nobis hodie Vuallia eſt.) Et Scotis quibus jam diu excisorum Pictorum portio acceſſerat ad Septentrionem colentibus. Mox Cambria diuturnitate bellorũ macerata totius Angliæ conſenſui impar fuit. At Scotia ſpe quidem victoriæ minor ſed cujus ſpiritus Anglia non domaret, veluti in æmulationis argumentum, non pervicacius armis quam diverſa ab Anglis indole pugnare ſuos juſſit: donec noxioſiſſimam æmulationem fata damnarunt, nunc utriſque impoſito Rege cujus ſpiritus Inſula in unum Imperium coaluit.

Anglia felicibus paſcuis, & ad multas, variaſq; arbores, commoda humo, commeantium oculos pulcherrima viriditate mulcet: gratuitis etiam bonis plebis animos in ſegniciem exolvens. Pabulum illic paſſim pinguibus campis abundat, boum equorumque armenta ad perpetuam ejuſmodi animalium aviditatem explens: alibi autem ſiccioribus arvis, & humili gramine induentibus terram

ſuper fidem multos greges educat; excuſatque utiliſſimum, & ad ovilia factam ſterilitaté. Ne hyemis quidem rigor aſſueta libero aeri pecora (niſi forte ſupra morem inhorruerit) in ſtabula, aut ovilia deducit. Iis ſufficere ſolent nuda ſuo odio cubilia, herbæque quas hybernus tepor alit. Quippe hyemes non illic pro plaga & Septentrionis vicinia aſperæ, cum vehementer Gallicam oram quatiant, qua Britanniæ adverſa eſt, multoque rigidius Batavorum cœlo incubent.

In tanta aeris indulgentia Britannicus ager omnis generis ſemina facile concipit atque ſervat. Proceras habet lauros: Roriſmarini planta apud multas gentes ipſa cura qua educatur precioſa, hic vulgaris, & nonnunquam in ſepes velut ad hortorum cuſtodiam ſtipata. Vitem alere poteſt, uvaſque ad maturitatem perducere. Nam & Cautii amœnitas crebro collium dorſo ſuſpenſa, & Wintonienſis regio, cum cæteris ad meridiem Ortumve ſpectantibus, olim vineta habuere quæ deinde paſcuorum utilitas, viliuſque redemptum ex Aquitania vinum, exemit. Lupi quoque ea inſulæ parte exacti, nudos greges, & vix alicui moloſſo creditos, non infeſtant.

Nam diligentia antiquorum, cum graſſaretur luporum rabies, curamque paſtorum

rum aut fatigaret aut falleret, totum in iis ſedibus tam pervicacis feræ genus extinxit. Ita fortuna per patientiam pecorum ſub dio durantium, & mirabile luporum exitium, profuſas, nec æſtimatas opes videtur indulſiſſe, cibo, corio, vellere, velut exudantis terræ muneribus, populus in ocio, & plerumque oblivione laboris diteſcit. Ne quidem in colendo croco labor, quem optimum habent, facili herba oblatas in floribus opus non in ullius curę aut induſtriæ præmium aperiente. Et ne quid tam propenſo fato deſit, tranſmarinum militem ante aliquot ætates non viderunt: Domeſtici autem motus hoc ſeculo rari: neque in Anglia vt alibi terrarum, ſolent bella conſeneſcere. Sæpe occiduum ingentes ſimul turbas quam partam abſolvit, in homines ſæviunt, non in opes & tecta; & ſubitæ acies adhuc crudas ſurgenteſque lites dirimunt.

Tam ſpontanea felicitas, ſecurum & opulentum vulgus non modico tumore ſuſtollit; ut neque pro conſuetudine cæterarum regionum timida humanitas, & patriciorum dignitatem reverita, mitiget mores plebis, & plerumque rudiora artificia, tot divitiarum, tantique otii, crimen fiant. Nam artem aliquam profeſſuri, ſeptem annis, ut plurimum, tyrocinia

Digitized by Google

exportantur, profiteri apud eos neceſſe eſt qui à Rege portorium conduxerunt.)

Sed nec plebis ſuperbia acerbior peregrinis quam in patricios ſuæ gentis exerta eſt, qui opulentiam ſuæ patriæ luunt ruſticorum faſtidio ſeipſos pene primis ordinibus ſtirpibuſque æquantium, & indignationis ſuę tam pretioſam cauſam odiſſe interdum non verentur.

Summa tamen apud omnes nobilitatis reverentia: quam intra brevem eorum numerum æſtimant, quos Dominos vocant. Hi ſunt Duces, Marchiones Comites, & Barones: Ducum & Marchionum omnes liberi, ex Comitum filiis major natu. Illis quoque Epiſcopos Majorum pietas adjunxit. Apud hos proceres ad omnia obſequia deſcendere non indignum, & ipſe velut in terram poſitos contemplantes ſuum faſtigium non ignorant. Nec illæ dignitates emptionis commercio producuntur in vulgus, nummorumque fortunam: ſed ſucceſſionis ſerie tranſeunt in hęredem, vel beneficio Regis novi quoque Optimates in hos gradus adoptantur. Et ne hoc inane exiſtimes decus: multa publice conſtituta tam ambitioſo nomini reverentiam cultumque conciliant. Si contigerit æri alieno impares

eſſe, urgentibus creditoribus in eorum corpora nullum jus eſſe poteſt; quamquam in Anglia debitores etiam in judicium non vocatos ſæpe carcer accipiat. Sed hoc illuſtrius, quod maximorum criminum accuſati, ſcilicet, in ipſam rempublicam iniiſſe conſilia, de equuleo ſecuri ſunt. Veritatem ab iis per tormenta poſſe exprimi noluere, qui leges condiderunt.

Anglis ut plurimum gravis animus, & in ſe velut ad conſilium ſeductus; ſeipſos, & ſuæ gentis mores, ingenia, animos, eximiæ mirantur: Dum ſalutant, aut ſcribunt, deſcendere ad verba imaginariæ ſervitutis quæ iſtorum ſeculorum blandicies invenit, niſi forte externis moribus imbuti, non ſuſtinens. Populus rei maritimæ ſtudioſus, neque aliud tantæ Inſulæ validius munimentum quam tot nautarum ſedulitas. Nec in caſtris quam navibus pejor miles, præſertim ſi externo aeri aſſuevit, cibiſque, quos ſæpe inexpertos avidius Angli guſtant. Nam hæc gulæ incommoda à Britannia delatas legiones non ſemel abſumpſerunt, & claſſem Elizabethæ Reginæ auſpiciis Luſitaniæ littoribus applicatam, cum Angli ſtragem hoſtium & vaſtitatem feciſſent, nimius æſtus, & ſuavitas pomorum, ac baccarum,

quas

Digitized by Google

quas illa plaga habet, pene totam debellavit. Diſcrimina omnia, & adeo mortem, impetu pluſquam judicio ſpernunt: Et hinc utiliſſimos militum dixeris, ubi ducum ſuorum conſilio reguntur: Sua autem ſponte ruentes, & illa audaciæ caligine pleni, de ſe ſæpius poſt funeſtos exitus queri, quam de fortuna debuerunt. In Belgio cum ſtudia partium nuper & arma ſævirent, milites Hiſpanicarum partium aliquot à Batavis capti erant, & ſuſpendio conficiendi (ita viſum referre vicem hoſti, qui captivos eodem lethi genere perdiderat.) Sed in omnes ſævire non placuit. Ex quatuor & viginti (tot enim capti erant) octo ad laqueum deſtinantur, cæteris incolumitas promiſſa eſt. demiſſæ igitur in caſſidem ſortes, juſſique ſinguli ſuum fatum extrahere, qui teſſeram ſuſtuliſſet nulla nota inſignem periculum effugeret, qui ferali imagine impreſſam, ſtatim ab infelici arbore penderet. Omnium mentibus ingens periculi imago inerrabat; quidam præcipue Hiſpanus votis lachrymiſque miſericordiam plurimorum, etiam aliquorum riſum elicuit. Erat in illa ſorte ac periculo Anglus, è militum vulgo, qui ingenti vitæ neglectu acceſſit ad caſſidem, & teſſeram nil cunctatus adduxit, favit ſors; erat illa ſalutaris.

Ex-

Digitized by Google

Exemptus periculo accedit ad Hiſpanum, adhuc fatali caſſidi manum credere dubitantem: decemque aureis pactus, (fides Numinis!) Iudices rogat, ut Hiſpano extra aleam miſſo ſibi iterum liceat fortunam experiri. Furioſo, vitamque tantulis nummis æſtimanti, Iudices annuerunt: & id rurſus felici teſſera evaſit: non hac gemina modo, ſed & ſimplici ſalute indignus, quam adeo vilem habuerat.

Leges quibus vtuntur Angli, Gallica lingua, ſed veteri, & ab hoc ſeculo abhorrente, ij tradiderunt, quos Normannia ad eorum ſceptrum tranſmiſit. Paucæ illæ etiam, & plerumque ambiguæ. De cætero conſuetudo, & conſulta ſapientum ſufficiunt, magno aditu ad lites, & infinitam judicum poteſtatem, & arcanum populi ingenium tanquam Neuſtricæ originis & habitus retinens, ad ſubtilitates apertum eſt, quæ litibus forum implent. Et inde vulgatam fabulam crediderim, ineſſe Anglis caudas.

Conſuetudinum autem ac legum, quæcunque à majoribus inoleverunt, adeo patientes ſunt, ut jam olim ſancitas, rudi adhuc tam peccantium vitio, quam legum ſanctitate, etiam nunc mutare aut delere, religio illis ſit. Vnde etiam niſi ab hac majorum incauta bonitate lex viget,

viget, ut maritus jubeatur prolem agnoſcere, hæredemque habere, anno poſt aut amplius natam, quam ipſe ultimo ab uxore diſceſſerit; modo conſtet interim à Britannicis littoribus, in exteras regiones non evectum.

In Philoſophia autem, ac Matheſi, terrarumque & Aſtrorum ſcientiis, nulla eſt tam prodigioſa ſententia, quæ non ex hac regione authores invenerit, vel turbam amatorum, vividam quidem, ſed modum curioſæ ſubtilitati, & per innumeras diſputationes effuſæ, non invenientem. Terram circumagi non cœlum; Solem cũ ſyderum lata ſerie non inhærere cœleſtibus globis; ſed & globos ejuſmodi nuſquam eſſe, & quicquid Philoſophi deliraverunt; multi ex his opinantur, aut credere ſimulant: tanquam altius ſupraque vulgi ingenium ſpiraturi, ſi videantur communem ſapientiam, vt prophanam vilemque negligere; altius in arcana Naturæ, quæ pauci deprehenderunt, intuentes.

Sed ut nihil animos magis agit, quam religionis ſenſus; ita multo acrius ejuſmodi diſputationibus incumbunt. Nec quicquam in numinis cultu modicum poſſunt, qualemcunque ſibi ſpeciem pietatis perſuaſerint. Prioribus ſeculis aucti opibus homines in ſolitudinem & eremum

jurantes,

Digitized by Google

jurantes, adeo ut optima pars regni, fundorumque huic pietati conceſſerit; nimis timido & periculoſo voto, tam illorum qui dabant, quam eorum quibus hæc ipſa concedebantur; cum illi rempublicam exhaurirent, iſti autem in luxum ſe agi tantæ fortunæ vitio ſinerent, mox in invidiam ſecum quoque ſacra tracturi: Et hanc quidem colendi Numinis rationem jam Anglia publice ejuravit, multi autem ſic in contrarium divertere, ut quo longius à veſtigiis patrum abſunt, eo ſe propriores cœlo credant. Nec id tamen publico conſilio, aut ſi deprehendi contigerit, palam inulto, ſed eluſis per privatas ſuperſtitiones animis, novamque, ac propriam, & per hoc ſibi gratiorem pietatem fingentibus. Itaque quos hæc cepit ſuperba ſuavitas: præter cæteros ſapiendi, in varia nomina abierunt, legeſque diverſas, non ipſa hominum authoritate, aut numero, ſed pertinacia ſancitas, & quod miſerabili riſu digniſſimum putes: crudelibus edictis illæ ſectæ invicem ſæviunt: unos ſe cœleſtium rerum participes: exortes cæteros omnes eſſe. Forte in unam ſuperſtitionem conſenſerat, cum duobus liberis pater, è plebe vir, ſive vulgus intra opum, aut ingeniorum humilitatem æſtimes. Illi tres unam rempublicam, ſectamque facie-

faciebant, (& ſæpe non pluribus hæ religiones conſtant.) Tandem pervicacius inter ſe de divina re agentibus, deceſſit primum à filiis pater, non quod meliora ſentiret, ſed diverſa: & ab illis de communione ſanctorum (nam ſic nugatores dicebant) ejectus eſt. Porro ſancti non his alii præter ſeipſos erant. Mox autem & diſciſſis mentibus alter fratrum alterum à cœleſti conſortio excluſit. Sic de anguſta eccleſia, & trium hominum numero definita, tres quoque eccleſiæ natæ ſunt; Prodigioſo ſcelere, & in amentiam prono. Nec perfunctorie veſani pro ſomniis ſuis pugnant. Novę in dies ſectæ rapiuntur ad tribunal, in quibus nihil ſimile præter unam contumaciam Iudices vident. Fœda, indigna hominibus ſentiunt. Non ullius præeunte veſtigio errantes; ſibi quid credant authores ſunt: non tormenta perhorreſcunt; non ſalubribus conſiliis, aut prudentiæ acquieſcentes, igne quoque conſumpti, ſeipſis furori ſuo litant.

Iam vero peregrinis cum hoc populo agentibus ingens cautio eſſe debet, ne ex paucis, ac fortaſſe plebeis totam gentem æſtiment: ſed neque inſtituenda eſt ratio qua mores tam diverſos excipiant. Ferox vulgus ubi vino aut ira incaluit, non-

nonnunquam ſuperbiam tumoremque in hoſpitum injuriam vertit: In tanto turbine animorum eos per æmulæ ſuperbiæ contumaciam laceſſere velle, paulo aliquid ſupra dementiæ malum eſſet. Nec tunc quidem tempeſtivum eſt tuam cauſam fidentius orare, in ſævo ægroque tumultu; multo minus magnitudinem animi oſtentare defenſionem meditantis. Leni & placido queſtu melius exarmaveris irruentes: ignobiles preces erunt, quibus primum ęſtum mitigabis in furorem euntium.

Nam hic torrens ſi nullo obice irritetur, momento languebit. Et hæc quidem timidæ prudentiæ cautio adhibenda, ubi in oppidis agriſve multitudo in advocationem eorum qui in te primi deſæviunt, aut concurrit, aut timeri certe poteſt. In ſolitudine autem, & ubicunque non impari certamine potes ingruentes refutare, tunc exercenda eſt ſaltem ad ſpeciem, vis animi contumelias non ferentis; qua terrebis non vera virtute inſultantes, & injuriam pati tam idoneos quam inferre. Magiſtratus porro, ac judices, peregrinorum queſtibus faciles, haud inultam popularium in illos injuriam ire ſinent; Si modo non peccaverit multitudo, quam accuſari pronum, plecti autem ubique

difficile,

difficile, &, ut plurimũ, nefas. Et adeo hoſpitalia tribunalia in ea gente erecta ſunt, ut ſive externus actor ſit faventes judices habeat, ſive uno crimine cum indigena reus, ſive ad virgas furcamve deſtinato, ipſe interdum nihil acerbius jubeatur quam è Britannia excedere. Patriciis quoque animus ad excipiendos peregrinos ſponte factus; & famam illius comitatis cum honeſto ambitu quærunt; ut neminem poſſit peregrinationis Britannicæ pœnitere niſi averſis incultiſque moribus in barbariem natum, aut indignum qui Optimatum conſortio miſceatur. Cum his tamen qui ſui faſtigii gravem cultum ipſo geſtu atque verbis magnifice adornant, ex adverſo componendus eſt gradus ad certamen majeſtatis, ne te forte aut ex ſua gravitate, aut ex tua oratione æſtiment; quæ non Italicæ Gallicæve humilitatis more, demittenda eſt. Evileſces alioquin apud homines non aſſuetos huic generi humanitatis per alternas blanditias mentientis.

Britannia in Septentrionem excurrente, Angliam Scotia excipit, inclyto ſceptro ſupra fidem & ætatem Regnorum cæterorum: quippe viginti jam ſeculis ſui imperii fortunam in unius familiæ hæreditatem ſervauit. Centum & octo Reges à pri-

à primo Ferguſio in Iacobum Britannicum numerantur; qui tot Regibus Anglicam nobilitatem addens, nunc primum uno imperio omnes Inſulæ partes junxit.

Scotis animus ad humanæ conſuetudinis culturam facilis, corporis habitus ſupra multas gentes, cæteraque cum Gallis communia, præter ſoli ubertatem. Nam Regio ad Septentrionem porrecta, ne frumento ubique idonea, multis locis ſterilis montes habet, neque illos ſaltem nemoribus indutos, præterquam ea plaga quæ horridius in cœlum exurgens, ſylveſtre & barbarum cognomen incolis ſuis fecit. Fortiſſimæ tamen genti multum cibum, de avium, ferarumque, armentorum etiam, & gregum frequentia, natura paravit. Trecentorum cervorum, aut amplius, agmen videre non inſuetum. Multo plures incolarum induſtria cogit ad venantium procerum voluptatem. Neque ex patriis bonis deſunt, quæ advectis exterarum gentium mercibus ad neceſſarios uſus permutent. Sed inopiam æris nullo artificio emoliuntur. Sic in patria facillime degentes, etiam numeroſis clientibus graves, non in exteris locis ſimili cultu, & fortunæ ſuæ pari, vivere poſſunt. Nulli tamen magis memores ſuæ ſtirpis: adeo ut familiæ decus malint interdum ſua pauper-

paupertate fœdare, quam ſupprimere intempeſtivos titulos, & ſuæ cognationis parumper oblivíſci. Nam in regione virorum fœcundiore, quam frugum, neceſſe eſt clariſſimi ſanguinis multos in egeſtatem naſci; quibus per diverſa terrarum quærentibus opes (nec alii fide, aut induſtria, præcellunt) & ad præconia ſuæ nobilitatis obſtinatis, ſæpius audientium riſus, quam lachrymæ, & fides acceſſit.

Ipſam autem regionem, in ſe quoque animoſam paſſim inimicitiæ exercent, ſupra fas humanitatis aut odii etiam ſævæ. Quippe per familias, & cognomina, diſcreti ſuarum gentium Principes habent, illos qui in antiquiſſimam familiæ hæreditatem ſucceſſerunt. Eos ita obſervant, ut vix patriæ charitas major ſit, & ad ipſos læſi confugiunt, patrocinio viribuſque ſuæ familiæ uſuri. Ita ſæpe modica jurgia, & inter obſcuros, magnis & indignis motibus ſuffecerunt; Dum utrimque jurgantes apud illos ſuæ gentis Principes dequeſti, privatas contumelias in ipſarum familiarum injuriam, vertunt. Neque rem modico ſanguine peragunt; Interdum in agmen & veluti aciem coacti deſæviunt, & inſita inimicitiarum vis in hæredes quoque abit. Cædem cæde repenſare decorum; incendia alternis ignibus

ignibus vindicant: Nec aperto tantum Marte; inſidiis, fraudibus, agunt. Nihil turpe aut ignobile, ſananti oculos inimicorum malis. Et hæc peſtis ſæpe Optimates evertit: ſive inter ejuſmodi arma extinctos, ſive frequentiam ſtipatorum (nam ſuſpecta vim inimicorum ita ſubmovere neceſſe eſt) fera inopia, diſtractiſq; fundis luentes: Etiam quod ut plurimum regio arboribus caret, quidam putant illorum odiorum facinus eſſe; dum adverſis facibus inimicorum ſylvas cremant, & privatis injuriis vaſtitatem patrię faciunt. Sed hæc olim deflenda dolentius, cum in dies iſta arma ſævirent. Nunc placidis rebus, quam ſentire meliora, tam licet augurari. Quanquam enim tantum nefas ſubmovere non fuit in veterum Regum manu, proceribus fide clientum, numeroq; ferocibus; tamen patriæ ſuæ hoc demum Iacobus Britannicus beneficium dedit. Is cum adhuc uni Scotiæ imperaret, hanc publici mali cauſam habuit in præcipuis regni curis. Sed pigebat illi peſti per partes, & plerumque inutili ſolicitudine, occurrere; nec enim poterat ullis jurgiis vera pax ſtatui, niſi ſimul omnia componerentur; cum exempla ejuſmodi criminum illiſque venia, neceſſitate temporum frequens, omnes ſolicitarent ad parem audaciam,

daciam, ſaltem ne timidas, aut degeneres iras geſſiſſe viderentur. Semel itaque & in perpetuum placuit hæc odia aboleri.

Ipſe Rex eorum ratione inivit, quorum familiæ efrixæ eminebant Precibus, & authoritate fractos, partim per ſe, partim per Senatus ſui delectos, ita reconciliavit, ut vix amplius in tota Regione tam aſſueti facinoris acerbitas nominaretur; Ingens opus, nec à ſapientiſſimo & diligentiſſimo Rege, niſi multo tempore, & mira felicitate abſolutum. Iam biennium erat ex quo pacaverat Scotiam, cum ad Angliæ ſucceſſionem vocatus eſt; ingenti auſpicio ad hanc novam Scotorum ſanitatem; quippe tot viribus auctum Regem nunc vero & ſalubri metu colentium.

Scotis præceps ad omnia animus quæ ſpes ſemel perſuaſit, cui maxime credunt: Iracundia in promptu, ſed quam facile poſt primos impetus mitigant. Quærere opes, quam ſervare, meliores; Sive quod indoles fortuna ſua major inconſultæ liberalitatis impetu laborat, amatque opulentiæ famam, ſive patriæ more decepti, ubi ad nummos pervenerint, qui in Scotia felicitati ſufficerent, jam de inopia ſunt ſecuri, neſciuntque in unaquaque regione cum auri argentique frequentia ſumptus quoque & rerum precia convenire,

ut

ut nec facile ingens pecunia quæri poſſit, niſi ubi effuſiſſime ſolet expendi. Animi illis in quæcunque ſtudia inclinant, mirifico ſucceſſu inclyti, ut nullis major patientia caſtrorum, vel audacia pugnæ, & Muſæ nunquam delicatius habeant, quam cum inciderunt in Scotos. Etiam urbanis negotiis pares, ad omnis fortunæ, vitæque genera, ſuam induſtriam aptavere. Vagis porro, nec ex dignitate peregrinantibus, adeoque non alia nitentibus ope quam ut ſuæ gentis hominum, qui in externis regionibus ſibi divitias peperere, ineant domos, exigantque velut patriæ vectigal, nihil eſt ſuperba mendicitate deterius.

Inſula Britannicæ plagæ vicina, ſub eodem Imperio, Ierna antiquis, mox Hybernia appellata; ſpatiis ingentibns diffunditur, navibus commoditatem portuum facilis, neque ex quorundam incolarum illuvie æſtimanda. Quippe multa felicitate colonos ex Anglia Scotiaque invitat; humenti quidem cœlo, ſed ſalubri, & quod animalia veneno infeſta impune non hauriunt. Lacerti bufoneſque ibi delati non vivunt, exportatæ arbores nullo ſitu concipiunt vermes, aut incuria araneas admittunt, quamquam & ſuas Hiberni araneas, ſed illas innoxias, habent.

bent. Weſtmonaſteri ampla ſedes, ubi jus litigantibus dicitur, ex illis ſylvis trabes accepit, & effi ta multa arte tabulata. Mirum dictu; araneis circum parietes pendentibus, vix ligno tam ſordidæ texturæ filamenta adhæreſcunt.

Hybernis, qui ab oppidis cultuque receſſerunt, mira cujuſvis aeris, cibique patientia, paupertatis longo uſu. Victu parabili, ſemicruda fera, vel bove, ſatiant famem, cibum temperant lacte, fragiles domos ad altitudinem hominis excitant, ſibi pecorique communes. Et hoc in illa gente mirum, Amor deſidiæ reliquas gentes emolliit; Hybernos duravit ad bella. Quippe per ignaviam fertiles campos illis colere, ac ſerere, pene ignotum. Pabulo, & telluris genio ad armentorum alimenta contenti ſunt. Artificia quoque non exercent, tanquam maculantia nobilitatem quam tantopere jactant. Ita turpi ocio exigunt vitam, & incommoda ex ea barbarie frequentia, patientia quam laboribus malunt refellere; tantaque eſt ignoratio deliciarum, ut nec ſentiant mala. Simplici veſte imbrem & frigora tolerant, venatibus ad celeritatem perveniunt, feris parem; feſſis, vel nocte deprehenſis humus ſufficit, contectoſque nivibus, vel imbre diffluentes, prius ſaties quietis

DD quam

quam cœli injuriæ excitant; pulchra fortitudinis, bellique rudimenta, ſi non ex tam fœda ſegnicie. Et has ſordes ne in pace quidem excutiunt, communione Anglorum, vel æmulatione Hiſpanici moris; vitamque tot malis horrentem, veluti curis vacantem, diligunt, improba libertatis ſpecie capti, quę per diverſas fraudes variis gentibus illuſit. Illis animus ad ſua vitia obſtinatus, labori averſus & per hoc omni frugi; acer ad furtum & prædam, omnemque laborem qui venationem imitatur. Et hæc quidem ignava plebis mala. Optimates ſyncera fide multi, eximios animos dignis ſuo ordine virtutibus excolunt. Etiam qui in urbibus degunt, aut amœnioribus plagis, non mediocri humanitate adornantur. Ita probant feram illa populi partem, ſua ſponte barbaram, non Inſulæ fato in illa vitia factam eſſe.

CAPVT V.

RHenus flumen ab Alpium radicibus per Belgarum fines Oceano illabens, quam olim incipiebat Germaniam, hodierna imperiorum nominumque mutatione auctam interfluit. Ampla, regio & à Gallia, Alpibuſque ad Sarmatas, & Pannones pertingens, in diverſos Principe

&

Digitized by Google

& Reſpublicas, diſtributa eſt. Olim ſylvis & incolis fera, nunc oppidis paſſim inſignis: nemoribus quoque quibus immenſis regebatur, ad uſum decuſque caſtigatis. Vitem alit, qua in primam excurrit Italiam, ſupraque inumbrantes Rhenum colles, in Pannoniam quoque declinans; & aliquot præterea locis, ubi humus propitiis collibus, vel tepore fluminum mitigatur. Multa deinde abiete, in montibus, ſylviſque, frigentis plagæ arena abundat. Pene medium Iſter interſecat, in Europa fluminum Princeps, maremque alveum in annuorum pontium ruinam attollens. Ripas amnis celebres quidem urbes, ſed paucę, nec pro fluminis nobilitate inſigniunt, Rhenus, Albis & plerique deinde jam ab antiquo celebres fluvii totam quam lata eſt Germaniam permeant. Regio diverſoriis non inculta, qua Alpes latus tegunt, totoque Iſtri curſu, & qua labitur Rhenus, Mœnuſque, & Moſella, tanti fluminis incrementa: eadem, qua ad Oceanum ſpectat, aut introrſus à præcipua ac publica viarum celebritate divertit, ſqualentibus hoſpitiis, totoque vivendi genere, multum ſui illius genii retinens, quem antiqui ſcriptores notaverunt. Vrbes tamen non indignæ ſua fama: foro præcipue

compitiſque ad munditiem exactis : porrectis quoque domibus in altum & æquale faſtigium, & fragilem materiam celante pictura.

Interiora ædium non pari artificio ad uſus aptata ſunt. Lectos ſtrenunt in ſemota ac plerumque obſcura ædium parte. Caminis, ut plurimum, non utuntur. Fornaculas ad levamen frigoris malunt; quas intextas tricliniorum parietibus pro conditione aëris ignibus complent, ſed hic calor pleriſque advenarum moleſtus eſt, quod & capita inexpertis vaporibus gravet, & illinc in publicum prodeuntibus, laxum corpus, atque omnis auræ impatiens, exhorreat: Præterea ſi remittere ignis incepit, hoc genus hypocauſta ingratis odoribus ſpirant ; ea maxime in quibus convivantur, ubi expreſſæ confuſæque tot dapium nebulæ exæſtuant ; vino quoque, ut illic aſſolet, quam epoto tam effuſo. Neque in hypocauſtis modo, ſed & in cæteris thalamis quoque atque tricliniis fœda multis Germanorum & canfuſa rerum incuria : ideoque advenis in hæc penetralia admiſſis aer gravis.

Immenſa cupiditas potus, jam confeſſo vitio, ideoque magis libero illam gentem infeſtat. Nec ad voluptatem tantum hæc Thracia libido eſt, ſed in parte comitatis,

& pene

& pene diſciplinæ. Venalis quorundam Principum gratia pretio tam infami, ſive quærentium comites vitiorum, ſive legatis, adveniſque, hoſpitalem parantium menſam. Nam Germani nulla comitate ſuavius, quam longo nec ſobrio convivio, peregrinos credunt excipere; & tunc veriſſimam ab ipſis hoſpitibus benevolentiam in ſe expromi, ubi mutuis poculis inundati non abnuunt. Id illic ſumma urbanitas, & coeuntibus prima amicitia animis in fœderis locum. Forte ſtipendiarium è Germania militem Tribuni in Gallias, & ipſi Germani, adduxerant.

Ex his unum vir inter Gallos clariſſimus vocavit ad cœnam, gnarus utique quam precioſum eſſet amicitiæ pignus quod bibendo cum Germanis ſancitur. Itaque hominem largiori potu invitavit ad hilaritatem convivii; crebræ poculorum formæ, & bibendi rationes commeabant, cum Germanus, ſive in experimentum benevolentię, quam hoſpes præferebat, ſive quod languidum in bibendo certamen averſatus, ſtrenuam victoriam quærebat, laceſſito Gallo præit, exſiccatque ingentis modi ſcyphum neque Gallus conterritus mirantibus nobis ſurgit; & ut ſcias, inquit, te in amicum incidiſſe, non modo conditionem quam feciſti, non re-

cuſo, ſed ecce & in benigniſſimam litem mutua vice laceſſo. His dictis, poculum primò, in quod erat provocatus, perpetuo ſpiritu haurit; idemque iterum ingeſto mero plenum in hoſpitis gratiam jam tumentibus membris infundit. Delectatus tam prolixi amoris indiciis ille Tribunus, in pedes vix tum patientes oneris ſurgens; tu vero, inquit, nec putes collocatam in ingratum tantæ amicitiæ operam, ſcis non parvam militum manum ſub ſignis meis eſſe? Hos ego totis duobus menſibus in caſtris habebo, veſtro ærario nihil graves (quandoquidem id jam temporum iniquitas abſumpſit.) Stipendium deinde ſi placet, & licebit, perſolvetis. Ad tam grandem unius poculi mercedem tum ſubito quidem horrore ſtupuimus; ſed multo deinde amplius cum promiſſo fides eſſet. Apud hanc gentem aperti mores placent, & qui Baccho libertatis nomen impoſuerunt. Omnem ſpeciem reconditi aſtus odere; ſive quod fideliter non tegunt arcana, cum mero ſolvuntur; ſive quod animi in illis corporibus plerumque ſentiunt ſe retuſos, & aciem cæterorum, tanquam in ſe intentam, moleſtiſſimo timore ſuſpiciunt.

Rerum publicarum Magiſtratus, ex civium ſorte delecti, non quidem ſublimis

mis elegantiæ mentem afferunt ad Tribunal, ſed diligentia efficaci inhærent parentum inſtitutis. Faciles autem ad imperantium nutum populi, etiam ſæpe ſuis Magiſtratibus de Religionibus credunt; & vix ſacrorum ritus, quos Princeps Civitaſve probaverit, videas vlla privatorum religione aut pertinacia inquietari. Mala quæ Angliam, & quamdiu inter hos æſtus luctata eſt, Galliam jactaverunt, hæc miſerabilis incuriæ pene dicam felicitas evaſit. Auſtriam tamen exceperim, ſcilicet pene exeuntem de Germanico cœlo, nec quæ ut nomine ita priſcorum ingeniorum ſorte excidit. (pars enim Pannoniæ priſcis fuit) Bohemiam quoque, non hac primum ætate infelicibus circa Numinis cultum litibus in ſe converſam: Sed illa quanquam in Germaniæ ſinu, tamen ab ipſius corpore execta eſt lingua; moribus, legibuſque diverſis.

Literæ in multis locis cultæ inter homines minus ſciendi avidos quam docendi. Plura quam legerint ſcribunt: & ſuam famam ex voluminum quæ edunt, numero aut magnitudine æſtimant.

Vis mentium ut opaca, ita ad æternitatem laborum eſt robuſta; ut cæteri melius quidem ſcire, illi vero plura poſſint. Ex Optimatibus multi quæ ſuis

opibus, moribuſque contenti, vnam Germaniam aut viderunt, aut mirantur, licet ſuo judicio graviſſimæ prudentiæ conſcii humanitatem noſtri ſeculi parum habent.

Verba illis ſimplicitatis antiquæ, neque ſcientiarum vis hodiernæ ſapientiæ coloribus cincta. Peregrinandi gens avida, & exterorum morum, dum ſe receperit domum, aut ſimulatrix aut retinens. In eorum ſedibus inoleſcere peregrinos aut ad dignitates pervenire, inſuetum: & pene contumelioſum apud illos nomen eſt, quo externos appellant.

His moribus oneratam Germâniam, ſuæ dotes, & magnitudo virilium virtutum abſolvit. Ignota ibi perfidia, etiam in venali fortitudine ſtipendia merentium. Ne ingenium quidem fraudis, aut odia ſub amicitiæ titulis latent; & omnino ingentia ſcelera verecundi populi ſimplicitas ignorat. Parca, & in furtorum ſuorum tenebris merſa libido: non, ut alibi terrarum, palam inter titulos atque ludos exultantis juventutis. Nam & prope ad muliebris pudicitiæ ſimilitudinem viri quoque hanc peſtem aſpernantur. Prudentia autem ut non illic ſubtilia ingenia paſſim habet, quorum artificio deducatur in confinium doli: ita veris maturiſque judiciis inſidet, quæ & facile caveant ſuis

rebus

rebus & alienos errores deſpiciant.

Neque deſunt altiſſimæ mentes, in quibus patriam gravitatem vividi & excitati acuminis felicitas temperat; Præcipue ſi validum ingenium diu peregrinis artibus, moribuſque miſcuerunt. Gens armis egregia, & quæ pacem ferre poſſit. Tarde & cunctantibus conſiliis ad tumultus concitantur: ſed excitos, longa tempeſtas, & hominibus digna, exercet. Populus æris ferrique tractandi peritia, & per mille artificia ducendi, inſignis eſt. Typographiæ inventum, pulveriſque nitrati, illis ingeniis Orbis debet, ambiguo prorſus beneficio, & quo tam pernicies mortalium quam utilitas, ſe humanis rebus ſe ulterius inſinuavit. Candidi animi, virtutes aliorum, factaque, aut inventa, maxime abſentium, non maligno & tumido livore delibant, ſed ſinceris laudibus ac propemodum immodicis attollunt.

Sed nihil in ea gente magnificentius, quam quod nomen ſummi Imperii, Aquilamque ſibi habet: tanquam Romam Germania vicerit? Et provinciarum ultima quæ Italico jugo acceſſit, jam ſit ſola in qua nomen atque reliquię fortunę Romanæ acquieverint: Tanti nominis ſancta Majeſtas, nulla ſociorum Principum æmulatione corrumpitur. Regeſque, quan-

quam viribus ſæpe majores, ſponte Imperatorio culmini concedunt. Olim quoque illi ſummæ appellationis faſtigio inerant dignæ vires, quæ paulatim emarcuerant velut fatali ſenectute. Quippe domeſticis bellis, tum nimia Optimatum potentia, denique quod non naſcendi ſorte, ſed per ſuffragia defertur hæc dignitas, datus ad terram Imperii vigor, venerable ſpecimen in hæc ſecula magis cæterorum pietate quam ſua fortitudine ſervavit. Inter cæteras hæc præcipue excidentium virium cauſam invenias, quod ipſi Optimates nimiis patrimoniis, tum Imperatorum beneficio aucti, commiſſas ſibi quondam Provincias tandem in Principatus mutavere, & ne non aliquid ſupra imperatorem eſſent (qui non juri ſuccedendi, ſed ſuffragiis, fortunam ſuam debet) etiam ſuæ hæreditatis fortuna in ſobolem tranſeunte. Hoc modo gentium & populorum mentes, quas vis quædam ingenita ad ſuorum Principum cultum advertit, antea in vnius Imperatoris reverentiam intentæ, ad iſtos vicarios, & mox dominos, acceſſerunt: propiori ſcilicet vel periculo, vel vtilitate. Ita cœpta, inſitaque deinde, Purpuratorum potentia, totam Imperii molem exhauſit: Primumque quod è Gallia ſupererat, mox ipſa

Italia,

Digitized by Google

Italia, fons nempe imperii, cum validiſſimæ Germaniæ partes, veluti de ſuo corpore exciſæ, in diverſos animos, ipſa dominantium varietate, numeroque abierunt. Galliæ, Britanniæque, id eſt veriſſimis regnis, longe alia ratione proviſum, exterminati Numinis conſilio, regnatumque induſtria, Optimates quorum ſuſpectæ vires erant. Nam quis porro regibus locus, ſi Neuſtriam, Armoricos, Aquitaniam, Æduos, Arvernos, Pictones, Provinciam, atque Campaniam, ſui ut quondam Reguli, Ducum titulis, Comitumve obtinerent, viribus ſuis tuti, & veluti precario obſequio Regem minorem tantum non deſpicientes? In Britannia autem formidabiles Ducum opes. Comiteſque Palatini, regio prope jure, factionibns & clientelis graves, quibus regnum cladibus miſcuerunt? quam ſæpe in Reges atroci conjuratione certarunt? Nulla hodie certior Regni ſalus, quam quod eorum potentia, ſtirpeſque depreſſæ, regni nervos in unum contulerunt.

Hanc igitur diſcerpti Imperii cladem antevertere Imperatores debuere, cum ſe primum immodice Optimates efferrent. Nunc autem inveteratis rebus, adeoque compoſito Imperio, ut ex his ipſis Proceribus potiſſimum conſtet, velle

ijſdem potentiam extorquere, imtempeſtivum ac inane facinus eſſet, tot vindicibus eiuſmodi dignitatem in communis decoris ſecuritatem coituris; maxime cum tam jure hodie ſuis Provinciis potiantur, quam Imperator ſummæ rerum præfectus eſt. Conſenſu videlicet eorum qui potentiam tradidere; tum poſſeſſione, ac tempore, quo omnia Imperia plerumque ab initio aut violenta, aut invalida, legitima eſſe cœperunt.

Sed quod expiranti Imperio malorum ſummum fuit, imitatæ Procerum morem plurimæ urbes, ſe quoque velut in ſingulares reſpublicas collegerunt. Leges ſibi dixere, certoſque magiſtratus, & ne dubites ab antiquo receſſiſſe officio, ſibi nomen libertatis in ejuſmodi ſeceſſione fecerunt; mutuis quoque inter ſe fœderibus ad auxilia, & aſſerendum jus repentinæ majeſtatis. Sic illa regio quæ ſub uno ſpiritu, unoque Rectore, par toti Europæ eſſe poſſit, viris, urbibuſque inclytis, & digna in quam Romanæ fortunæ ſpecies tranſierit, jam vix agrum urbemve inveniat, quam ſuo Imperatori pleno jure cum Imperio tradat. Neque enim aut Reſpublicæ, aut Dynaſtæ, in ſuis arcibus Imperatoris præſidia regnare patiantur; neque inveniat tam auguſta appellatione dignatus,

tus, in tot oppidis, ubi cum civium venia habitet. Hoc dulci publicoque errore, ſuæ patriæ majeſtatem exarmarunt. Neque enim Septemviri quibus nominandi Imperatoris patrio more conceſſum jus, alium quam ingentis potentiæ virum, & qui vel opulentis ditionibus, vel purpura etiam ſceptriſque emineat, Cæſarem dicere debent. Sola virtus atque nobilitas hæc ſuffragia ferre non poſſunt. Vbi enim conſideret Imperator, niſi jam illi antea extra Imperium ſedes? ubi Regia, quæ tantæ majeſtatis titulos excipiat? Ægre alicubi habitare paterentur, quem ut plurimum amant abſentem venerari. Quod ſi fortiſſimæ gentis fatum delecto Principi totam provinciam regio more habendam permitteret, tunc indomitis viribus de ſuo corpore inveniret illi ſceptro idoneos, unamque in comitiis virtutem reſpicere cogeretur.

Igitur Imperatori in omnes eſt, ſed certa, & caſtigata potentia. In civilibus litibus ad eum ut plurimum provocatur. Capitalia indicia Dynaſtæ, atque Reſpublicæ, ſæpe ſuo jure exercent. Is comitia Imperii cogere, bella indicere de ſummis inter ipſos Dynaſtas controverſiis judicare. Ingruentibus bellis milites & pecuniam imperat: ſi imperare putes, quod non

aliter

aliter quam aſſenſu civium tollit.

Principes, ut in ingenti regione, permulti. Sed diviſæ inter agnatos ſingularum familiarum opęs ingentium titulorum magnitudinem ſæpe non æquant: quippe haud multo ſecus Provincias atque Dynaſtias quam privatæ ſortis hæreditatem dividunt. Eo modo Saxoniæ Principatum forte plures hoc ſeculo fratres inter ſe ſpargebant: & quoniam res ardua erat, legum & conſuetudinum periti his advocantibus advenere; quibus in conclavi ſedentibus cum litigantes fratres adeſſent, emotæ mentis vir, ſed innoxia jucundaque inſania conſuetus delectare audientes, in id ſecretum perrupit, quem grandior natu ex Saxonicis fratribus intuens (nam is illius aulę cibiſque aſſueverat) vis autem & tu, inquit, ſententiam dicere de herciſcundæ familiæ rebus? At ille, & qnidni, inquit velim? Expectaverant omnes ab amente ridiculi leporis venuſtatem. Igitur rogare perſeverant, ne in tanta re ſuum conſilium deeſſe pateretur. Sed ipſe negabat, niſi veſtis qualem Iuriſperiti induebant ſibi daretur, tantæ conſultationi miſceri; cum illa, ſe ſapientiam eſſe ſumpturum. Hilarior genius omnes invaſerat: Adeout ipſius quoque herus, non ſine maximo riſu, juberet, de penu ſua produci

duci ſuffultam pellibus togam, injicique cupienti; quam ut ille curioſe aptavit, bis terque per triclinium ſpatiatus, rogare dominum cœpit, ecquid ſe illa veſtis deceret; Egregie, inquit, ſed ſupereſt ut his rebus, quæ inter nos agitantur, tua ſapientia modum imponat, ille brevem in ſe moram eſſe reſpondit; in proximum conclave pauliſper abiturum: illic ſe melioris ſapientiæ ſpiritus ad conſilium arceſſere velle: Cum eo ſeceſſiſſet, adduxit repente oſtium, ne quis arbiter prudenti nequitiæ interveniret; exuitque illam togam, & gladiolo quo erat accinctus, ab humeris ad fimbriam in longas & exiles partes execuit. Ita laceram cum ſibi iterum injeciſſet, reſerat fores, pervenitque ad dominum, & intueri rurſus jubet quam ornatus incederet. Iracundia arcuit riſum, quia precioſa erat veſtis quæ ita in partes perierat, & ô te vecordem inquit, flagelliſque ſcindendum! nihil vero timuiſti dominicæ veſti furioſas manus afferre? Neque ille conterritus; ridiculum, inquit, cum vos multo periculoſius inſaniatis, tam graviter mihi iraſci. Hæc eſt veſtræ fortunæ imago quam indui; multoque ſtolidius Saxonicum principatum perditis quam ego hanc togam. Incolumis me decebat; rideti ſque diſcer-

diſcerptam. Ita Saxonia integro corpore viget, armis & opibus gravis; cum eam per partes laceraveritis, nemo priſtinam dignitatem agnoverit.

Germanorum Principum divitiæ, præter aliquot vectigalia, aut tributa, plerumque ex gregibus armentiſque ſunt, agri quoque fœcunditate, quem vt maxime ſpontanea nec redempta ruſticorum opera exercent. Hoc modô ſuas opes, & annuæ pecuniæ numerum, non poſſunt definire; cum ſit ex mutabili annonæ precio æſtimanda. Nobilitati magna & ſuperſtitioſa ſui generis cura eſt; & maculari veterum ſanguinem putant, ſi ad novam, imparemve familiam, matrimonii conſortio acceſſerit: nec in multas ſtirpes hæc nota eluitur. Quippe ad Patricii generis ſyncerum documentum, in utraque parentum ſerie octo ex majoribus numerant, in quibus hæc inæqualis conjugii labes non hæſerit. In conferendis ſermonibus unicuique hominũ ſorti deſtinatos titulos, & loquendi normam habent. Ea negligere, aut incurioſe confundere magna religio eſt. Nec ulla gens tot conceptis formulis agit; etiam eorum memoriam fallentibus, quos à puero illa ars, & tot diſcriminum ſuperſtitio exercet.

In illius Belgii parte quam ſuo nomine Germa-

Germania invaſit, ſunt fere illæ provinciæ, quæ ſub Burgundica olim ſtirpe unum corpus, bello, nuptiis, ſucceſſione fecerunt; mox ad Hiſpanum conjugii fœdere delatæ, & ſummum illius gentis robur, ſi tam pati abſentis Principis cruda imperia, quam præſenti parere potuiſſent. Sed ex his populis multi durius hac ætate ſe habitos queſti, reſciſſis concordiæ vinculis, quibus cum Principe, ac inter ſe, tenebantur, acerrima tempeſtate, & ad Europæ terrorem idonea inhorruerunt. Per hos motus pars ſibi libertatem armis fecit, & cæteri ſive domiti bello, ſive antiquum dominorum nomen reveriti in Principis fide manſerunt. Qui Hiſpanorum Imperium aſpernati in Rempublicam ſeceſſere, ij maxime ad Oceanum colunt, ad exteros populos nomen à præcipua inter illos Batavorum gente ſortiti. Neceſſaria poſt defectionem audacia, rem nauticam curavere. Inde robur, atque opes, omnia littora ſcrutantibus, & per hos infeſtum Hiſpaniæ mare. Statimque aucta oppida, & ex quotidianis prædis divitiæ. Acceſſere ex Gallia, Angliaque, auxilia, in mutuam tam eorum qui juvabantur utilitatem, quam illorum qui juvabant. Alii ſub Hiſpaniæ ſceptro poſiti, nomen quoque à Provinciarum una duxere,

xere, & per Orbem Flandrorum appellatione cenſentur. Diſtinctis in hæc duo imperia populis, idem tamen genius, iidem mores manent. Candida quidem, ſed veluti cœli vitio depreſſa ingenia, quæ etiam gravius bibendi intemperie ſtipant, ſive hanc ſitim fortuna terrarum, & ex majoris Germaniæ vicinia velut ſpiritus, ſive mos educandæ infantiæ accendit. Quippe adhuc ab ubere pendentibus, quos paulatim lactis deſiderium minuat, laguncul as ad ſimilitudinem uberis effictas, & hordeaceo potu plenas, tradunt in manu. Tum rudis & incurioſa ætas ſubinde ad os referens tarde meantem potum, ſugendi ſimilitudine capitur, tum etiam innocentis ocii faſtidium levat. Nec utilitate res caret, ſi ex primis incrementis rem æſtimes. Quippe valida membra, ſuccoque lætiſſimo ad venuſtatem florentia; ita inſtitutam infantiam decorant. Sed aſſidua bibendi ratio, ipſo uſu in perpetuam voluptatem tranſiens, ſubinde palati aviditatem ſolicitat, ſemper utique poſt hunc morem, aut natantem, aut arentem. Accedit illius potus conditio, non ad diluti vini conſuetudinem ſitim ſatians; ſed craſſo liquore identidem faucibus relinquens, quod ſuccedenti potu diluendum ſit. Illa tamen perpotandi dulce-

dulcedine (quod mireris) in ſegniciem non merguntur obrutæ mentes: Sed ultra cæterarum gentium ſedulitatem, mercaturæ, artificiis incumbunt. Aſſuefactis ſcilicet robuſtiſque corporibus, illi vitio pares ſunt, & hauſtas inter convivia nebulas mirabili felicitate exolvunt; adeo ut in multam noctem producta temulentia poſtero mane ad negotia vacaturis pigritiam non imponat.

Nulli ad vilium artium induſtriam meliores. Ocium pluſquam Attica ſeveritate multaverunt. Pueri in tyrocinia diſtributi, publico ſi neceſſe eſt ſumptu, virgines ad filum lanamque eruditæ. omnem ætatem idoneus ſudor exercet, & à puero familiaris labor ignotam ſegnitiem, vel ipſa conſuetudine, neſcit amare. Tam frugali diſciplina, artificiorum vis ingens opulentiam illuſtrat civitatum, paucique in mendicitatis veterno acquieſcunt. Ingenium populi neque capax neque patiens fraudum. Ea fide qua ſunt digni facile alios; æſtimant; ſed decepta ſimplicitas intractabili odio perfidiam lædentium fugit. Inter hos eximiæ quædam mentes omni ſeculo ſuſtinuerunt dignitatem literarum, aut ad Principum, rerumve publicarum ſecreta admiſſi, commiſſas res digna ſolertia curavere. Nimirum

ut in

Digitized by Google

ut in regionibus, ubi vulgo, & velut ipſo natalium munere, acria aut lepida ingenia exurgunt, pauci ex ſuæ mediocritatis tenore vel curant vel poſſunt excedere, ita humilioris veluti fati gentes, & plus antiqua bonitate, quam per vanam ſubtilitatis culturam ornatæ, interdum ingeniis ſunt inſignes, quæ propius ad cœlum accedant, quam ad terram erant nata.

Batavorum Optimates, ad Reipublicæ genium, quam ipſi fecere, animos quoque & mores velut iu vulgus deduxerunt; ſive facilitate naturæ, & in eam ſortem nati quam res ſuæ hodie habent, ſive callida, & ad tenendum populum apta imagine; prompti quoque ad mutuæ ſervitutis imperia, niſi cum juſſi imperare. At Proceres Hiſpanicæ ditionis, plus ſcilicet ſtimulis aularum exercentur & Belgicos animos imperantis populi moribus miſcent. Hinc veluti gemina illis indoles, variatumque, ac pene diviſum, per diverſiſſimos affectus ingenium. Sed inter cæteras cupiditates, præcipua honorum libido eſt. Titulos, ac nomina per adulantium aſtus inventa ad diſcrimen dignitatum, anxie ambiunt ac tuentur. Neque ulla re magis tibi eorum animos conciliaveris, quam cum arte & honore compellando. Blandientibus faciles, largique

honorum,

honorum, dum majores expectant. Ita callidæ laudationis fraudem, vera ſimplicique gratia remunerantur, niſi quod inanibus cauſis ad amandum concitatos, ſæpe idem impetus mutat; vana forſitan ſuſpicione contemptus uſque ad odium quoque averſos.

Vulgus in illis utrimque Provinciis, ſpeciem libertatis, & vana paritatis indicia, plus ipſa libertate æſtimat. Et hinc artes, quibus facile capi poſſit. Non dedignari ruſticos jocos, per viam annuere commeſſantibus, & cum multum emineas, ipſis tamen nihil auferenti, nec multum duratura humilitate, miſceri. Guilielmus Auriacus, ſummorum conſiliorum vir, plus hac arte quam ulla acie Ibericas opes afflixit, agreſtes Batavorum pleraque oppida ad Oceanum incolebant; haud dubie deficientis ab Hiſpano Belgii ſummum robur, & utriuſque ſolis divitias fatigaturum; nam urbes natura ſituque impeditæ, non operoſo munimento poterant ad inexpugnabile robur educi. Sub prima igitur defectionis initia, Guilielmus popularitatis novitate animos omnium in ſe convertit, reputantes quanto meliori conditione quam ſub ipſo Rege viverent, ſub auſpiciis ducis ſibi faſces, & imperium debentis. Quippe ab aratro

aut

aut navigio inculti, adibant nec majeſtate nec ſatellitio gravem. Ipſe altiſſima calliditate gaudebat, non ſe per invidioſa nomina ab obviis objectiſque, ſed & Gulielmum interdum appellari; gnaruſque quo potiſſimum modo ſuæ gentis affectus impellerentur, nullam ſalutantium vilitatem alto aut incurioſo ſupercilio obibat. Excepta vox in adulationem caſtigantium humanitatem ſuam; hominem bene emi, qui ſalutatione conſtaret.

CAPVT. VI.

ITaliam inter exiguas olim aquas quæ Rubiconem faciunt æſtimatam, nunc Alpium clauſtra, propius ad naturæ mentem, definiunt. Tellus multum ſuis bonis, ſed amplius propitiæ famæ debens. Olim Græcorum coloniis ad Orientem celebrata, tum magnitudine Imperii, quo illuſtrius nulla ætas aſpexit; & ſuorum ingeniis culta; nunc etiam poſt exciſos Romanæ magnitudinis nervos, adhuc multis gentibus manet omnis vitæ & inſtitutionis exemplum. Ibi lævigari juventutem, ibi humanitatem velut ludum aperire, noſtri homines arbitrantur. Ipſa nomina urbium, locorumque; tot hiſtoriis fabuliſque vulgata, ad ſtuporem imperito-

peritorum valent, ſemperque aliis ſyncerius quam ſibi credentium. Hoc mortalium favore, & Italiæ mala teguntur, & bona ſpecioſiora ſunt. Nec dubium quin aliquot locis amœna ſit ſupra cæterarum regionum felicitatem; qua Benacus maſculis nudis per montium clauſtra ludit, qua Avernus, Puteoli, Cumæ, laſciviunt. Etiam quicquid Gallico nomini Longobardi eripuunt, ferme æquis & irriguis agris, pulchritudinem ſuam habet. Sed ſi totius Italiæ fortuna cum vicina conferatur Germania, Galliaque, & ad Septentriones pertinente Britannia, tunc fortaſſe & erubeſcemus, quod prævaricatione noſtra qui tantam illius famam ultro alimus dotes premat noſtrarum regionnm.

Tellus frequentia montium aſpera, aut nimio & maxime ſterili æſtu torrens. Solum in pleriſque locis aret, & qua ſegetes patitur frequens rubiginis tabes crudas fruges corrumpit, aut incuſſa turbinibus grando. Ne quidem paſcuorum magna vis, improbo vellere, ciboque pejori. Et vix unquam uberras Italiæ ſuis alumnis per triennii continuam felicitatem ſatisfecit; multo minus ſuffectura, niſi fragalitas, cœlique conditio multum cibum aſpernantis, parca & ſobria convivit

tempe-

temperaret. Variorum generum arbores, quæ ſub noſtrorum ſyderum manſuetudine largo proventu ſe onerant, ibi nimio Sole conſumptæ, invalidos, & vix utiles fructus edunt. Malis autem aureis, puniciſque, prçfervida regio, & diverſa ficuum ſtirpe, ad ſuorum æſtuum levamen abundat: quæ nec neceſſaria ad humanos uſus ſunt, & per Orbem circumlata, plus noſtris deliciis quam precio ſuo merent. Nam olivas, quanquam ibi inter tria maxima humani generis commoda (cum ſegete vinoque) numeratas, maxime ex ſuarum regionum conditione æſtimant, in quibus paſcuorum vitio ſiccæ boves, exilia ubera, aut olida, mulgentibus tradunt. Carnes, ſi pauciſſimas excipias animalium ſub ſole pervicacius durantium, à noſtrarum menſarum deliciis pene in alios ſapores degenerant.

Vt jam illa Paraſitorum gula, Græcas Romanaſque comœdias piſcium commendatione implens, pro illarum ſedium ſorte non parum videatur ſapuiſſe.

Vrbes eximiæ, amœnis, ut plurimum, locis conditæ; Domus non è fragili materia, hæ præſertim quas Palatia appellant, plus interdum ſua mole ſpectabiles quam ad habitantium uſum aptatas. Vario

Digitized by Google

rio marmore, ac interdum auro nitent; faſtigia ingenti opere non altum producuntur. Exeſæ ſtatuæ precioſis locantur umbonibus, haud raro ſolo vendentium mendacio debentes quod tam ambitioſe emineant. Qua vero parietes laxantur in feneſtras, non par reliquo artificio ædibus decor eſt. Nam plerumque aut carbaſi vile textum, aut inunctæ oleo chartæ id ſpacium amplectuntur, quod recipiendo lumini deſtinant; quæ nec in publicum decent, & eorum oculos qui ſunt in ædibus, intra triclinii aut porticus fores, tanquam in cuſtodia, coercent; longo à Britanniæ, aut Galliæ cultu, quo muri feneſtras aperti vitro junguntur, libero ad exteriora conſpectu, lætaque trepidantis, ut ſolet, ſplendoris imagine. Templa autem (nam in tantæ famę parte ſunt) nec totam advenarum expectationem implebunt. In imaginibus, ſigniſque, ſummus decor. Nihil aris formoſius. Purpuram, ſericumque, inter gemmas, & metalla, pro vilioribus ornamentis numerant. Solum omnis artificii pavimentis effulgens diverſo marmore miſcetur, quod per idoneos colores vel imaginem florum reddit, vel in volucrum pecudumque ſpeciem conjungitur. Columnæ etiam ex marmore, ingentes, & pene ad illius lapi-

 dis

pidis vilitatem. Sed tam opulenta pulchritudo non ad ultimum venuſtatis pervenit, faſtigiis ſcilicet plerumque non editis, & nunquam libero ſole in obſcuras ſedes admiſſo. Feneſtræ multo ferro, & ipſa picturarum denſitate inumbrantur; ſi quam Ædem vel fores opportunæ, vel viciniȩ libertas illuſtrat, etiam appoſitis velis, pariete interjecto, tanti ſyderis munus repudiant. Adeo religionis ſenſum putant triſtitia noctis elatum, & per lucis jucunditatem expirare. Quicquid vero peregrini de publicis illis operibus credāt certe privatas hoſpitiorum ſordes, ac plurimum egeſtatem non ſine triſti ſenſu & mirantur, & oderunt. Quippe in diverſoria delatos, jejunæ ſqualenteſque epulæ inter aviditatem & faſtidium dividunt. Tum tricliniorum ſitum; tum culicum, cimicumque omni genere infeſta cubilia. Acer inde diverſitor, & inclemētis hoſpitii gravis merces.

Sed alia illi regioni blandimenta fortuna invenit, quibus adventantium ſtudia caperentur. Nam aut publicus error, aut propitium Italiæ fatum, ex omni Europa ibi juventutem propellit; mutuo in tanta frequentia ſolatio, quod cum ipſi ſibi debeant, huic tamen imputant terræ. Sive igitur tuæ gentis homines amas, ibi frequen-

quentiã invenies; ſive te aliorũ delectabit conſortium in tã numeroſis diverſarũ regionum cætibus erit quoq; quod deligas: præcipue quodam animorum commercio peregrinos alligante, ut interdum ad amicitiam plus valeat hoſpites ſimul eſſe, quã cives. Ita ex omnibus provinciis in unum corpus tranſeunt, ibiq; communem, & extemporaneam patriam videntur conſtituiſſe. Præterea, qui in Italiam pergunt, juvenes, ac plerumq; opulenti, dum aut oppida mutant, aut præcipua idcolunt, dum omnia ad vivendi, audiendiq; voluptatem ſollicitant, animos elapſæ pueritiæ venturæque prudentiæ medios permittunt incurioſæ remiſſioni: maxime cum à patria ſemotis non occurrat domeſticorum negociorum facies, & hæc ætas à gravioribus curis ſeipſa ſubducat. Accedunt oblectamenta juventutis, ars equeſtris; Cithara, ſpectacula, artifices ad Comœdiam nati, ſed vix cothurno pares. Reverſis deinde in Patriam, & negocii (ut opus eſt) plenis, quid mirum ſuavi recordatione redire mitiſſimi temporis ludum, percuſſoq; animo in elapſæ nec rediture oblectationis memoria, locum quoque tantæ felicitatis conſcium gratum eſſe.

Cæterum magni caſus, & regio toties in exitium ſui dives, illos primos, &

quos ex veteribus dicimus mores, de Italicis gentibus ut plurimum excuſſit. Animus tamen omnium rerum capax. Neque pingui impetu, & tantum ad naturæ imperium; ſed erudite, & cum artificio, virtutes, aut vitia ſequuntur. Humanitatis effuſa promiſſio, ab iis omni corporis geſtu ſancitur, verba exactæ urbanitatis, & cum volunt ad perſuadendum aptiſſima. Etiam prolixe benevolentiæ indulgent, & ubi vere amant, omnia diſcrimina habent infra tam humani fœderis ſanctitatem. Si quos autem oderunt (ſive ſponte averſi ſive ſe laceſſitos exiſtiment) ideo periculi plenior res eſt, quia hanc animi ægritudinem plerunque tegentes, alte interim æmulationis aut offenſæ memoriam recondunt. Læſi interdum ad obſequium deſcendunt, ut inter amicitiæ jura tutiori fraude graſſentur. Etiam ætatem hæc odia ferunt; Ac quod noxioſiſſimum putes, nonnunquam animus tam facilis eſt ad vulnus, quam pertinax ad cicatricem. Mentes intra triſtiorem prudentiam caſtigatæ vix ſuſtinent jocos; nec quid temere, & abſque conſilio, vel dicere aſſueti vel facere, ex ſuo quoque more alios æſtimant; nutus omnium, oculos, verba, in argumenta animi ſuperflua ſubtilitate ducentes. Ita perpetuis ſuſpicioni-

bus,

bus, atque curis, ſui æſtus pœnas luunt. Sed & ipſa nimiæ calliditatis opinio eſt ingrata, cum vix in ſimplicem, nec ſuſpectam familiaritatem deſcendentes ſemper ſtare in ſpecula credantur, quid cæteri agant arbitraturi. Venena damnatamque libidinem, ideo omiſerim, quod non Italiæ propria vitia, ſed in totum Orientem criminatio, ad meridiem quoque deflectens, uni genti præcipue imputari, jure non poſſit. Maxime cum hæc ſcelera tenebris fraudique mandata, & negari facilius à conſciis poſſint, & ad æmulis fingi. Ingens autem & publica crudelitatis opinio eſt, qua illic feruntur odia inter ſe inimici exercere; prædoneſque graſſari. Ita affectus diſpenſante natura, ut in quibus regionibus major paſſim humanitatis ſpecies cernitur, ibi prædonibus fit trucior animus, inimicitiarum, quoque & ultionis ingenium magis in barbaros ritus degeneret. Nam Italia ultro prodigens obſequii cultuſque promiſſa, quod eſt ad odiorum immanitatem aut latronum, in extremum ſævitiæ abiit. Galli non pari humilitate verborum, geſtuumq;, amicitiam colentes, multum quoque de crudelitate remiſerunt. Neque enim tam facile adducuntur, ut impiis cœdibus naturæ jus violent; ſaltemque mortem ſuppliciorum

maximum putant, non pœnarum optabilem metam, & ad quam debebant inimicis per tormenta gradus eſſe. Demum Anglia à Gallicæ humanitatis pompa recedens etiam multo magis ab illa crudelitatis barbarie divertit. Nam & prædones ſpoliis contenti ſunt, & omnino inſolens facinus adimere vitam, oblongas perticas, ferroque præfixas cervicibus euntium illidunt, ut animo per ſubitum & brevem liquente torporem, nec illi ſuas res defendere poſſint, nec ipſi ad cœdis nefas adigi, qua mutuæ rixæ frequenter funeſtæ ſunt.

Italiam autem, quanquam totam Alpes & maria in ſe collegerint, unius quoque linguæ ſocietate cognatam, tamen diverſus multiplexque ſpiritus in varios mores egit. Sæpe enim, & per partes, à diverſis gentibus victa, non unius animi incolas admiſit; quos indoli ſuæ miſcens, ab iis; viciſſim externi genii fatis imbuta eſt. Acceſſit ad formanda ingegenia regiminis modus, in quod ſe unaquæque pars, poſt tot cladium mutationem, compoſuit.

Roma multo variarum gentium impetu jam olim de ſuæ magnitudinis ac opulentiæ faſtigio dejecta eſt, tanquam Orbis ſua ſpolia inde repoſceret. Neque unquam

unquam mutatio jus ſuum in hominum animos majori prodigio exercuit, quam cum illud Imperium ingenti ſpiritu Romanæ indolis erectum humilitate & ſocordia afflixit. Nunc ipſa Vrbs ſub Pontificum Iure, cum non modica Latii Vmbriæque regione, viciniſque aliquot populis aptos quoque tali imperio animos induit; ſcriptis quippe, terroreque, & veneratione cœleſtium rerum, toto Orbe ſui Principis Majeſtatem, pluſquam armis & majorum fortitudine, aſſerens. Sub Regibus autem illud omne conceſſit, quod à Piceno, ſinuque Formiano, Adriaticæ & Tyrrhenæ undæ cingunt, in ingens Ionii maris latus extrema cornua Italiæ effundentes; Sedem nomenque Imperio Neapolis dedit. Non alibi in Italiæ finibus majoribus animis nobilium virorum impetus, ac propemodum faſtus, attollitur: Equorum, armorumque ſtudioſi ſunt: faciles ad ſtimulos gloriæ, & in omnis magnificentiæ cultus intenti.

In alia Italiæ ora, qua influenti Adriatico primæ terræ intercedunt, urbem Veneti condidere, cum oppidis exuti, in illa vaſtitate quam Attila Italiæ fecit, ſuis ſe paludibus tegerent. In ea civitate quanquam toti nobilitati

Digitized by Google

gerendæ reipublicæ jus eſt, tamen ſummum Imperium penes paucos ex ſenioribus manet, ſeverum quidem illud atque ſollicitum, ut neceſſe eſt, in tanta vicinorum potentia, civiumque deinde opibus, niſi cohibeantur, ad ambitum vitio divitiarum ſpectaturis. Sic illa diſciplina domitos animos, per aulicorum ſtudiorum venuſtatem non deducit; ac ne quidem illis voluptatibus decorique aſſuefacit, qui Patricias ſtirpes alibi tenet; ut eſt rei equeſtris, armorumque diſciplina, aptæ quoque elegantiæ, & urbanitatis, pro ſeculi more, peritia. Plus denique publice ſapere, quam privatim, edocentur; niſi quod in procurando patrimonio eximiam ſedulitatem habent. Aliæ prætereа urbes olim ſe compoſuerant per varia Italiæ littora in Reipublicæ auſpicium, quas fortunæ vis erepta claritate Imperii, quod per externa maria quæſierant, in Regum Principiumque clientelam coegit. Iam in iis mixti animi, ſemperque pendentes ſunt, inter glorioſæ libertatis cupiditatem, cujus adhuc imaginem vident, & Principum, ad quorum patrocinium confugere, neceſſariam ſimul gravemque potentiam.

Inſubres autem, corporibus animiſque ſpeciem ac genium Galliæ Italiæque miſcuerunt,

ſcuerunt, vultu membriſque pene compoſitis ad Gallorum venuſtatem, quam deinde Italicis dotibus implent. Sed & utrinque ut virtutes, ita vitia exceperunt. Cætere in Italia regiones Principes ſuos habent, modicis plerunque imperiis, ideoque majori calliditate, ut ſunt in ingenti pelago ſcaphæ, adgubernandis; cumque in auguſtis Provinciis niſi per immenſa vectigalia ſufficere opes non poſſint majeſtati dominantis; ſalubri conſuetudine illæ gentes aſſueſcunt & opes invenire, & pro imperio repoſcentibus non negare.

Nihil autem & tam arduum ſedulitati humanæ, ad quod Italici acuminis præſtantia non tollatur. Ab ultima etjam ſorte vulgi non paucos quotidie in nomen atque opes felix induſtria producit. Nullum curarum genus quod divitias promittat, aut, ſi opus eſt, humilitatis ſpecimen aſpernantur: longi quoque laboris ſpeique patientes. Quorum alterum faſtus Hiſpaniæ, alterum ſubita atque præceps vis Gallorum non toleret. Altæ, & ad Rerumpublicarum gubernationem validæ mentes, ad omnem fortunam idoneæ, frugi homines, intentique ad futura.

Latine ſcribere inter illos haud pauci, non utique loqui norunt. Linquam quoque, qua vulgo utuntur, quanquam nihil

 eſt ali-

eſt aliud quam cum corrupta Latinitate barbarorum mixtura verborum, quantum poſſunt ab originis ſuæ veſtigiis, loquendo ſcribendoque avertunt; adeo ut in fauces revocent verba, quo aſperitas ſoni, vocumque contractio (quæ vix totæ ad aures perveniunt) nihil Latinæ cognationis videatur habere. Quo more Hiſpania jam & ipſam ſuam linguam infecit, ita demergens ſimplicitatem vocum, ut confuſa, & ſummo pectore coacta aſperitas deleat multarum literarum ſuavitatem. Tamen amœnitas ſtudiorum in Italia non exigua, & maxime eæ partes ad quas vivax Naturæ lepiditas invitat. Teſtis gentilitii carminis pulchra, & ad vicinorum invidiam gravis ubertas, quæ nomina Poëtarum, tot amorum ignibus ad ſupplicii celebritatem fictis ardentia, ſacravit. Nec enim intereſt, ſua, an antiquorum lingua locuti ſint; cum ſit eiuſdem virtutis impetus, qui tenerum & opulentum ingenium in popularem, quique in veterem facundiam, laxat. Nam & Græci quæ intelligeret populus ſcribebant; & Romani Græcos mimos, & Atticæ eloquentiæ efficax robur, ad ſui vulgi aures accommodaverunt. Iam quid de Italicis hiſtoriæ ſcriptoribus dicam? iſtis quidem ſyncera prudentia victuris,
illis

illis autem tantum nimia eloquentia & partium favore peccantibus? Sed & ſapientia cœleſtis, & humanæ prudentiæ diſciplina, cæteraque omnia quæ in Muſarum tutela ſunt, nunquam parum illius populi ingeniis debuerunt. Ad extremum non alibi ſanctiorum virtutum exempla, pejorumve facinorum, quam in Italicis animis cernas; & quod quidam de Attica dicebat, nullibi vel atrocior cicuta eſt, vel ſuavius Apes exuctis digeſtiſque floribus cellas implent.

CAPUT. VII.

VLtimum Europæ clauſtrum eſt, in immenſum Oceanum Libyamque tendentibus, Hiſpania; quæ olim à ſitu Heſperia, mox ab oppido Hiſpalia appellata, tandem in hodiernum nomen conceſſit. Ingens tellus, quippe Galliam Afris committens, &, ſi Pirenæi paterentur, Inſula; antiqua ubertate inſignis, hodie per vaſtas ſolitudines fides tot hiſtoriarum corrumpens. Nudum in pluribus locis ſolum & ſterilibus arenis incultum; egens aquæ, non herbarum, non meſſium decore ſpectabile. Sed qua repentibus venis frugum aut vinetorum alimenta ſuggeruntur, mirum eſt quantum

natura indulgeat. Illic ubertas eximia, & pene reliquæ plagæ ſterilitatem penſatura. Monſtrum putes quod alicubi arua auctum centies ſemen agricolæ reſtituunt. Frequentia oppida non ſunt; ſed nec in iis commeatus, quo hoſpites, Gallico, Britannove, aut Italico ſaltem more, excipi poſſint. Incolę autem in priſcos habitus, geniumque majorum, ut maxime durant. Robuſtum hominum genus, laboriſque illius patiens, non quo arva coli ſolent, aut artificia procurari, ſed qui maxime eſt ad bella idoneus, ut eſt ferme pervigilium, inedia, ſitis, & omnino ad militarem diſciplinam obſequium. Nam in ſuſcetas ſpes pertinax animus, præcipuæ virtuptis partem credit, malis & periculis non laſſari. Hinc ad Romanas olim partes obſtinata Saguntus, excidio ſuo, & mutuæ cœdis fortitudine clara. Tum pro famę magnitudine parva Numantia, tot Romanorum primo, ad extremum ſui victrix. Luſitania quoque repentinis viribus, & cogi ſolvique facilibus, Viriatum ſuum ſuccingens; & omnis Hiſpania, ad Sertorii diſciplinam fide & moribus commoda, ipſumque cum Pompeio Metellum fatigans. Adhuc Barbaros, & in rudia variaque imperia diſſectos, ſuæ fortitudinis admonuere laceſſentes hinc Pœni, inde Romani;

Romani ; quorum ambitum Hiſpania luebat, velut in præmium alienæ victoriȩ conceſſa.

Domitus expulſiſqe Carthaginis copijs, libido & aviditas Romanorum, libertatis quoque cupiditas, quam Hiſpani demum ut amiſſa eſt cognoverunt, crudam gentem, & barbaram, ita inconciliavit victoribus vt nunquam in totum pacata, pene omnibus faſtis Italica arma laſſaret. Ipſe quoque Auguſtus, bellum cum Cantabris non ut leve, & quotidiani momenti, ſuis Legatis mandare ſuſtinuit. Viſum illi par ſuæ felicitati periculum, præſenſque depugnavit. Nec dum Hiſpani tot bellis, tantoque ſuo & hoſtium ſanguine, de exteris Imperiis cogitabant, duntaxat adniſi non ſervire. Tandem jugo aſſuefactos Gothi, Vandalique, de Romana exemerunt imperio : tunc quidem ſibi ipſis, ſed quoniam in Hiſpaniæ corpus tranſierunt, & Hiſpaniæ quoque vincentes. Supervenit deinde ex Mauritania atrox fulmen. Non ipſam modo Hiſpania corripiens, ſed uno impetu in Galliam tranſiens, Saracenorum viribus in immenſum effuſis. Exacti è Gallia, & viciniore Hiſpania illi Mauri, ultra Bætim & Iberum conſederunt. Reliquæ Hiſpaniæ partes in diverſa, & plerumq; ȩmula imperia

peria abjere: donec in primum coalituræ Hiſpaniæ pignus, Iſabella quæ fratri in regnum Caſtiliæ ſucceſſerat, Ferdinando Aragonio nupſit, & magnitudine dotis, Arragoniam ſemper liberiorē quam ſub juſto Rege provinciam in meriti jura coercuit: Mox ambo communibus armis domitos Mauros; pene octo jam ſeculis Hiſpaniæ incubantes, ſuæ Africæ reddidere. Sub eorundem auſpiciis Americam aperuit ille Columbus ad Occaſum poſitæ Indiæ pene author; & ut proſperis undique fatis res Hiſpana emicaret, huic etiam Belgium, aſcito in communionem generis & imperii Philippo Auſtriaco, acceſſit. Eodem tempore pulſa ex Appulia arma Gallorum, Neapolim Ferdinando conceſſere. Mox novis & creſcentibus rebus, reverentiam, & quandam maturitatem, addidit Carolus V. Imperii titulo auctus, ſtrenueq; Mediolanum ſibi aſſerens. Reſtabat ex omni Hiſpania, nomine & affectu Luſitania diſpar, Oriētis commercio gravis, ad quem per immēſa, & infida Africę littora magno auſu navigans, victo etiam & per ſparſas colonias occupato imperabat. Sed hanc quoq; provinciam in ſuæ Hiſpaniæ corpus reſtituit Sebaſtiani Regis caſus, quo amiſſo Luſitani in Philippi II. Hiſpani poteſtatē conceſſere.

Tam

Tam ingentibus incrementis non mutati in Hiſpanis quidem mores, ſed magis aliquando excuſati. Quippe eorum rebus adhuc humilibus dignus tamen hodierna magnitudine tumor fuit in quem ſuæ Naturæ ſponte nati ſunt. Et hic illis vitiorum ac virtutum cauſa eſt. Graves enim animi, & cum pondere quodam elati, non ſubito impetu effunduntur in diverſa: nec vincere magis ſciuut, quam victoria uti. Ita ad omnia pericula pervicaces, ne tempore quidem & tædio vincuntur; factamque natura & arte conſtantiam vix de illis locis amoveris quos ſemel inſederit. Sed verba, quibus ſe ſuoſque attollunt, ingrata audientibus, fabuliſque ſcribentium traducta, vultus quoque cum hoc grandi ſermone conſpirans, & convictus, niſi ſervientibus & domitis animis gravis, ſeveræ majeſtati pene quod dam odium addit. Vnuſquiſq; in acie, ac maxime phalange, quam ſingulari diſcrimine melior. Servatas parcimonia opes, & ad temperantiam inſtitutis corporibus ſæpe negatas, in veſtitu conſumere amant, & ſic ad oſtentationem proferre; immenſa ſui fiducia, ſed apud timidos aut patientes majore. Illis frugalitas eximia, non tantũ in ſuę Hiſpanię æſtu (ubi corpora nimio Sole marcentia cibum pati non

non videntur) ubicunque ſuorum nummorum periculo edunt. Modicos panis, nec precioſo herbarum condimenta, aſſuetis tam rigidæ virtuti plerumque ſufficiunt. In alieno autem ſumptu haud facile alii ad menſarum hilaritatem meliores. Nulla tunc ſeries opulenti cõvivii, quã non totam oculis manuque percenſeant. In ultima paupertate ſupercilium non omittunt. Sutori & egeno, cum jam fata inſtarent, aderat filius in paternam ſortem natus. Is cum rogaſſet ecquid ſibi deceſſurus præceptorum relinqueret, jam defecta voce pater, ut inquit, memineris in majeſtatem aſſurgere familia tua dignã. Miraculo nobis fuit ex Hiſpania mulier, vix centonibus ſatis tecta, tribuſque qui comitabantur liberis precarium ſpiritum triſti mendicitate producens. Forte in Gallorum cœtum inciderat: Et ex his ſtatim unus ſpectaculo motus; ego inquit, O mulier, hoc te onere ex parte levabo, majorem ex tuis liberis (& is forte ad decennium pervenerat) mihi trade, hunc levibus, ſuæque ætati paribus ad ſerviendnm officium aſſuefaciam, ubi adoleverit, meo ſumptu curaque hoc artificii genere quod maxime probaverit imbuetur. Ad hæc mulier; nec Deus, ſiverit, inquit, O mi homo, quanquam pauperem

perem vides, ut in tantam humilitatem filium damnem, qui aut tu, aut ego, ſciamus, in quæ fata ſit genitus? aut quam claris virtutibus, ſubſidium patriæ paraturus? Satius illi, ſi ita fata tulerint, inedia extingui, quam ad ſervitutem (ſub externo præcipue domino) egregiis hominibus indignam accedere.

Fallunt tamen Hiſpani tantorum ſpirituum ſpecie, quales naturæ ſponte, & ſæpe incogitantes, effundunt. Nam plerique illorum parca modicaq; ſorte contenti, ne quidem ad majora faſtigia, & ſupercilio ſuo digna, videntur attollere. Hinc videas ad arcium præſidia modico ſtipendio collocatos, velut in patriis laribus, inter impares tam ambitioſis verbis curas, ad ſenectutem pervenire. Quod utique minus pati Gallorum animi poſſint, ad nova ſubinde omnia erecti; & Italica ſedulitas, ſemper illam quæ ventura eſt fortunam obſervans.

In Hiſpania, ſtudia literarum eo cultu non nitent, quem hæc ætas nudis & ſqualentibus Muſis repoſuit, cum periiſſe videretur ille eruditionis ſpiritus qui omnem ſcientiarũ partem debet implere. Non enim Latinæ eloquentię ſtudium ibi viget, non venuſtas poëtices, non hiſtoriæ, priſcorumq; rituum utilis & robuſta

lepi-

lepiditas. Veterem ac pene Barbaram in quærendis ſcientiis rationem obtinent: Philoſophiæ incumbunt, Theologiam amant, non ſpernunt Legum & Canonum peritiam; Sed illas ſcientias Græca latinaq; eruditione mitigari indignantur; putantq; hoc modo fucum addi, quo virilium literarum lineamenta elangueant. Vir nuper non ignobilis in literis famæ, cum ab iis quibus obſequium addixerat, juſſus eſſet in Hiſpania divinarum rerum ſcientias profiteri, ſtatim hac potioris doctrinæ velut infamia eviluit, admotiſque precibus ſupplex, à ſuæ libertatis dominis impetravit alias ſedes, & ſuæ humanitatis patientes. Præcipua ad Germaniæ morem ibi eruditionis ſpecies, prolixis voluminibus pauca complecti; ſed & illa plerumq; ex aliis auctoribus ſupervacuo labore decerpta. Et hoc quidem Academiarum malum eſt. In cæteris viribus non adeo frequens eſt ſcientiarum commercium (niſi quod in ſuæ regionis dignitatem, libros patrio ſermone conſcriptos amant habere) Prorſus ut in militaris nominis ambitum videantur, hanc formam ſeverioris in Muſas negligentiæ quæſiviſſe.

Reconditæ illis mentes, & ad lenta conſilia idoneæ: Hinc longos cuniculos agere, & veluti obſeſſis inaſpectos. Arma & pa-

& pacem ex ſuis temporibus ſapientiſſime æſtimare. Opibus animos ſubigere, ab hac invicta arte de fortiſſimis gentibus triumphare. Maxime autem ſolemme eſt, ad parandam reverentiam, nomine cœlitum uti, ſpecieque ſacrorum ſubducere ambitum oculis vulgi. Numini ſuas cupiditates imputant, & veluti pro illo depugnantes ſolertiſſime ſibi vincunt. Illa veluti præfatione, in omnium rerum copta, tanquam in ſcenam & tragœdiam, intrant. Ferdinandus, & Iſabella, hunc jam patrium morem nepotibus tradiderunt. Quippe in hoſtibus ſuis inveniebant publici odii cauſam; adeo ut ſemper in bellis credi vellent divinæ iracundiæ miniſtrare. Cum externarum gentium Principibus acturi, non ex Optimatibus Ducibuſve Oratorem legebant, ſed ab alicuius monaſterii ſolitudine extractum. Ita præter reciſos legationis ſumptus, fidem quoque eiuſmodi feciales, & reverentiam negocio faciebant. Equidem digniſſimum laude putem, quod Hiſpani in magna hominū penuria vaſtum tamen & diſſipatum imperium ſuornm civium coloniis aut præſidiis tenent, ſuique ęrarii famam opulentiæ Indicæ nomine, & ingentib. præterea verbis cauta & iuduſtria fraude ſuſtentant. Cæterum in Hiſpanica gente pom-

poſſis operam mendacium aſtruente fiducia, polliceri.

CAPUT. VIII.

PAnnoniam jam nutantibus Romani Imperii rebus Longobardi inſedere, Hunnique, qui transfuſo in provinciam nomine Hungariam appellaverunt. Huic pro diverſis regnantium viribus ſępe mutata limitum ſedes eſt, nunc illos in viciniam proferente, nunc in arctius cogente fortuna. Savo, Tibiſcoque fluminibus rigatur. Iſter jam plurimis fontibus auctus interfluit, capacique apud Taurunum alveo excipit Savum. Regio à Polonia atque Germania ad Daces & Mœſiam excurrit; qua Illyricum & Dalmatiam ſpectat, Alpium molibus tecta eſt. Omni proventu felix ſolum. Vberrimas ſegetes alit; paſcuorum ingentium fidem exteris gentibus facit, venalibus per Orbem armentis. Paulo minus centum millibus boum in ſingulos annos Germaniæ tranſmittit, illincque in vicinias Germaniæ terras. Partem quoque Italiæ iiſdem cibis alit. Vinum generoſiſſimum eſt; nec multum illi diſpar, quod in Hiſpania gignitur. Cœlum quoque ad valetudinem commodum; niſi quod ſub Autumno intemperies mutantis in horas aëris morbos creat

creat; maxime hoſpitibus ſævos. Noctes ſcilicet multo frigore horrent, ingens æſtus ſuccedit, media luce campos corporaque adurens. Sub veſperam gelidus aer iterum incautos aſtringit. Varii generis preciiq; metalla in viſceribus tellus habet; aurumqne interdum cum arena fluvii volvunt, feraciſſimi piſcium, quos ibi nimia copia viles facit.

Indolem gentis ideo magis arduum ſcire, quod hoc ſedulo horribili clade perculſa eſt, ſuiſque moribus vix relicta, hinc urgentibus barbaris, potitiſq; magna parte provinciæ; hinc milite ex omnibus Europæ populis ad auxilium lecto, moraque, & multitudine, aliquid ſuorum morum ſenſim in illam regionem transfundente. Dixerim, bello & aſſiduis malis factum, ut vulgus quod in agris habitat, excuſſa ruſticitatis ſimplicitate in ſævitiā plerumque abjerit. Nullo diſcrimine, in ſuos, atque hoſtis milites, inſidias ſtruunt. Si quibus ſub noctem aberrare contigerit, adſunt ſtatim ad prædam & ingratiſſimo ſcelere ſuos milites, ſibi opem per omnia diſcrimina ferentes, non aliter à ſe quam nudos, & in ultimæ mendicitatis imaginem amittunt.

Nobilibus: ut par eſt, mens erectior, meliorque frons & animus ad magnifi-

cen-

Digitized by Google

centiam factus, membra, inceſſuſq;, compoſiti ad venuſtam maieſtatem. Togis & tunicis utuntur, ad morem orientis, purpureis maxime, aut quę cœruleum colorem acceperunt. Et hic veſtitus egregie viros decet, brevi ut plurimum acinace ad togatum latus appenſo. Callidis & ingentibus conſiliis valent, parique audacia, præſertim ſi brevi duntaxat & furtivo impetu opus. Ingentes Proceribus opes ſunt; magna quoque, licet in regno, libertatis veſtigia. Vnicuique pro opibus multitudo clientium; & illis in patronos ingens fides. Non alia ingentior nobilibus cura, quam ne quid de iis prærogativis decedat, quas tam à multis ętatibus intemeratas habent. Et ideo maior armorum pertinacia contra Turcas, qui in unam ſervitutem omnis claritudinis ſanguiniſq; familias premit. Abſq; hoc, inclinatio animorum in illis timeretur, aliunde potius Reges quã ex Germania petituris, Quippe Hungaros Germanoſq;, vulgare viciniæ malum, ſuperba æmulatio intet ſe committit. Probra utrimq; in domeſticis colloquiis ſæva, alterniſque vitia curioſe aut explorant, aut fingunt.

Hungari equorum ſtudioſi, quos optimos habent; veſtes quoque, & arma, ad delicias pompamque exigunt; equis malunt

malunt quam pedibus prælium inire; avidiſſimi honorum; timerique cum ambitu quærunt. Italica ingenia arteſque ſequuti, ne quidem ab eorum vitiis creduntur abhorrere, & vindictæ facinora peragere dicuntur iiſdem artibus, parique livore. Ad amicitiam facillimos putes: Sed hæc verane ſit aut tuta, nulli melius æſtimabunt, quam ii ipſi qui illam inibunt; ſerio reputantes num amari meruerint; an vero illa gens utilitatem captura, ſimulatione benevolentiæ fraudem paret.

Inſignis eſt apud illos magiſtratus quē Palatinum dicunt: Is nihil ex ſe decernere, ſed obſtare Regi poteſt quicquam publicum ſancienti: cui poſtquam ſuo ſuffragio interceſſit, infirmum eſt quod deinde ſtatuitur. Et hunc plurimi colunt, tanquam vindicem libertatis, oppoſitumque Regibus, ut olim Tribunatus Romanis Conſulibus poteſtatis modum fecit. Hinc ſcias magnos gentis animos, nimiumque tumentes, dura aut ſoluta imperia pati non poſſe: niſi (quod in provinciis illic cernas quas Turcæ invaſere) ad reverentiam dominorum, acri metu cogantur, & premente ſpem omnem libertatis.

Illyrici, Dalmatæque, quos Iſtros, Scla-

Digitized by Google

Slavoſq; ,appellamus,adHadriatici maris littora incolunt ; illinc qua introrſus terram ſpectant, in Pannonię fines perveniunt. Immanium montium dorſo ea regio horret, perpetua hyeme in cacuminibus rigente, quæ in valles demittuntur mitiora ſunt, viciſque & arcibus frequentia. Gens alieni juris eſt, diverſiſque dominis jamdiu aſſuera, in eorum plurimum morę́s, ac veluti indolem, abit. Pars Principibus Auſtriæ ſubeſt ; Veneti non pauca ad mare obtinent : reliqua Turcarum imperio acceſſere. hinc Germanici habitus atq; mores, Italici etjam, ac denique, barbari, pro dominorum genio diſpenſati. Pene invia regio eſt, niſi quod in portibus naves interdum excipit, qnæ à Venetis in Orientem ſolvunt, aut illuc in Adriaticum remeantes: cętera peregrinos non invitant. Inde lectis militibus fortitudinis & audacia fama eſt; in Turcarum præcipue caſtris ; paucique præter illos Conſtantinopoli in prætorianas cohortes leguntur.

Hungariæ à Septentrione Polonia eſt, inde ad Oceanum procedens, Ruſſiæque contermina. Tot ſpatiis diffuſa regio pene nullibi in montes aſſurgit; & à planitie factum nomen, quam Scythico verbo *Polè* appellant. Campi in immenſum patent,

quos nix altiſſima hyeme obruit; hac diſcuſſa ſegetes creſcunt, non in indigenarum tantum uſus; ſed & mari delatæ, per multa Baltici littoris ſpacia, ſterilibus fundis anniſve opem ferunt. Sævæ hyemes terram fluminaque advinciunt, quia violentia Aquilonis, nullis montibus repercuſſa, liberum ut in pelago cœlum rapit, accedit Septentrionis vicinia, & ibi emoriens Solis vis, præſertim cum receſſit ad brumam Natura ſubſidium admovit, profundiſſimas ſylvas, quas & in ignē datæ frigus expellant, & in ſuis præterea umbris animalia alant, quorum pelles fulciendis veſtibus precioſiſſimæ habeantur. Hac duplici ope utuntur in hyemem. Alio quoque commodo ſuis ſylvis obnoxii. Quippe alicubi immenſa examina apium fervent: Agreſtia illa ſunt, nec cujuſquam cura aut paſtum aut recta accipiunt. Vacuis quercum ramis, aut truncis, inhærent; ibi cereas domos extruunt, & optimo melle implent. Hinc ingens faciliſque in regionem proventus. Ceram mercatores devehunt; ipſi melle conficiunt potum, quem in deliciis habent. Flumina, paludeſque, plus juſto quaſdam provincias obruunt, adeo ut æſtate vix poſſint adiri, concretis per hyemem undis curricula habent, quæ lubrica gla-

cies

cies facile evolvit, ita per regionem feruntur; & hoc eſt commercii tempus quo externi ad eos commeent, ceramque, & pelles mercentur ac ſi quid præterea ſub tam rigido cœlo in precium naſcitur. Plerunq; lapides extruendis domibus deſunt. Lignis ad parietes utuntur, ſtramentoque operiunt; præterquam in celebribus oppidis, arcibuſque Optimatum, quantum illa regio ferre poteſt excultis. Polonis ut plurimum dura vita cœlo aſpero, nec populi moribus factis ad noſtri ſeculi venuſtatē, & hinc aliquando ſæviora ingenia. Diverſoria peregrinos excipiunt, longe à noſtrarum terrarum ratione. Deducuntur in ſedem quę inanis, & plerumq; perfoſſis ad accipiendū lumen parietibus, ventis quoq; & hyemi patet, nulli quibus decumbant lecti, non erecta ad epulas menſa longo ac multiplici clavo paries fixus eſt. Illic hoſpites ſarcinas quas habent in ordinem appendunt. Multo deinde ſtramento ſternitur ſolum; & hoc in illis diverſoriis pro thoro eſt. Itaque per illam regionem proceſſuri, ad iter ita ſe comparant quaſi domum circumducant, cibos, & cætera in alimentum ferunt, lectulos in rhedis collocant; ut nudis illis tectis, excepti ſua ſuppellectile & famem & frigora arceant. Gens eſt ad ferociam, & licentiam

nata, quam vocant libertatem, adeo ut infandæ barbariei legem multis ſeculis ibi ſolemnem, vix nunc demum omiſerint; Ea ſcilicet caverant; ut qui hominem peremiſſet, ſolveretur metu judiciorum, ſi in jacentis cadaver projeciſſet pauculos nummos, quorum numerus eadem lege deſtinabatur. Nec tam vile feciſſent humanæ vitæ precium, niſi ſui genii impetu pro levi facinore haberent humanum cruorem prodigere. Ipſum nomen non tantum ſervitutis, ſed & iuſti ac legitimi regni oderunt. Rex ad patrias leges vi & armis adigitur. Nobilitas triſtibus prærogativis ſe ipſa donavit, quibus poſſit ſibi invicem & impune nocere, quippe Principi non ſatis juris eſt, ut quod peccaverint ipſe vindicet. Maxime ſibi credunt; nec major libido eſt libertatis in moribus, vitaque in civili, quam in religionum & cœleſtium rerum ſenſu; de quibus, ut placet, ſine metu, & ſentire volunt, & loqui; ſcilicet immani fiducia ſui, quibus ſapere alieno ductu pudet. Hinc in diverſa hodie ſciſſæ mentes, errorumque omnium lues, quicunque antiqua ſecula polluerunt. Quiſque in ſuæ familiæ laudem intentus eſt; prçſertim ſi in exteros incidit, & expertes ſuarum fortunarum. Sævire quam decipere promptiores, & ipſi magis

fraudibus

Digitized by Google

fraudibus quam vi patent.

Vltra Poloniam Ruſſia jacet, quam obtinet Moſcovitarum Princeps. Nomen Imperio ab urbe Moſco eſt: quam illius Ruſſię caput multitudo incolarum, & habitatio Regum fecit. Ab Oceano ad Caſpium mare immenſo tractu patet. Diverſis lateribus Polonis Suediſque confinis eſt. In aliis ejus limitibus Tartari hęrent. Longo frigori, & penetrabili, damnata eſt. Vix provecto jam vere redditur terra, quam nives oppreſſerant. Inde æſtas graviſſime incumbit, & quaſi redimeret moras quas longa hyems fecit, ſubito æſtu percoquit fructus, non tamen ad noſtrarum arborum felicitatem. pene ſupra fidem eſt ibi quoque pepones matureſcere, quibus apud nos non flagrantes modo ſoles queruntur, ſed & ſæpe repetiti. Crebræ ſylvæ campos attollunt: in iis precioſæ pellibus feræ; ceræ etjam copia, atque mellis, & hinc præcipuum in illis regionibus mercaturæ commercium. Multi incolę ſunt, neque tamen pro terrarum amplitudine, quas poſſident.

Servituti gens nata, ad omne libertatis veſtigium ferox eſt; placida ſi prematur. Neque abnuunt iugum. Vltro fatentur Principi ſe ſervire; illi in ſuas opes, in corpora, vitamque ius eſſe. Sordidioris reve-

rentiæ humilitas Turcis non eſt ſuorum Ottomanorum ſceptrum. Cæteras quoque gentes ex ſuo genio æſtimant. Hoſpites, ſive forte, ſive conſilio in Moſcoviam advectos, in idem jugum damnant, & ſervire ſuo Principi volunt: ſi quos furtim abeuntes retraxerunt, ut fugitivos plectunt. Magnatibus, licet ipſi ſerviunt, in minores ſuus faſtus eſt: & vulgus horum maxime ſupercilium timet.

Fertur populus adeo literarum rudis eſſe, ut pauci inter illos vulgatiſſimas preces memoria teneant quibus Numen propitiamus, Bello quam ocio aptiores: & plerumque in armis ſunt: ſive quo Tartarorum impetum frangant, ſive alio limite Polonos laceſſunt, repelluntur: Iſta quoque ætate civilibus odiis inter ſe certaverunt. Acies illis ex equitibus tota, pedite ideo vix utuntur, quod omnium bellorum momenta in celeritate conſtituunt: magno impetu vel impreſſionem adorti vel fugam. Sed ubi pavere incœperunt, ad deſperationem quoque vertuntur. Adeo ut ex prælio fugientes, ſi aſſequitur hoſtis, nihil auſi repugnare, ita ſe victoribus dedant, ut nec mortem deprecentur. Caſtigandis furtis remiſſi ſunt: tamen prædones ultimo ſupplicio ulciſcuntur. Gens eſt cauta, nectendiſque

fraudi-

Digitized by Google

fraudibus apta; Neque ignorant ideo mercatoribus ſe ſuſpectos; quos ut placabiliores habeant, interdum in mutuis commerciis aliam patriam ſibi fingunt. Perpôtandi ſtudium acre eſt, & præter patrios potus ne quidem advecta vina deſunt.

Vxoribus longa captivitas, quas domi ſerio continent, dignas quoque majoribus malis: adeo ſervilibus ſupra fidem ingeniis demiſſas eſſe ajunt. Virorum in ſe benevolentiam ex verberum numero æſtimant: nunquam melius ſuo judicio habitæ quam cum in ſæva ingenia inciderunt. Quidam è Germania in Moſcoviam migraverat, vir è plebe, & ſi nomen in tantilla re placet, Iordanes dicebatur. Hæſit ergo in illa regione, & cum ſibi eæ ſedes placerent; inde etiam duxit uxorem. Cum charam haberet, omnibuſque officiis mutuam gratiam affectaret, illa dejectis luminibus mæſta, crebro in ſingultibus, & cæteris merentis animi judiciis erat. Viro deniq; ſciſcitanti mæſticiæ cauſam; ſe enim nullis quod ſciret amicitiæ muneribus defuiſſe, quid tu, inquit mulier, tam egregie fingis amorem? Num putas latere me quam tibi velis ſim? ſimulque largos gemitus cœpit effundere. Ille attonitus, in amplexus mœrentem recepit, rogare perſeverans, nunquid eam offen-

Digitized by Google

diſſet, peccaviſſe ſe forſitan, ſed culpam emendatione deleturum. Ad hæc illa, ubi autem ſunt verbera, inquit, quibus te amare docuiſti? hoc certe potiſſimum pacto, maritorum in uxores apud nos benevolentia, & cura ſancitur. Hoc à Iordane audito, primum ſtupor continuit riſum; mox utroque vaneſcente, è re ſua eſſe putavit, ut vxorem eo modo haberet, quem ipſa præſcripſerat: nec multo poſt arripuit cœdendæ mulieris cauſam, & illa fuſtibus mitigata, tum primum bona fide amare & colere virum cœpit. Nec tenuit ille modum, ſed jam ſerior quam miſera conjunx optaſſet ad extremum grandi ictu dicitur hujus etiam crura, & cervicem afflixiſſe.

Germania, qua Baltico alluitur mari, Cimbricæ Cherſoneſo confinis eſt, parvoque maris diſcrimine cæteras inſulas videt, quæ idem Cimbrorum regnum faciunt: hodie Daniam appellamus, inde brevis in Suediam trajectus eſt, cui ad Boreâm Norvegia adjacet. Et hæ quidem regiones ſunt, ex quibus tantæ gentes, numero ſuo, victoriiſque celebratæ, quodam turbine æſtu toti olim Europæ infuſæ ſunt. Inde Cimbri, Teutoneſque, inde Gothi Vandalique prorupere; per quos Italia, Lybia, Hiſpania, cum Galliæ

parte

Digitized by Google

parte afflicta eſt. Recentioribus ſeculis quæ inde Coloniæ emigrabant Northmanni dicebantur, id eſt, homines à Septentrione venientes. Per hos diu occupata Britannia; in Galliis plurima ferro igneque corruptæ ſunt, ſed illic poſt varia diſcrimina pax placuit, & concedentibus Gallis Neuſtriam inſederunt, quam exinde vocavere Normanniam. Adeo nihil in Europa intactum illis fuit; & omnibus formidabiles, etiam vulgo indomiti cenſebantur. Vnde tanta hodie multitudo, & velut fons gentium aruerit, incertum eſt, certe jam minus crebra in illis regionibus oppida, tantumque à mittendis coloniis abſunt, ut cum bella ingruerint, externo milite uti conſueſcant. Crediderim barbaras gentes, cum frugales ibi olim in inculto ſolo eſſent, ignaræque vitiorum, multa ſobole increviſſe. Et quoniam infelicitas terræ numeroſo populo alimenta negabat, ſæpe dimiſiſſe juventutem novas ſedes quæſituram; cui ſe ſponte omnis ætatis homines applicabant. Nunc autem inſano commeſſandi bibendique vitio obruiſſe genitalem vim, nec habitatores niſi ſuis regionibus ſufficere poſſe illic Germania perpotanda ſtudio ſuperatur. Mane primum excitati ſtomachum ingeſto calidiſſimo potu, quem ab

Digitized by Google

ipſo vino igne exprimunt. Sic refectis, miſſa ad caput æſtuantis potionis caligo ſomni cupiditatem facit, brevis quies eſt, rurſuſque ſecedunt ad potum. Vinum tunc bibunt, aut ſi quibus, vt vocant, cerviſia placet. Quod inde ſpatii ad medium diem eſt, negociis datur. Tandem ad prandium conveniunt, quod vtique ſæpe non dubitant continuatis ſermonibus in cœnæ tempus extrahere: hinc ut plurimum in thalamos deferuntur, contumelias nec facere prompti, nec pati. datæ dexteræ fidem non violant, multæ Germanicæ in his linguæ ſunt, ſed in moribus plura veſtigia.

Norvegiam rari incolæ tenent. Vt plurimum venatione vitam tolerant: nullibi commodiores malus, aut naviũ tabulatis arbores creſcunt. Gens eſt rudis, & apud multos veneficiis infamis. Ajunt venalem apud illos ventum eſſe, quem inde navigaturi emant; Vlyſſis Æolique fabulam vero æquante prodigio. Diræ apud illos hyemes; & plerumque incautis infeſtæ. Torpens aer, remiſſo, ac pene nullo ſenſu, occupat corpus: ne ante quam perieris intelligas te perire. Memorabili exemplo huic peſti is ereptus eſt, quem Numen ad regnum Britanniarum deſtinaverat, tunc unius Scotiæ Rex, Iacobus Filiam

liam Annam illi deſponderat Fredericus II. Cimbricæ Cherſoneſi Rex: Sed cum illa in Scotiam veheretur, non ſemel in Norvegiam ejecta eſt, vi ſortium, maliſque geniis ad Veneficæ imperium ventos cientibus, quæ aliquanto poſt facinoris pœnas luit. Sed Rex interim amore & juventa impatiens, ad conjugem deferri conſtituit; provectaque jam hyeme, illud mare glacie infame ingreſſus eſt. Cœlo & tempeſtatibus luctatum Norvegia excepit, nec multo poſt quæ eum vexerat navis velut in aridam delata, ita circumſtanti glacie immobilis hæſit. Res ad Iacobum delata eſt; ſtatimque libuit hoc inſolenti ſpectaculo frui: quippe nulla ſuæ Britanniæ littora concretas undas tenent. Sudum erat, neque portus ab hoſpitio Regis procul: Proceſſit igitur, nec ſpirantibus ventis, nec acriter, ut videbatur inhorrente aere; contemplatuſque pauliſper glacie ſtratum mare in thalamum rediit, nec dum aliquid de pernicie hyemis ſuſpicatus. Sed dum foco ſe admovet, ex circumſtantibus unus, in dexteram Regis manum, ut forte fit, intuens, advertit vicinum pollici digitum cerulo & exangui livore rubentem; peritusque cœli illius, ne tu, inquit, Rex, ad ignem acceſſeris. nocuit tibi aer, & digitum exanimavit: ſic

jam affectum, pejus ignis intempeſtivo calore perdiderit, frigoris lues alio frigore pellenda eſt. Admiratus Rex primum ſe læſum negat, quippe nullo modo doloris ſenſu tentatus. Sed non diu dubitavit, quin recte moneretur. Nam ſtupebat rigens digitus, ſenſumque cum ſangninis calore amiſerat. De remedio quæreuti, referunt certam eſſe, & in promptu medicinam, cujus ſe ſalubritas, brevi quidem, ſed acerrimo dolore, inſinuet. Id pati oportere, niſi malit intercidere digitum tam noxia hyeme contactum: Allatumque eſt vas ſubito, plenum nive, non quidem ad ignem domita, ſed per ipſum triclinij teporem jam ſenſim diffluente. Illo Rex digitum inſerere ex præcepto incolarum movetur: ſubitoque ingens dolor per torpentes paulo ante articuols pene illius patientiam excuſſit. Remeantis in digitum ſenſus documentum primum fuit, quod doloret. Eo modo Rex incolumis evaſit; admonitoque tam improviſi mali facilior poſtea cautio fuit, vel certe medicina, quippe & paulo poſt aurem dexteram equitantis eadem peſtis aduſſit.

CAPVT IX.

TVrcarum ferum genus, & ad urbium, artificiorum, ſcientiæ excidium

Digitized by Google

dium natum, noſtris vitiis, quam ſua virtute felicius fuit. Hæc publica Orbis lues, barbaro impetu, tum multitudine hominum, & auſtera parendi diſciplina, invaluit. Primum illis à Schythia quam Tartariam appellamus exordium. Hinc ſive ſtipendiarii diſſidentibus Perſis ad auxilium accerſiti ſunt, ſive ultro inopes patriæ campos reliquerunt, invitati felicitate viciniæ, Ducis quem ſibi conſtituerunt auſpicium mira religione ſequuti ſunt. Huic ſe, ſuaque addixere; ſive libertatem nunquam viderant, ſive ultro projecerunt. Nec in aliis gentibus conſtantior in modeſtos & legitimos Principes fides, quam illis in atrocem, cui ſe damnaverunt, Tyrannidem: niſi quod tantæ reverentiæ impetus ſenſim creditur jam torpere, ſub Principibus illo obſequio minus dignis. Nimiis quoque in populo animorum affectibus nunquam diu conſtantibus.

Per hos primum correpta pars Aſiæ quæ olim fluere deliciis dicebatur. Hinc ſub Amurathe in Europam, Ligurum ope remigoque, tranſvectis, illa Græcia, illud Muſarum domicilium, conceſsit in prædam. Ipſi tamen dura indole eluctati humanitatem, in maiorum feritate perſeverant; prorſus ut intelligas ſub molli cœlo im-

victæ ſunt poſſeſſione, quippe duobus juſtis præliis, unoque tumultuario, omnes Soldani regiones, opes, arma, in Selymum fortuna contulit. Hinc ille in Perſam gravior: Europæque ſimul imminens, noſtras opes faſtidioſe deſpicere. Sed à Syria cum triumpho redeuntem acer morbus oppreſſit, eodem illo loco ubi quondam in parentem Baiazetem acie certaverat: velut diris patriam vindictam repoſcentibus. Sed ſtatim Solymanus ipſo Patre acrior Pannoniam invaſit. Rapta Buda, quæ Hungariæ caput eſt, auſus quoque Viennam Auſtriæ obſidione tentare. Senſim tamen Bizantinæ deliciæ illorum Principum animos à noſtris cladibus avertunt. At nos inteſtinis interim odiis, & æmulatione gentium fracti, non erubeſcimus pacis bellique momenta ab iis expectare, in ipſos nihil ſponte audentes, contentique non laceſſi. ideo ut legatos, velut belli redemptores, & deprecatores fœderum ad hos Bizantii Tyrannos dimittamus; quos alii ſive ſua ſuperbia, ſive religionibus noſtris offenſis, nullo colloquio, ac vix quidem conſpectu dignos putant. rati infra ſui imperii dignitatem; ſuos quoque legatos ad mutuæ amicitiæ commercium

mercium in has oras deſtinare. Cæterum ut tot victoriarum felicitas, majeſtatem Principis Turcæ pene ſupra humani faſtigii cultus ſubvexit, ita ipſum populum, cujus manu, impetuque, partum Imperium (mirum dictu) videtur afflixiſſe. Nam adhuc humilibus Ottomanorum Principum rebus, cum pene ſuam gentem, quantacunque tunc erat, in caſtris haberent, certe quicquid dignitatum prædarúmque vellent dividere, ſpargendum in illos ipſos milites erat; nec alios preter hos Scythas habebant, quibus amicitia miſcerentur. Auctus nunc opibus, liberoq; delectu, ex ſuis, domitiſve gentibus, quos malint ad Rempublicam admovere, à præcipuis honoribus arcent veteres illas ſtirpes, illorum militum nepotes à quibus Ottomanica domus idipſum cum imperio olim accepit, ut jam ingrata eſſe poſſit. Neſcias id faſtigio factum, an conſuetudine (quæ poſtquam invaluit, barbaris pro religione eſt) an ſecteto ad ſui regni ſecuritatem conſilio, quod ingentes præfecturæ, tribunalia, dignitatesq;, non aliis permittuntur, quam iis qui ex Chriſtianis parentibus nati ſunt. E Dalmatia potiſſimum, & illyrico de ſinu parentum ababrepti pueri, virgineſque in deſtinata Conſtantinopoli clauſtra ducuntur. Ibi ſacra

Digitized by Google

ſacra parentum, quæ vix infantes meminerunt, in veſanas ſuperſtitiones mutant, circumciſis genitalibus, & reverentia in Mahumetem imbuti. Et hi cætus in tam miſerabili rapina coacti, Regi Turcæ pro ſeminario ducum, principumque ſunt, quibus corporis ſui curam vireſque imperii tradat. Hinc præterea ſpadones, ad intima deſtinati obſequia, ideoque non vile aut pudendum ibi genus. Hinc Reginæ, pelliceſque & ſemper tanto Regi regnaturæ poſt ſe ſobolis mater. Suas quoque amitas, & ſorores, ex illa cohorte delectis nuptum dant; ſibi patrueles, & nepotes, daturis. Adeoque eſt in precio de Turcica ſtirpe non naſci, ut ſumma in Imperio munera, quæ iſti ex Chriſtianis parentibus geniti tenent, in eorum liberos nuſquam tranſeant. Nec alia cauſa eſt, quam quod illos in legem rituſque Turcarum ediderunt. Et hoc illa gens patitur, ſuo quoque judicio vilis.

Turcis enim ruſtica ac dimiſſa inboles: neque digna libertate quam non curant vindicare. Rudes animos ne ulla ſcientiarum humanitate mitigent, Mahumetes lege cavit, quo facilius ignari componerentur in legis veſaniam, quam præſcripſit gregum, armentorumque, & ſupelle-

ſuppellectilis præcipua illis cura; ædificia vix ad uſus, nedum ad cultum extruunt; ſive adhuc Scythicæ originis memores, & vitæ in plauſtris errantis; ſive quod unuſquiſque ſuum agrum precarii jure poſſidet ad Principis nutum non fundos illos tantum, ſed & provinciam mutaturus. Principem ingenerato affectu mire colunt; umbram hunc & effigiem Numinis vocant. In ea gente ſæviſſimi, fœdiuſque in Chriſtianorum odium intenti, non ſunt illi qui longa majorum ſerie in Turcis ſunt, ſed qui in eorum ritus à nobis defecere. cæteris mitius ingenium perhibetur; longe tamen à moribus noſtris eſſe. Venena non alibi ingenioſius parantur: & vix credibile, quantis artibus vim nocentium rerum exprimant, copulentque, nec aliter ſcilicet quam per mirabiles aſtus, illa luce quemquam tollant: omnibus quo hanc mortem & effugere poſſint & tradere, in pari vitio calliditatem quærentibus. Quis credat non geſtu, ſed nec tactu opus eſſe, levi aura hanc peſtem inſinuante, corruptiſque vitalibus, nec lentam quidem mortem inducente? Nuper Alepenſem præfecturam emerat à gratioſis in Aula hominibus quidam ex illarum dignitatum candidatis. Vrbs eſt vix bidui itinere à Cilicio mari ſummota mer-

catorum

catorum frequentia, Orientiſque commercio gravis, unde merces partim Euphrate, partim jumentis delatas accipit. Inde ſuis rectoribus ingentium opum cauſa, tam licenter in provinciam graſſantibus, quam profuſe illam emunt. Hoc igitur homine in præfecturam miſſo alius majoribus donis ſollicitat fidem eorundem Optimatum, jubeturque illi priori ſuccedere, qui provinciam vix dum liberavit. Is hoc nuncio celeriter amicorum fide perlato, vehemenier, ut par erat, improviſa clade perculſus eſt; nec dum ulla ſcilicet præda ambitum emptæ præfecturæ repenſante. Igitur amicorum qui aderant conſilium advocat, apud illos amiſſas opes deflet, perfidiamque aulæ queritur, tam fœde venalem. Incertus conſilii erat, pareretne revocantibus Conſtantinopolim litteris, an ſucceſſori armatam manum objiceret: audaciæ veniam à Bizantinis Proceribus novis muneribus impetraturus; aut ſaltem publico ſuo decori, ſimulque domeſticæ rei, ſuperſtes non futurus. Inter has cogitationes furentem, anxiumque, ſeduxit fidiſſimus amicorum. monet ne quid temere audeat, ſi reſtiterit ad mandatam provinciam venienti, id Regem pro defectione habiturum.

Nullum

Digitized by Google

Nullum in ſua gente atrocius crimen eſſe, quam non modo violantis, ſed vel remorantis obſequium. Tutius, inquit, conſultum tibi volo. Accedenti æmulo etiam cum donis occurre; ne tua benignias ſit ſuſpecta, apud eum querendum eſt, tuarum rerum ſpes hac intempeſtiva ſucceſſione promemodum eſſe acciſas. Tamen nihil tibi antiquius quam parere. Accipiat ſane provinciam cui deſtinatus eſt; in amicitiæ quoque pignus illa munera, quæ hoſpitali comitate protuleris: iis ſatis gratiam habiturum, ſi in Regiam redeunti literas dederit, quibus ſignificet nihil te cunctatum imperium, ſtatim ut juſſus es, urbem, jura, provinciam tradidiſſe. In tuis autem donis ſtrophiolum erit, inquit, quod habeo, multi operis, ſed nocentiſſima tabe perunctum. Hoc ſi quaſi artificii venuſtatem monſtraturus ad illius vultus explicas, ſic ut vel minimo halitu perfundatur, ſpondeo, nunquam in Alepenſi urbe regnabit. Vtitur ſagaciſſimi viri conſilio Præſes; longaque & multiplici pompa exceptum ſucceſſoris in ædes deducit. Ibi inter inſidioſæ liberalitatis blandimenta evoluit fatale ſtrophiolum, auro & ſerico diſtinctum. Lætus hoſpes ſuæ mortis inſtrumentum aſpexit. Inde divertunt ad cœnam. Sed hic fraudibus

Digitized by Google

dibus agens, ſimulabat primo ſe mane iter Bizantium verſus ingredi velle. Expreſſit itaque eadem illa nocte literas ſuorum officiorum teſtes: Neque enim tam benevolo deceſſori iſte miſer perfunctorie indulgebat. Sic exacta noctis parte ad quietem ſeceſſum eſt. Primo mane novus Præſes inſpirato per ſtrophioli auram veneno impar fuit. Iacebat in ſtrato exanimis: nec tam repentini caſus aliis cauſa patebat, quam illis qui incautum perémerant. Peracto facinore, veneficus Præſes Conſtantinopolim literas deſtinat, tam illas quibus ſucceſſor ſignificat ut prolixa benevolentia eſſet exceptus; quam alias à ſe eiuſdem ſucceſſoris interitum nunciaturas, ranteſque tunc ſaltem imperium ſibi, & prouinciam prorogari. Nec id ægre impetravit, tanto ſceleri felicitatem indulgente fortuna. Et hoc ſævo, & in flagitium mirabili aſtu, non plus ſtudium venenorum, miſerabili ſubtilitate excultum, ſuſpexeris, quam corruptos in ea gente mores, venundatos magiſtratibus populos, fas æquumque infra pecuniam poſitum & cętera ultimę tyrannidis mala. Vix ambitus, aut repetundarum actio; viles magnatibus injuriæ, ac pene indignæ vindicari, quibus vulgus affligitur, diuturnitate ſervitutis, & inſtructione paren-

tum

tum, non auſum aſpernari jam detectæ ſortis cladem.

Non aliud in Turcis magis mirer, quam quod homines immortalitatem animorũ tam conſtanter aſſerentes, ut his inde vilior hæc vita ſit, ſibi eorum flagitiorum licentiam faciant, quæ etiam abſque lege natura refugiat. Tamen in egenorum ac hoſpitum opem multorum animi illic effuſi ſunt; At hæc humanæ miſerationis opera paſſim ædes extructæ, in quas ægri aut feſſi divertant; ibique conſtitutæ privatorum teſtamentis, & publico ſumptu opes. Nos etiam, quanquam canes & credunt & vocant, non arcent à tanti beneficii humanitate. Ingens in parentes reverentia: & ſi qnando moleſti ſint, plus recordatio dati ſpiritus, quam acerbitas injuriæ valet. Multi cibi gens, & plus curando corpori intenta quam animo.

Omnis autem libidinis qua ſunt infames, minor his ipſis culpa quam fœdo Mahumeti, has cupiditates maxime innatas mortalibus, ſed Numinis pudoriſque vinculis aſtrictas, ſua lege exolventi: Ita allicere placuit militarem quidem populum, ſed ut in Oriente, ad voluptates molliorem. Inde his vitiis, tanquam conceſſa remiſſione, exercentur; miſerabi-

virtutis

virtutis inſcitia. Neq; abeſt à libidine crudelitas, ſaltem in Principe, tam ſuorum ſibi ſanguinē quam opes vindicante. Conſtantinopolim Rex Turca obibat, in proximos agros venatione decreta, cum ad militis fores adoleſcentulum videt impudice fractis oculis vibrantem. Accenſa teterrimi Principis libido eſt, rapique, & in regiam duci jubet. At miles, qui puero aſſueverat, reverentiam amore vincente, non dubitavit pro ſcorto opponere ſuum pectus, ſtrictoque gladio irruentes miniſtros ſubmovere. Sed quid unus in multitudinem poſſet? Ipſe Princeps, ad omnem ſuorum contumaciam tam pervicacis iræ, tamen hanc amantis violentiā in crimen non duxit; illum quoque, tanquam in precium abrepti pueri, ruſtico prædio donat; & ſtipendium jubet augeri. Neque mora, viliſſimi ſcorti amore Rex flagrare, nec tantum in deliciis habere; ſed & in ambitioſæ amicitiæ locum. Quod miles cum audiret, eum olim ſibi cariſſimum aſpicere inter tantos honores concupiit. Donis itaque ac precibus evicit à cuſtodibus qui ſtabant ad fores, ut cum Rex in hortis veſceretur, clam & à ſatellitum tergo ipſum accumbentem ſimulque adoleſcentulum intueretur (nam & is ſolebat regiis conviviis adhiberi)
Conſti-

Conſtituto tempore adeſt. Iacebat Rex in tapetibus patrio more; neque procul impuriſſimum ſcortum, & nimio impudicitiæ precio jam ſuperbum. Inter hæc miles incautius forte prodire, ſic ut à puero conſpiceretur; qui veteris obſequii memor, ſtatim ad ipſum curſu defertur, amplexæq; dexteræ oſculum ponit. Princeps in redeuntem inſiliens, fronte oculiſque furore ardentibus, interrogat quo vecors & infidus divertiſſet. At ille, ad priorem, inquit, horum, Rex, quem à me ſaltem oportuit ſalutari. Haud mora, Rex æmulatione inſaniens, brevi ferro quo erat accinctus, ſui amatoris perfodit pectus. Sed ut labentem vidit, ſequutus in terram, ſuo ſinu vulgus fovit, ingemuitque morienti. Iuſſus ſtatim miles mori; ſive quaſi tanti doloris Principi cauſa; ſed ille inter tumultum elapſus, ipſo favore ſatellitum evaſit; latebris, & ſuorum ſilentio tectus; donec Princeps mitigaretur. Adeo nullius amicitiæ nexus tuti ſunt à tyrannide tam atroci, nec incolumitatem ſuam tantum, ſed & voluptates, ſupra vitam, ſuorum civium æſtimante.

Arma autem, jam ceſſantibus Principibus, ſub quorum aſpectu ingens millitum audacia erat, modicis in ea gente ſtudiis

noc

Digitized by Google

nec ex parentum impetu, culta ſunt. Prætoriani in urbe regia, quos Ianiſſarios vocant, deſueti jam dum vero pulvere exerceri, in ocio & civilibus deliciis ad turbidam ſed gnavàm audaciam inſtituuntur. Hinc ſolvendæ diſciplinæ initium ſuperbis militibus nec laborem, nec felicitatem pati idoneis. Non aliis vitiis olim everſi ſub ſua mole Romani jacuerunt. Et illud forte Imperium jam deficientibus ventis quibus alte intumuit, ſuo pondere vitiiſque obruetur. Illi tamen qui Ægypto præſident, maxime ad Memphim collocati, veteris militiæ decus cum ingenti laude obtinent; ſcilicet ab aula ſemoti, arcendiſque prædantium manibus, qui de montium jugis erumpunt in vallem, in quotidianos labores exerciti. Sed in fugientium latronum agmen fortes, tantumque inſtare cedentibus; ſi in noſtrorum hominum robur inciderent, fortaſſe equorum celeritate qua præſtant, ad ſalutem non prælium uterentur.

Sagittarum quæ præcipua Turcis vis, jam neglectus ille uſus qui olim formidabilis Orbi fuit. credo, quia ſine longo ſudore, corporiſque ad laborum obſequio, ad hanc artem perveniri non poteſt; & hodie milites fracti ocio, & languente diſciplina, tanti non emunt fortes eſſe. Bre-

ves arcus ſunt, inflectique niſi à
difficiles; cæterum multo maiore i
tela expellunt, quam quo machinę
plumbeas glandes ejiciunt. Vidimu
dem(& fidem oculis noſtris tarde h
mus) chalybem tres digitos altum a
gua ſagitta pertranſiri; nec minoris
gii fuit, deſtitutum ferro telum in
cæ arboris truncum arcu impelli,
trimq; defigere. Hanc artem clariſſi
pud nos viro, cum Conſtantinopol
tradidit Solymanni vetus miles, co
illam artem interire ſuorum ſocord
tres eſſe in tam vaſto Imperio quibu
fuerit hanc maiorũ fortitudinẽ in ſ
ducere: cæteris laxos arcus, nec aliis
levis armaturæ hominibus eſſe tim

Quod ſi Numinis beneficio, & il
vitiis uti vellemus, quid hac temp
facilius quam opimas extorquere p
cias à barbara gente, ſuumq; imp
quem pro fortitudine habuit dediſ
Hoc gementes ſub tam feræ tyra
mole expectant à nobis Chriſtiani
menſa multitudo, ſed ducibus, arn
defecti; hoc noſtri quoque ritus, &
pla, quæ veſani delevere; hoc de il
Imperio deiecta humanitas; terræ
lim cultiſſimæ, nunc velut informe
in ſui decoris honeſtatem, niſi noſt

xiliis, rediturӕ. Quod ſi quem moveant experta toties arma, fruſtraque exhauſtӕ divitiӕ, dum noſtri maiores à Sarracenorum impetu Syriam, Paleſtinam, Ægyptum, contendunt vindicare, in Turcas etjam ingentibus ſӕpe copiis moventes; cogitet, eos magis ӕmulatione inter ſe, quam hoſtibus illis victos. Vt omiſerim Principes Grӕcos, ſemper infeſtos militibus ab Occidente venientibus; quoties pſi inutilibus odiis noſtros impetus in ios converſi conſumpſimus? Non oporet recentibus exemplis noſtri ſeculi pudorem onerare; ac ne quidem curioſe reenſere veteres clades. Satis erunt ad doloris & cautionis argumentum, Gallorum, Anglorumq; in ejuſmodi bellis funeſta diſſidia. Richardus I I. Rex Angliӕ, ui ex leonis corde cognomen eſt, in Syiam exercitum duxerat, ultuſque injuris quas Cyprii intulerant, ad ultimos meus Soldanum adegerat, jam Hieroſolyna tradere, & ſic cum Chriſtianis paciſci ogitantem: Cum ecce Gallorũ Rex Philippus, quem Auguſtum appellarunt, reerſus & ipſe à Syria, & Richardo infetus, cum exercitu in Normanniam movet (hӕc tunc Anglici juris erat) & oppia adortus, quӕdam vi capit alia metu ut factione ſubigit. Sic Richardum,

tum publicis Orbis rebus intentu
rum ſuarum tutelam in Europa
cavit; & tunc Saraceni Galloru
bus Chriſtiano exercitui erepti ſi
poſtea Anglis quoque beneficium
rant. Quippe vix ſeculum inde
xerat, cum Philippus cui cognon
leſio, Francorum Rex, omni
mole ad hæc bella tranſmarini
converſus eſt. Aderant in auxiliu
varræ Rex, Arragoniæ, atque B
multique præterea mortales, qu
magnitudo, ſanctitaſque coegera
anchoris claſſis ſtabat quæ qua
armatorum millia veheret. Triu
rum commeatus addebantur. E
terra iturus trecentorum milliu
Sed tam gravem apparatum, ta
ſpem mundi, intervertit Eduard
Angliæ Rex, tunc primum Fran
ptrum, tanquam matris Iſabellæ
tatem, aggreſſus vindicare. Sic i
viſcera acti ſumus; & à nobis
triumphos Sarracenis Turciſque
ſimus. Triſtiſſimi quidem hi ca
illorum ingens ſolatium, nobis a
res eſſe eruendo illi barbarorum
ac ne quidem conjurationem no
Principum in hoc quæri: Plure
eſſe, qui ſoli huic victoriæ ſuffic

Digitized by Google

ſint. Non enim innumero exercitu opus eſt, velis immenſum mare tegentibus. Vir inſignis judicii animique, & jam longiſſimo uſu rerum Turcicarum peritus, ſuo Regi ſpondere non dubitat, ſi ſibi claſſis detur, triginta millium exercitu impoſito, in biennium ſtipendia, in annum commeatus, ſe eo tempore Peloponneſum, Eubœam, magnamque Achaiæ oram, in illius ditionem redacturum. Ni fecerit, idem exercitus qui ſibi committetur decepti Regis exigat pœnas; vindicetque atrociſſima morte temeritatem irritæ ſponſionis. Eandem ſpem victoriæ, pene nec tanto ſumptu, auſus maximo Regi ante aliquot annos dare eximius belli dux, opibuſque & ſanguine dignus cui tanta expeditio crederetur. Sed mors illius conſilia occupavit, incertum an veneno maturata. Vtrique cauſa ſperandi, ex noſtrorum militum robore, bellique diſciplina, tum ex Chriſtianorum numero, atque votis, noſtra arma illuc ad ſe vocantium; denique ex languentibus Turcis, qui fortitudinis famam non alio jure obtinent, quam ob majorum ſuorum nondum expirantem memoriam. Sed aiebant iſti Duces, in ipſius hoſtis ſinum iaciendam hanc facem, non tutandis limitibus ſtandum, in quibus ſummum victo-

hoc tantum deliberare liceat, perdere malimus, an vinci. Iuvenis Achmetus, qui hodie tyrannide potitur, an bellum reſpexit, & Tranſilvaniæ imminet. Sive laſſus ſuo ocio animum ad hanc expeditionem adiecit, ſive apud ſuos reverentiam paraturus, ingens inde rerum noſtrarum diſcrimen eſt, cum languens apud illos militia his ſtimulis exſuſcitari poſſit, & Princeps hactenus inter voluptates ſegnis ſolicitari victoriarum guſtu atq; inde acrius in noſtram perniciem ardere. Ajunt Carolum, qui ultimus Ducum Burgundici nominis fuit, primam partem egiſſe juventutis non expertum modo armorum, ſed & maxime quietis ſtudioſam; mox Gallia flagrante eo bello cui publici boni titulus fuit, adeo in contrarios motus verſum, ut exinde nullum vitæ tempus habuerit quo à militaribus conſiliis vacaret. Abſit, in eoſdem impetus hic Achemetus conſurgat, ſed quis in tanto periculo non præſtabilius credat arma movere, dum illi nondum veternum excuſſerunt, quam expectare, ut uſu, & victoriis graves à media (quod abſit) Italia, atque Germania, nobis ad unam ſervitutem ferale ſignum tollant? Quod ſi Achemetum ſua luxuries revocabit ad ocium, nō à nobis extruſum non in ſuis penatibus arma noſtra au-

dientem, certe hanc pene turpem
damque ſalutem fortunæ debebimu
virtuti.

A Turcis ad Iudæos abire hic
vel ideo quod poſt Turcas illis ſun
Iudæo percunctati, de quibus meli
tiret, Chriſtianis an Turcis, fuit qu
tem hominis miraremur. In nos
inter quos erat, vix auſus inclemen
cere, tamen ſenſum non preſſit: &
inquit, Turcæ ſaltem genitalia cir
dunt. Gens eſt vagis erroribus di
nullius provinciæ potens: acris co
opibus, ad omnem mercaturam ſ
& per fœnoris flagiticem divesV:l
ſit, ſervit:& jam domitos animos,c
ad libertatem tam acres, huic ſort
fecit. Mores paſſim miſcuerunt &
doli, cui cum pervicacia adhæren
dunt regionis ſpiritum in qua naſ
Pertinax illis ſuperſtitionis ingeni
vix in noſtram pietatem, quantu
que ſimulent, ſyncere mutabile.
corpora olere non ſine argumento
tum eſt. Fœda quippe in ipſorum
bus, veſtibuſque incuria eſt, &
quid inſolens exhalat. In ſummis
non augent corporis cultum; ſive n
invidiam reveriti, ſive inter ſe a
paritatem. Magnum ſervitutis arg

tum eſt, quod nec arma, nec fundos, poſſidere conceſſum ſit. Recte vires adimuntur hoſtili populo, & nos pejus, ſi polleret, mulctaretur.

Iam vero enumeratis populis & veluti ad cenſuram vocatis quorum animos moreſque cognoſcere iis prodeſt, qui in publica luce interque homines victuri ſunt, ad varia ingeniorum genera & affectus veniendum eſt: qui ut unam aliquam rationem veluti ſuo jure non poſſident, ita per omnes gentes vagi, multiſque ubique hominibus inſidentes, virtutibus vitiiſque aut ſemina aut alimenta ſuppeditant.

CAPVT X.

VEluti ſub iis ſyderibus, quæ multo frigore, humentive aere, ſolent candidos cœcioſque populos educare, nonnulli haud ſecus quam in vicinia Solis fuſco vultu inumbrantur, in iis autem plagis quæ nimio Sole flagrantes plerumque ſpiſſiori ſanguine ſubjectas gentes tingunt, quorundam hominũ candor à patria ferrugine recedit: Ita in humanis populis quædam aſperæ mentes rigent: aliæ de patria barbarie nihil habent: craſſæ aliquæ in tenui cœlo mentes, tenueſque in opaco: Nec ulla eſt regio, tam proſperis, aut malignis illuſtrata ſyderibus, quæ non

 omnium

omnium vitiorum examẽ, ſimulqu
tutum, in ſuis alumnis exceperit. Q
ſingulis mortalibus præter patriæ ſ
dolem adhuc proprium aliquid N
conceſſit : prorſuſque ingenti m
lo, per tot ſecula, & nomina popul
unicuique hominum ſua lineamen
venit, quæ tam frontis quam anim
tum, à reliquorum corporum, men
que ſimilitudine diſtinguerent. H
lius mirabilem ludum, tot homin
fectibus animiſque variatum, hau
facilius cogitando aſſequetur, qu
ctor ſuis tabulis omnium corporu
cies atque formas incluſerit. Licet t
tanquam eminentes in condenſis
arbores, præcipua ingeniorum &
ctuum genera intueri, quibus homi
ſolent, ac propemodum compor
mulque à cæteris inſigni diſcrimine
rari.

Neque ſuperflua cogitatio erit e
do percenſentis diverſiſſimas hom
claſſes: in quibus ſe unuſquiſque in v
& qualis eſſe velit, aut timeat, tan
ex ſequeſtra & aliena imagine, depr
det. Ac præterea cum nullius i
ſpecies, tam lubrico, aut vicino ve
in vitia propendeat, quæ non facil
dentiæ habenis intra rectum flecti

Nihil quoque tam cognatum virtutibus, quod non pravitas utentium corrumpat; juvabit affectus, impetuſque mortalium ſuis bonis maliſque ſtipatos contemplari, & quatenus aut noceant aut proſint veſtigare; ne deinde aliquos immodice laudemus, vel ſupra fas & æquum averſemur.

Igitur mortalium ingenia recenſenti, ſtatim occurrent extemporaneæ ſubtilitatis homines: Illi ſcilicet qui quoties loqui placet, ſubita ac plerunque feſtiva oratione per ſuſceptum argumětum decurrunt. Hi ſi juſto pondere, ut ſolet, deſtituuntur, nec ſtudio eloquentes, nec ſapientes conſilio; ſed tum demum cum loquuntur, roganturque, Philoſophi, aut Oratores facti; poſſint uno precio cum mercibus æſtimari, quæ per ſe inanes ipſo fuco artificii imponunt. Eorum duo genera invenias, quidam in privatis, & conſciis ſermonibus regnant, brevi nitidoque acumine, & ſemper veluti in aliorum ineptiam intento. Alii propius ad eloquentiæ dignitatem perveniunt, quandocunque placuerit, ſtatim torrente ingenio, publicè, aut inter ſuos dicturi, rerum omnium quas viderint, legererintve, oportuna ſubeunte memoria. Vtrorumque pompas ac faciles impetus mirantur nō modo im-

periti, ſed & interdum qui meliori e
tione imbuuntur, dum ab ejuſmo
geniis multos jocos atque ſententi
dent facile ac veluti temere effundi
ipſi non niſi anxio & ſevero labor
ſent exprimere.

Nam quid illis hominibus (ut a
ſcilicet ordiamur) quorum brevis
que procacitas eminet, magis putes
duſtrię ſimulq; leporis imaginem fa
Quid elegantius, quam ad omne
mentum ſententiolam habere? qu
banius, quam omnium dicta, facta
cipere improviſis ſalibus, vel prud
quæ facilis, & nata ſub manu, ipſa c
tate placet? Huic venuſtati ſi accedi
poris gratia, vel hominis dignitas &
ter hęc non immodica ſed ſecura au
regnabit ubiq; illa jocatio, his etian
ingrata quos laceſſet, & veram exac
ſapientiam, in egregiis, ſed tardis l
nibus ſuo ſtrepitu obruet. Sed hæc l
di felititas frequenter ſuis morbis i
eſt. Tolle illos de privato conſortio
ſubitis fractiſq; ſententiis, id eſt, à
tione prudētiæ, deduc in certamē p
orationis: tum ſterilitatem egenarū
tium, nec ſufficientium ad veram
gamque ſapientiam, haud dubiè c
mnes. Quid ſi & illa, quæ in iis m

dicta conciſa, & veluti brevi fulgure micantia, ſcriberentur, ut non abrepto & intercepto animo ſimul incidant atque effugiant, ſed ad maturam judicii ſeueritatem exigi poſſint, quam ſæpe inania aut inepta viderentur, quæ nunc inani præjudicio, & lepore celeritatis fallunt? In iis igitur hominibus, non altum & perenne ingenii flumen, ſed Naturæ impetus aliquis, quæ ut exiguas aquas ſi in ſublimi natæ ſunt, & iniqua tellure opprimuntur, quo anguſtior eſt exitus, eo majori niſu in altum propellit; ita ſcintillas ſapientiæ ſtatim niſi excipiantur expiraturas, magis vivo & ſonore ſtrepitu laxat de cuſtodia parvarum mentium, & in hanc tantum abortivam ſapientiam felicium.

Alii autem quibus ita in prolixam eloquentiam fuſa ubertas eſt, ut per inexhauſtum ſpiritum verba utique & ſententiæ ſufficiant, clari quidem apud populum eſſe ſolent, ſi inter publicos cœtus in foro templiſve audiantur. Grati quoque in privato uſu vitæ, ſi tam poſſint tacere quam loqui. Sed cum omnia animalia id quo potiſſimum valent, arcano impetu ſentiant, & eo uti ament, tum iſti maxime ſua eloquentia delectati, qua una inſignes ſunt, haud facile modum tenent, quam-

orationis curſu ſubiecerit, ad hoc illico divertunt, inde quoque in aliam, vt forte inciderit, partem; tandemque per diverſa capita diffuſi, non ſæpe originis meminerit, unde univerſus ſermo defluxerit.

Ergo iſti vagis animis, nec in certam rem definitis, non ſummam modo illam, ſed & vulgarem inter mortales prudentiam, plerumque non vident. Quidam ſuiipſius immodici laudatores; alii nec amicos, nec ſeipſos, iis officiis juvantes, in quibus ſedulus labor, unique negotio inhærens, aptandus eſt; leves plerique, & ut paſſim provolantibus rebus varii, ita nec à ſententiis, quas videntur imbuiſſe, in alias tranſire difficiles. Tamen, vt maximam ſpeciem habent cultæ indolis, & per omnes ſcientias adornatę, plerunque ad rem & famam promoventes debita uni ſapientiæ bona occupant. Maxime, ſi ut vim ſuam intelligunt, ita & vitia non ignorent, habiliq; velut fuco ſe tegant, ne cui, ſaltem è vulgo, ſit aditus ad nævorum ſuorum contemplationem. Id autem potiſſimum aſſequentur, ſi in loquendo ſibi imperent, neque ſinant evagari ſubditas cupiditates, & quoniam ut aptiſſimo ad omnia condimento ita eloquenta omnia auribus conciliantur; varios ſermones cum variis callido deflectu inſtituant,

ſemper-

Digitized by Google

ſemperque eius generis quo aud
poſſint imponere : nimirum apud
res viros, aut ignaros vetuſtatis de
rebus agant, de ritibus antiquor
populorum gentiumque origine
quid eſt præterea in ſcientiis curi
nuſtate ſpectabile : Cum in iis q
chni umbræque Scholarum rudi
civilis gubernationis diſciplinas
de populorum & Imperiorum f
Principum genio, diſputent. Ne
denique in ſua arte laceſſant. Ne
ingratum, in ſociandis interdum
nibus ad res iis, qui audiunt alien
ignoras, divertere ; præſertim
nova nos delectent, & de iis qua
mus quædam nos altior opinio,
rentiæ plena ſubeat : Minus peri
oratoribus erit, ubi cum humili &
ſto animorum genere agent, cui
quæ audaci lętaque facundia effun
tanquam ſacræ & per Oracula edi
ces, placent. Igitur has ubique pa
ſcipiant, quas ex audientium fort
famam eſſe crediderint. Quod
ideo facilius poterunt, quia adeo
ingenia per cunctas ſcientias atqu
erudiri ita poſſunt, Natura præe
modico forte uſu ut de rebus o
non inepte loquantur ; cum

Digitized by Google

ſingula magis non ignorent quam teneant.

Scribere autem eiuſmodi Oratori tam arduum erit, & plerumque ad famam exitiabile, quam facile & venuſtum eſt loqui. Raro enim illi ſpontaneæ eloquentiæ additur vis judicii, quæ ſtilum perenni gratia ad poſteritatem deducat. Quippe promptus, & pene turbulentus animus, ubi in ocio, quod ſcribentibus datur ſeipſum recognoſcit, ipſa rerum quæ occurrunt multitudine oneratus, & confuſus, divitiis ſuis premitur; nec ſcribere quæ invenit omnia, nec quæ potiora ſunt eligere poteſt.

Denique tam diverſa eſt à loquendo ſcribendi ratio, tamque alii nervi, ut qui robuſta facundia aſſueverat quacunque liberet decurrere; jam in ipſa ſcriptione evanidos moliatur, & veluti in ſomniis ictus. Cœci tamen ſuaque & aliorum adulatione corrupti, nonnunquam gloriam eloquentia quæſitam ſcribendi cupiditate deſtruunt. Multo magis è re ſua facturi, ſi longam ſpem ſuarum ſcriptionum facere Orbi poſſint; nunquam autem editis libris in famæ periculum venire.

His cautionibus, ille vivax & per omnia diſſipatus animus ſubducet imbecillitatem

litatem ſuam oculis populi, & in ſpeciem ſapientiæ aſſurget, ſive ſe regere ipſum poſſit (quot utique frequenter non videas) ſive ſaltem conſilii patiens ſuadentibus amicis acquieſcet: ut qui prima vini caligine domiti adhuc ſciunt nec ſe ſapere, nec monitis familiarum pervicaci ſui fiducia, obſiſtunt.

Ex adverſo ejuſmodi hominũ, eſt aliud genus prima fronte tam à ſpecie ſuæ virtutis alienum, quam iſti eloquentes à vitiorum in quę nati ſunt imagine recedunt. Hi igitur, cum ſubito loquendum eſt, tardam ægriuſve ſequentem orationem habent, hærentque ſæpiſſime blandimentis laceſſiti, vel jocis, quæ ſubiti & expediti ingenii homines in quotidianis colloquiis tanquam levia tela contorquent. Neq; autem ſola verba ægre expediunt: ſed ſicubi etiam dicenda ſententia, quærunt quid ſentiant, neque ſtatim inveniunt. Verum advocato animo, & in ſeſe ad meditandum reducto, in rerum & negotiorũ vim idonea ſubtilitate penetrant; verba quibus utantur apta concipiunt. Vis in illis recondita, utileſque & veræ, non fucatæ, & ex ſcholis umbratiles ſententiæ; & ſi eruditio ipſis acceſſit, uſuſq; ſcribendi plerunq; digniſſimæ quas poſteris ipſi tradant. In hoc vero iis fortuna male conſuluit, quod anguſtis

guſtis retuſiſque animis ipſa primorum motuum verborumque ſpecie ſimillimi, iniquiſſimo præjudicio ſæpe iacent, temnunturque. Ideoque ignota magnitudo ingenii non utique habet ſemper propitiam virorum principum manum, qua ad dignas ſua induſtria curas & honores tollatur. Veluti precioſſimarum mercium decor, ſi ſine titulo intra viles faſciarum nodos latet, non adducit emptores. Iis igitur hominibus utilitatis pleniſſima ratio eſt, viam facere, qua ad ſui animi interiora adeatur, nebulaſque amoliri quas in ſuo limine natura ſtipaverat. Hoc porro aſſequentur, vel ſcribendo (nam quid eſt aliud tabulam animi proponere?) vel aſſiduo uſu excitando lentioris ingenii acumen, ut quantum eſt tantum eſſe ſciatur; aut denique quam poſſunt intima longaque familiaritate cum illis optimatibus, ſe miſcentes, qui ut multo uſu agnoſcere robuſtæ mentis vires, ita agnitas poſſunt provehere.

Inter hæc nimii ponderis & levitatis mala, poſita indoles, & ad humanæ dignitatis faſtigium pervenit, huic modica ineſt, & tantum cum opus eſt eloquentia, & ſi tempus ſtudiumve accedat, venuſtior; in familiari uſu vitæ, prompta & nitida, non hærẽs & turbata oratio; vis judicii nõ multum

multum involuta, & quanquam acris ſubito, tamen poſt moram & conſilium validor. Hic eſt demum idoneus virtutibus homo ad privatam ſapientiam & publicam factus; aut ſi vitiis fœcundum animum tradet, non quotidianæ nequitiæ velut moles, in quamcunque partem incubuerit, perniciosiſſimo caſu omnia affligens.

Ampla autem ingenia ab opacis mentibus velut hac nota Natura diſtinxit, quod hæc dignitatem ſuam agnoſcant, peragantque omnia liberalius, verecundis quidem, ſed erectis ſpiritibus, ſemperque diffuſum aliquid, & vividæ majeſtatis contemplantibus: Retuſæ vero mentes in anguſtas cogitationes atque conſilia ipſę ſe damnent, nunquam auſæ à timida humilitate excedere; In parvis interim, & menſuram ſui animi non ſuperantibus, ad ultimam diligentiam, exactæ ſunt: cum ſcilicet aſtus quidam illis ingeniis accommodatus ſit, non altus ille aut nobilis, ſed ut in exiguis & invalidis animantibus videmus, per diffidentiam ſuis rebus ſemper intentus.

Sunt quidam ex literatorum numero, qui ſive diſciplinis ſuis faventes, ſive eruditionis utilitate (quam eximiam eſſe quis unquam niſi ex barbaris ignoraverit?) dece-

Digitized by Google

decepti negant aliquod ingenium in magnis numerandum, niſi quod poſſit literas capere; aut ullum ad juſtum decorum perveniſſe, quod non illis ornatum ſit. In hunc modum homines publicis virtutibus claros, natoſque regendis populis, ſi ad literarum ſubtilitatem inepti ſint, à veræ huminitatis & magnitudinis claſſe excludunt: peſſimo prorſus ſuffragio ac errore, aut ſi mavis inſania, quandoquidem è contrario verius dicas, neminem eſſe civilibus rebus parem, niſi in ipſis naturæ divitiis conceptum; multos autem in umbra ſcholarum etiam ad laudem perveniſſe inanes, & ſuperflui acuminis viros; quippe qnorum indoles intra metam neſcio cuius ſcientiæ damnata, caligat ad utilis illius prudentiæ lumen cui omnium literarum diſciplina donanda eſt. Niſi forte non verius ſapientia illum amabit, qui augurari in populis motus, tempeſtivis remediis occupare poterit, quam in Lunæ, Soliſque defectibus doctum, Aſtrorumque errores, & redeuntes in circulum anni vices perpetua contemplatione numerantem. Illi ipſi qui adeo importunis laudibus Muſas attollunt, non hunc tantum politum aut eruditum vocant, qui omnes ſcientiarum partes pari fœlicitate impleverit. Sed ſatis eſt in ali-

qua

qua modo regnare. Vt ſi Orator egregius ad argumenta ſe ipſam torquentis Philoſophiæ ineptus ſit, aut ſi non natus ad Eloquentiam Philoſophus, ſi Hiſtoriæ aut Poeſeos rudis, non hunc ideo à ſcientiæ, aut præſtantis indolis tutelis velint arceri. Quam igitur laudem pars diſciplinarum aliqua ferre poteſt, cur ab iſta ſcientia audent detrahere, quæ eſt in regenda ſocietate hominum poſita, cæteriſque omnibus quæcunque in humanis rebus ſunt antecellit. An ſapientiam Græce tantum, aut Latine, ac non potius arcano impetu, & omnium linguarum ſermonumque conſcio, ſuis alumnis loqui exiſtimes? Parum eſt præſtanti ingenio naſci, ſi nihil eſt aliud quam aptum ingenium ad Academicæ eruditionis induſtriam eſſe ſortitum. Illi primi quos habemus eruditionis Principes, non in Scholis ſudaverunt; & erant tamen propitio cœlo nati. Condere civium mores, patriam conſiliis firmare, in ritus peregrinos intueri, quæque inde placebant in ſuos invehere: Deprehendere cœli motus, ne anni ſpatia ad ſtatos & neceſſarios gentium uſus laterent: Hoc tunc ſcientia erat, hoc nunc noſtri literati ſcilicet imitari arbitrantur. Quippe illi Antiqui dum intentiori cura rudes populos ſtudent manſue-

manſuetudini cæteriſque conciliare virtutibus, ſtatim facta eſt civili Philoſophiæ origo; dum mutua contentione provecti hoc vel illud populo perſuadunt primæ eloquentiæ nata vis: Denique hiſtoriarum monimenta illorum veterum prudentiam, atque aſtus, narrant hodiernis literatis, tanquam ſucceſſoribus, ſi & ipſi molem negotiorum ferre poſſunt; ſin autem animo non ſunt ad res ciuiles idoneo, tanquam cuſtodibus & ædituis antiquæ virtutis: nam hiſtoriam ad ſolam contemplationem legere, ocioſa voluptas eſt, imitari autem laudatos olim vitos, vera & publica eruditio.

Equidem non negaverim illud demum abſolutum eſſe ingenium, quod ad rempublicam ſimulque ſcientias factum ſit. Tunc quippe mutuo auxilio hæ dotes ſe in cœlum ipſæ attollunt. Regit enim literas; ne ineptiant, aut ſordeſcant, ſublimis & ad ſui ſeculi morem formata calliditas; quam invicem literæ armant ne expertis tantum rebus, ſuique temporis notitia nitatur, ſed peritia quoque & laboribus antiquitatis.

Si quis tamen, ut interdum fit, publicæ luci, & juvandæ patriæ idoneus non eadem

dem felicitate à Muſis amabitur, nihilominus celſioris ordinis & elegantiæ cenſendus eſt, quam qui duntaxat argutias umbratilis ludi, & quæ cætera in Scholis edocentur, capere poteſt, inepto, ad civiles diſciplinas animo, quæ potiſſimum uſu conſtant. Adeo ut non per jocum magis quam ex Philoſophiæ præcepto Favorinus ſcientiam Adriani metitus ſit ex magnitudine poteſtatis. Adrianus Imperator famam ſcientiæ quærebat & forte in Favorinum Philoſophorum inciderat, qui ab eo laceſſitus argumenti, parcius, & ut victus agebat, quo Princeps impune exultaret. Objurgantibus amicis, quod tam facile ceſſiſſet. Male, inquit, admonetis: Nam cur non doctiſſimum putem, qui habet viginti legiones? Hæc non ſine argumento Philoſophus: cum ex arte tot legionibus moderari; ſit altioris ſcientiæ, quam quicquid exercito & per contemplationem ſublato acumine, in ſcholis deprehendas.

Cæterum ut omnium rerum, tum ingeniorum maxime pulchritudinem, ſæpe ſui fiducia pervertit. Multi enim ſuę imbecillitatis conſcii, id conantur à laboribus impetrare, quod Natura negaverat, & aſſiduo cultu animum ita mitigant, atque formam ut deinde ſupra illos emineant

Digitized by Google

neant qui ad magna feliciter nati erant; ſed ſuarum mentium robur inconſulte ſpectantes, laboribus , tanquam ſupervacuis abſtinuerunt. Ingens quoque inter hos ipſos diſcrimen eſt,qui diligentię ſtimulis exerciti perficiẽdo ingenio incumbunt. Nam nonnulli quamcunque rem ſibi ad labores propoſuerunt, in ejus dunaxat apicibus ſummiſque faſtigiis occupantur; ad minora,ac interdum neceſſaria ie cogitationem demittere quidem poſſunt. Alios adverſus error habet, qui veuti ac quid à tergo ſuſpectum aut imploatum relinquant , adeo exigua quæque crutantur , adeo quicquid didicerit ſcire volunt,ut nec progredi in deſtinata ſtudia nultum poſſint, nec ad veram & liberaem hujus rei quam tam ſuperſtitioſe ambiunt cognitionem pertingere.

Sed nec omnibus præterea ingeniis vis adem ad laborum patientiam, & diuturnitatem, conceſſa eſt. Nam quo ſubtilior ſt animus, & in acumen magis factus,eo quidem ſibi facilius in impeditas rẹs viam acit,ſed & citius aut magnitudine laboris ut longitudine hebeſcit. Quippe ejuſmodi mentium cuſtodiam habent non opaca corpora , ſed aptata accipiendo cœorum hauſtui , meantibuſque ſanguinis & capitis ſpiritibus laxata , qui ut aciem

Digitized by Google

ſubtilius expromunt, ita ſua tenuitate va-
neſcentes, ſolo ocio & ludo reparantur
Eiuſmodi vero hominum non modo ipſi
labor, ſed & precioſum ocium ideo erit
quia egeſtis mentibus novum robur ſuffi-
cit, ac plerunque ſolutum, & huc illuc er-
rantem animum altis ſeriiſque cogitatio-
nibus implebit. Velut pinguium campo-
rum felicitas, dum ceſſat à cultu, inter-
dum in plantas ſua ſponte luxuriat nulli
hortorum venuſtate deteriores. Ita Coſ-
mus Mediceus, idoneus prudentię autho
ſenſit, ille conditor florentis hodie in He-
truria dominatus. Placide, & veluti incu-
rioſo ocio in altam lucem acquieverat
cum unus forte ex amicis ſupervenit ad
huc inter ſomnum vigiliamque marcent
& ubi, inquit, ille Coſmus, cui tanquam
Argo Rempublicam credimus? de die n
quidem oculis utitur, ego quidem reb
meis jam in foro operam, jam domi me
dedi. Ad hęc Coſmus; an autem putas, in-
quit, meam diligentiam anteveniſſe, cui
quies operoſior atq; utilior tuis laborib
eſſe ſolet?

Quidam tamen exempti ſunt huic f
to, quod eximios à diuturnis laborib
arcet. Pauci illi, & tanquam chariſſim
mũnera, rebus publicis à Natura dona
qui ſcilicet altum & penetrabile ingeniu
in pr

n prolixam ſedulitatem demittant, non ıſſiduæ moli impares, non diverſo negociorum vultu confuſi; adeo ut nati ad imbecillitatis humanæ ſubſidium rerumque communium tutelam videantur.

CAPVT XI.

IMpavidæ ad pericula mentes, ſuique ſecuræ, ita in hominum ſocietate emiient, ut in campis, coroniſve, tori, ac tunuli, cæteris partibus per intervalla ſuerſtantes. Eſt autem illa indoles inter oni malique confinia pari diſcrimine onſtituta; nihil ex ſe iis quos inſedit miiſtrant, præter impetum, quo inſignes int, ſive probis eſſe placeat, ſive ad flagiia divertant. Nam utrinque temeritate, & fortitudine, cognatie quidem, ſed diſimillimis affectibus, ſolicitantur illi hoines in virtutis & vitii partes. Temeritas ene eadem ſpecie atq; vultu cum fortituline eſt; adeoque ſæpe fallit, ut ipſi qui nagnorum hominum cenſores ſe faciunt quod iniquiſſimum putes) plerunque ex olo eventu eam æſtiment. Quot ex viliſimo militum ſanguine, quia ſuperfuerunt ontemptis periculis, ad ſcientiæ bellicæ famam, eique deſtinatum faſtigium, reverunt? Alii vecordię accuſati, quod in

eodem conſilio, & iiſdem periculis, occu
buerunt. Tiberius Gracchus dum amor
populi, proprioque ambitu, ferendis le
gibus incumbit, Optimatum conjuratio
ne ſublatus eſt. Eodem fato Cajus frate
opprimitur. Ergo illi (inquiunt) incon-
ſultæ temeritatis viri. C. Cæſar popula
ritate, & largitione, vulgo acceptus, a
ſummum potentiæ pervenit. Illum ideo
dixerint fortis ſapientiæ virum. Agis Re
in Ephoros contentione provectus, Lace
dæmone viliſſimo laqueo extinguitur.
Cleomenes audet cœde Ephororum re-
giam dignitatem ſancire; caſu an virtute,
rem utriuſque exiſtimes verti? Sed ho
maxime. Alexander compoſita jam Aſia,
exercitus partem continuendæ Europa
deſtinat; aliam, neque motus in Aſia exi-
ſterent apud ſe perſeverare jubet. Ignar
milites quo Rex conſilio ſuas copias divi
deret, una face, & publica accenduntur a
tumultum. Aſpernati imperium, no
Alexandri conſpectu, non voce terren
tur. At ille, ſive conſilio, ſive iracundi
ferox, è Regia ſede in furentes proſilui
& eos qui loquenti pervicaciſſime obſtre
puerant ad ſupplicium ipſe rapit, eader
majeſtate in plectendis iis tutus, qua i
mulcendis vix fuerat. Ex conſternation
militum ponentium minas, hoc conſi
liur

Digitized by Google

ium in virtutis famam ivit. Galba autem Imperator, dum compeſcere milites ſtudet, haud paulo remiſſius, ut videbatur, quam ſub Alexandro agentes, in medio foro confectus eſt, fortitudinem, an temeritatem appellaveris? Adeo vicina, & pene confuſa ratio, hanc virtutem vitio miſcet: aut ut verius dixeris, interdum cogitur fortitudo ad eadem conſilia in quæ temeritatem furor impellit; tumque ægre à vitii ſuſpicione expiatur, niſi vel felici ſucceſſu ſibi reverentiam favoremque conciliet, vel ille qui ad hanc ineundorum periculorum neceſſitatem adigitur, longæ prudentiæ ſanctitate meruerit, ut extrema remedia, & temeritatem imitantia, credatur non timere, ſed ex præſcripto judicii uſurpaſſe.

Igitur hunc affectum, cum non ſatis tibi cavet, ſevera atque atrox ſui fiducia corrumpit, faſtidioſo velut nutu cuncta deſpiciens, ſuperbiæ quoque malis infectus eſt: In jactationem ferme proclivis nec placere, aut odia ſaltem effugere, ſatis curans, per inſanos impetus præceps, donec indulgentiam fortunæ, & temeritatis felicitatem conſumpſerit. Cum vero tenere modum poteſt, tunc in virtutem clariſſimam evadit, & magnitudinem animi in hoc tantum attollit, ut ſalu-

tis vitæque diſcrimina leviora exiſtimet quam deſerti officii infamiã, vel proditæ per ignaviam pietatis. Quod ſi quis præterea illam vim intrepidę mentis manſuetudine adornet,& iracundiam poſſit arcere, (quæ ut plurimum ejuſmodi ingeniorum robur ſtipat) tum vero eximii in omnẽ partem conſortii erit; & in ipſa formidabilis pace, id quidem ab indole habebit, ne abſque cujuſdam horroris reverentia cum eo quiſquam agat, à moderatione autem ſua ut etjam diligatur.

Eſt aliud adulterinæ audaciæ,ſed tutioris, genus, & in quo graſſari infimæ humilitatis ſpiritus poſſint; cum aliquid non noſtro ſed alieno periculo audemus. Huic propemodum nihil cum ea quam deſcribimus indole, præter appellationem,convenire exiſtimem, tamen haud raro immeritis hominibus ad gloriam & præconia ſuffecit. Nec alii eam propitiam magis habent, quam Præfecti militiæ, & qui medicinam profitentur; hi militum, illi ægrorum periculo inclyti. Et vero quotuſquiſque non Principum tantum,ſed ex Tribunorum aut Centurionum numero, gloriam ſuorum ſanguine non quæſivit? Triſti quidem militũ fato,quorum laudes unus intercipit; excuſabili tamen conſilio mortaliũ, cum publice interſit incolumes duces

Digitized by Google

duces eſſe, quorum ſapientia ſæpius hoſtem quam armatorum impetus evertit, militeſque in hanc ſortem ſcribantur, ut emptas ſtipendio animas, ubi utile erit, Reipublicæ reddant. At Medicos non Pater Æſculapii Apollo, non ſatis cum Apolline Muſæ excuſent; Illos dico, qui ad opes & famam præcipites, non officii ſanctitate, aut ſociæ mortalitatis generiſque affectu, ſatis ægris placantur; ſed eos veluti deſtinatas ſuæ gloriæ victimas habent, ſecuro ſcelere, ideoque & frequenti. Inexperta, & ſuſpecta remedia illorum quos curant periculo uſurpant, non contenti ſuæ artis documentis, non præcepto antiquorum, ſed vetuſtatis accuſatores, & ſi illis crederetur novæ arti ſuum nomen daturi. Si hoc modo temeritatem fortuna adjuverit; & remedium ab illis, in mortem, aut invalitudinem (nam & utrum ſit ipſi neſciunt) propinatum, vel forte, vel concedente jam morbo, vel ipſo robore ægrotantis profuerit, ſtatim fama velut certæ ac propemodũ divinę ſcientiæ in vulgus emanabit. Et hanc unius ſanitatẽ ſua pernicie plurimi luent; his Medicis jã audacius, & cũ pereuntium plauſu peccantibus. Sed triſtis iſtius audaciæ non ab illa indole origo eſt, quæ erectos homines, & ſive temerarios, ſive fortes, ad acrẽ

Digitized by Google

ſimulent, ſive fœda & anguſta natura in vindictam imminente; denique futurum timorem occupantes, ſubrutis quos metuere in poſterum poſſent. Benigni tamen vultus ſunt, & ab innata ferocia diſſidentes: Vt Syrtibus areniſque ſimiles eſſe credideris, quæ brevibus ac placidis undis tectæ, tamen ventorum impatientes in immenſum ſubſidere ſolent, & haurire calcantes.

Sed maxime, ubi Principis animus huic ingenitæ formidini damnatus eſt, ſervis aut civibus ſuſpecta eſſe debet illa animi mollities, placere quidem quærens, ſed nec ſibi, nec aliis vel tuta vel felix. Nam & velut in vindictam contemptæ Majeſtatis, pene videas triſtiſſime hos perire, qui captivo timentis domini ingenio audêt illudere: Et ipſe licet ingenito pavore perculſus quos veretur ſuſpiciat, licet indigno permulceat cultu; eoſdem tamen odit, interdumque velut ab effractis ergaſtulis totus erumpit, tam ſubito, & inconſulto turbine quam ſe fœdæ illis ante permiſerat. Servos autem aut cives illa timēdi indole eſſe imbutos, interdū magno momento eſt ad ſecuram regnantis majeſtatem. Tunc vero neq; illi nimis ſolute habendi ſunt, ne ſe timeri putent; neque etjam crudis aut importunis imperiis laceſſendi,

ſendi, omninove ſpernendi, quia etjam de pavidiſſimis hominibus acris multitudo cogi poteſt; ubi tumultuantibus univerſis quiſque non ſua ſed ſociorum fiducia omnia audet.

Si quis autem ſic in timiditatem natus eſt, ut fortitudinem tamen accerſere conſilio ac prudentia poſſit, eaque cum opus eſt, ſuos metus temperare, is non modo à vilitate recedit, ſed & ingentem laudem habet, quod imbecillem affectum, & ſæpe noxium, in virtutem coegerit. Inſigne pavoris exemplum cui hæ robuſtæ virtutes acceſſerant, fuit Patrum noſtrorum memoria vir egregius bello, & cui multum arma Gallica debuerunt. Strenuus manu, ſummuſque conſiliis, tamen in ipſo pugnarum articulo, cum inconſpectu hoſtes eſſent, plenus obverſantis periculi imagine, adeo ſolvebatur, ut etjam ſecreto indigeret, quo ſeſe ſubſidentibus alimenti reliquiis, ſimulque pavore, exoneraret. Collectis deinde ſpiritibus, ea erat producendi militis ars, tantus ardor dimicãtis, ut dubitares Ducis partes, anc militis, enixius obiret. Ad extremum etjam vitæ, clara illius, ſed miſerabilis virtus, oſtendit non ſemper à fortitudine triſtem illum pavorem divertere. Quippe ferale certamẽ ad Ticinũ, quod Franciſco Rege capto pene

pene ſpem Italiæ Gallis eripuit, iſtius quoque ducis ſanguine funeſtum eſt. Pridie cladis Rex advocato conſilio, ipſe quidem pugna avidus, tamen ſuos ſententiam dicere juſſit. Iſte ſenex magnopere ſuadebat ut auxilia expectarentur, quę accita, & jam protinus adventare conſtabat: non in diſcrimen, præſertim non neceſſario tempore, in alieno quoque ſolo, res ſaluſque Gallorum conjiceretur. Non de gloria modo Regis, ſed incolumitate agi. Aderat in eodem conſilio acer juvenis, ſed turbulento impetu pugnam incipere quam in ea perſeverare magis idoneus. Is nihil præſtabilius aiebat, quam ut armis victoriam (nam nec de ea ambigendum) quam primum occuparent. Nimium honorem hoſtibus habituros, ſi à tanto Rege, & tam alacri exercitu timerentur. Ipſo Regis nomine jam paventes turbine Gallici equitatus proculcari ſatis poſſe. Adiecit in hunc Ducem, nihil mirum, ſi & ſenex, & pavidus, cunctari juberet, cui animus ſolitis terroribus quateretur, jam etjam ſibi per ilia quęrentibus viã. Non tulit ille vir immodici ioci procacitatẽ; & ergo vero, inquit, quandoquidẽ Rex pugnare decrevit, cras non obſcura morte in illius oculis defungar, tu vero temeritatis & audacię oblitus, hoc certamẽ

Digitized by Google

quod verbis jam accendis, turpi fuga deſtitues. Hoc triſte vaticinium uterque implevit. Quippe juvenem terror ab acie abſtulit; & alter quem promiſerat ſanguinem in conſpectu Regis præclaris vulneribus effudit.

Hæc igitur cauta, ac modeſta timiditas, non modo prudentiæ jungi poteſt, ſed & illius interdum magna pars eſt, utilitatis quoque pleniſſima, cum in eos incidit; quorum nimiam, nec in modum coercitam, audaciam Reſpublica luere poſſet. Qui vero ſuum ingenium ad formidinem factum hac juſta & ſalubri arte regere poſſunt, ii plerumque mitiſſima humanitate adornantur; blanda ſimplicique pietate verecundi; neminem lædere gratuitis injuriis ſuſtinent; etjam in utiliſſimis hominibus, aut ultima egeſtate damnatis, ipſam animorum & mortalitatis communionem venerantur. Sed etjam magis quam aliis hoc inſito pavore moleſti ſunt. Nam & tacitis ſecum ipſi conſiliis laborant ægrum animum, & non ſponte terroribus raptum, virilibus præceptis componere; palam autem, neque decorum arbitrantur hos timores fateri, neque ex inquietæ formidinis impulſibus quicquam amant, ſive ſuum, ſive ab amicis commiſſum, miniſtrare.

Aliud

Digitized by Google

Aliud ab audacia, aut timiditate eſt,ſed veluti in illorum fatorum confinio , ſuperbum animum , ſordibuſve deiectum nanciſci. Superbia peſſimi ingenii fomes, funeſtis ac multiplicibus vitiis in diverſa prorumpit,odii, amoriſque, & ſuper omnia invidiæ ſuppliciis obnoxia : Nec alii magis anxii aut perpetui motus ſunt, quam hominum non tam quærentium laudem , quam hanc ſibi deberi credentium.Et contemni ſe facile ſuſpicantur & hanc aliorum , ut putant, contumaciam, in ſe acerbiſſimis curis vindicant. Iam ſua vitia neſciunt , jam virtutes aliorum. Ita captis,pietas, fides; & quicquid in hominibns ſacrum, infra famam honorumque cupiditatem jacet. Quantumque ſucceſſerit , nihil illis in quietem eſt , ſed in novas ſpes , pejuſque animos diducturas. Sed atrocius ſupplicium non eſt , quam cum ſuperbia hominem pavidi ac muliebris animi ſubit.Tunc pudore ſcilicet atq; metu cohibetur inſana cupiditas;interimque , per tumorem anxium ſeque celantem, à ſeipſa exigit pœnas. Cæterum hęc indoles amicitiis inepta,& ubique ingrata eſt; niſi cum fortaſſeSuperbiam craſſæ aut territæ vulgi mentes pro erecti animi magnitudine venerantur.

Vide autem & ſordidæ humilitatis ingenium,

genium, ut nihil magni curat, ita nec aliquid ducit indignum quo ſuis cupiditatibus obſequatur. Cudit autem ocii inertiam, atque languorem, & veternum voluptatum, vel opibus inhiat, triſtiſſimo ardore, & tam partis quam quærendis non utente. His ut plurimum motibus ferri ſolent abjectæ illę mentes. Si ad tempus ſublimibus excitantur conſiliis, videnturq; rationi annuiſſe, ſtatim naturali corpore ſuis ſordibus redditi jacent. In hanc indolem moreſque dejecti, non ad imperandum nati ſunt; ac ne quidem commodos ad obſequia credideris; cum illis cæterorum virtus inviſa ſit, quã non amant, capiuntve, quærantq; libertatis licentiam, qua inter ſordidos & anguſtos affectus nullo objurgante marceſcant.

Sed vitiis ſæpiſſime favemus, & in virtutum nomen, quæ proximæ illis ſunt, adoptamus. Ita temeritas interdum pro fortitudine colitur, & ſuperbiam erectæ viriliſque indolis titulis admiſcemus, tranſitq; hoc fœdę humilitatis ingenium in humanitatis colores, & veluti rectę Philoſophię ſimplicitatem. Nulla tamen ingenia pejori judicio ſolemus æſtimare, quam exerta, & ſemper aliquid velut temere agentia. His enim tanquam à modeſtia abeuntibus, ut plurimum levitatis infamia adhæret;

hæret: econtrario autem languentibus, & reconditis mentibus, ſapientiæ quædam imago populum conciliat, utrinque non modice, ſed nec ſine argumento peccantem. Aperta igitur, & vigore perpetuo excitata ingenia, non arcanis odiis, non fraudibus ſatis idonea, ac ne quidem ut plurimum ea procacitate cæteriſque vitiis, quorum imaginem referunt, infeſta ſunt. Quippe in illis magis ſubitis loquendi aut innoxie laſciviendi impetus viget, quam in vitium proviſa conſilia. Ocium parum ferunt; ſive magnis occupentur, ſive levia placeant, ſerio ſemper intenti. Ita ſordes, quæ ſegnibus animis per torpentes cogitationes ſubrepunt, illa ſedulitas ſolet effugere, locos ne in amicum quidem tenentes; ſed plus in illis extemporaneam voluptatem quam ullius injuriam amant. Nam inire amicitiam faciles, nec ſolvere; illiuſque dulcedinis impetu non ducuntur, quæ pleroſque in rerum aut hominum novo uſu vel conſortio, tanquam in uſitato guſtu, blandiſſimè percellit. Rei cui incubuerint, ſi non exactam manum ſummeque felicem, attulerint; ſaltem ex ſuo genio neſcio quid quod placeat transfundunt; maxime quia quod agunt non anxio labore perficitur, ſed ipſa facilitatis gratia eminet; velut ſpon-

taneo

taneo naturæ ingenio in ſuum decorem productum. Si quid in litteris quoque tentaverint, nimii ſudoris opinione legentes non offendunt, qui in laboris partem pene videntur cum illis autoribus venire quos conſtat non ſine unguium vulnere, & pervigilii malo, invitas ſententias, aut verba, coegiſſe.

His ingeniis nullo fuco obductis, ſemperque quid agant (niſi multum interſit celari) ingenua confeſſione prodentibus, ex adverſo conſtituta eſt indoles, arcano pondere, velut prudentia, ſuos ſenſus & animi libidinem tegens. Et his hominibus haud pauci nomen virtutis, ac induſtriæ, nihil ultra exploratis ingeniis, concedunt; quoniam ingens modeſtię imago eſt, parce, nec aliter quam ex præſcripto verecundiæ loqui, ad omne vitii nomen ſupercilium ducere, nemini, ſaltem palam & profeſſo odio, contumeliam aut facere aut referre. Quid denique propius ad ampli ingenii ſpecimen, quam videri recondito nec ceſſante commercio cum ſapientia loqui? Ita enim dixeris factos, qui in iſtam quam deſcribimus lenitatem, & ſolitaria conſilia, producuntur. Sed hęc lenta graviſq; tranquillitas ingentes latebras habet, quibus etjam vitia excipiat, quorum ne nomina quidem ipſi publice audiant,

abſque

Digitized by Google

abſque pudoris horroriſq; indicio (teneras enim frontes, & ſuis animis diſſimiles habent.) Illud tacitum, intraque ſe detruſum cogitationum examen, non poteſt continuis ſtudiis in virtutis, aut induſtriæ laborioſam imaginem intueri. Nam cum omnium hominũ impetus à labore in iucunditatem voluptatis declinat; tum vero pręcipue iſtorum, quippe mollioris naturæ, & ad muliebrem lenitatem accedentiũ. Hinc omnium voluptatum ac vitiorum genera illorum animis ſubjicit hæc frequens & ocioſa ſolitudo: cui fœdiſſimę contemplationi ideo ſecurius acquieſcunt, quod ſic impune liceat ſibi unis conſciis eſſe, palam autẽ non multum operoſa pietate, ſed ad cæterorum credulitatem idonea, virtutem adorare. Sed neque hos ſemper in ſapientię, ac ne quidem in vitiorum imaginem eſſe defixos exiſtimes, plerumque tardi animi ideo hærent, quoniam minus apte quod loquantur inveniunt. Ipſo interim vultu, & neſcio quo ſilentio, ſeu ſi mavis pondere, (quo ut graviſſimi hominum ita pecudem inſulſiſſimæ nutant) integritatis laude & induſtriæ cenſentur.

Eſt aliud ingeniorum genus, pene cęterorum omnium diſcrimina, mira quidem, ſed illaudabili varietate complectens, tamen in primis egregium, ſi quam illi impe-

impetum tam frænum natura addidiſſet. Illud eſt hominum, ut quique affectus impulerint, ad extrema ruentium. Si pietas ſerio illis placet, & Numinis cultus, quaſi nulla hilaritas intercedere tã ſanctis officiis poſſit, fronte dejecta, & ad omnem remiſſionem iraſcente, ſupercilium induunt non duraturæ ſanctitatis. Alienę etjam vitę ſuperbi cenſores, cęterorum probitatem ex ſua extemperanea ſeveritate metiuntur. Tunc priorum amicitiarum delicias ſolent abjicere; etjamq; innocentem jucunditatem non ferunt, quæ in ſapientium vita ad oblivionem vel patientiam laborum ſolet interſeri. Mox nimia intentione fractum animi robur, ubi odiſſe incipit hanc ipſam cui inconſulte incubuit pietatem, nõ per gradus & reciprocantis æſtus vices, ſed in contrarium acto torrente, repetit quem omiſerat luxum; Tunc vero tam immodice in voluptates ſolvi, quam eas inepte refugerant; tunc etjam ipſum nomen ſeveritatis odiſſe, jociſque, & omni libertate cultoribus ſub horridæ illius pietatis, quam modo reliquerunt, illudere. Dum hæc agunt, ecce tibi, revocata pietas adeſt, triſtique pœnitentia laſciviam rurſus expellit, donec etjam illius pœnitentiæ inceperit pœnitere. Nec in Numinis tantũ cultu frequens illa, at-

que

Digitized by Google

que immodica mutatio ubique pari impotu errant. A ſummi amoris conſuetudine eos in extrema odii velut aliquis turbo agit. Nunc aſſiduus labor placet: ſtatimque ſine nervis ſegnities. Iam mite literarum ſtudium, jam amorum exultans cupiditas; & quæcunque præterea in contrarios motus mortalium mentes agunt. Loquendi etjam tacendique ſtudium non ſatis adgubernant: Si incitantur fervore dicendi, quemcunque cœtum iniverint ſermonem univerſis præripiunt ſolique audiuntur. Mox hilaritate deſtituti, quæ in verborum luxuriem diffuderat mentem, ægro ſilentio contabeſcunt; ſecumque velut ad internum colloquium collecti, ita lumina defigunt, ut vix præſentes agnoſcere, aut rogati audire videantur; Pari utrobique flagitio in humani conſortii venuſtatem, in quo & commode loqui & tantum per ſpatia tacere conceditur.

Illis autem hominibus tanti erroris cauſa eſt, quædam interna ſuavitas cui ſe totos permittunt. Hac auſpice, quid fugiant aut ſequantur conſtituunt. Et is motus in quamcunque rem iſtos agat, etjam curis aut labore pleniſſimam, eam primũ blandiſſima ſpecie fictam animo offert: quem mox dulci amænaque violentia victum rapit, & omnia credere ſibi cogit. Vbi autem

tem ille fucus evanuit,& hæc mutabilis ac fugitiva dulcedo ſe in aliam partem vertit, hanc etjam iſti ſequuntur. Sunt enim non tantum laboris impatientes, ſed & ipſius voluptatis, ſtatim ac lenocinium iſtud abeſt blandientis intra pectus cupiditatis. Eſt autem hæc læſi, nec ſe regentis judicii, nota: Indoles non facta virtutibus, ſed tantum ad virtutum initia: non ad fidem, non ad amicitiam fortis, ſui diſſimilitudine prorſus ingrata. Nec ſibi imperare, nec negare quicquam poteſt. Triſtiſſimum autem fatum eſt, & populis grave, ſi quos natura in hanc infelicitatem ediderit, iidem extrà metas, & propemodum verecundiæ leges, ad imperandi faſtigium producti ſint.

CAPVT. XII.

SEd in recenſendis mortalium affectibus, præter fas ac humanitatem eſſet Amoris oblivíſci, qui in omnium animis, niſi prorſus barbaris, regnans, tamé quoſdam vehementius ſuis curis imbuit, ſibique propius addicit. Eſt autem blanda & irrequieta cupiditas, iis ipſis placendi, qui nobis ſive forte, ſive ſua virtute, ſive noſtro denique errore placuerunt. Et is quidem, velut inſidiis, ita irrepit, ut nos ante ſentia-

Digitized by Google

ſentiamus amare, quam inſtituamus de amando conſilium. Neque arduum in ipſis initiis eſſet excutere tantum pondus; niſi ſenſim neque ſine ſuavitate incumbens ita eos ipſos ſuis lenociniis caperet, quos affligit, præſertim inexpertos, ut putent inhumanum facinus fore, ſibique omnino incommodum, ſi influentis mali dulcedinem auſint à ſe ſevero imperio arcere. Hoc autem affectu, ſi inſtitutio recta acceſſerit, nihil in mortalibus magis eximium. Namque & omnibus virtutibus quandam ex ſe venuſtatem concilians, interdum ipſa vitia excuſat. Male nihilominus ſeveri homines Amorem averſantur; eumque fœda & enervi imagine ſibi fingunt: quo nihil in humanis rebus ſyncerius, modo in juſtis limitibus, & à virtute factis, ardens, non etjam ſuo incendio quæ vetantur corripiat. Neque in adoleſcentibus tantum, aut maturæ ætatis hominibus, blanda illa cupiditas concitatur; ſed & pueros in innoxiis ſolicitat annis, ut intelligas hunc ignem dignis pectoribus pene non tam accedere quam innaſci. Et quoniam minus ſe regere, curiſque, etjam ſupervacuis, moderari pueri & adoleſcentes poſſunt; ideo magis anxia in ipſis hæc ſolicitudo ſolet incumbere. Indeque illis animus ad

eximia

eximia conſurgit, & ſuam ætatem ſupergreſſa; tanquam ipſis hoc experimento probaturis, an digni ſint qui jam ament. Adoleſcentulus quidam in Scholis agebat, multa cura monitiſque magiſtrorum in pares ſuæ ætati diſciplinas ſolicitatus. Sed ingratæ litteræ erant ludi ociique libertatem amanti; cum ecce ad idem oppidum forte matrona nobilis, cum duabus ex ſe natis virginibus divertit; & quoniam neceſſitudo inter utramque familiam erat, ſtatim iſte in diverſorium mulieris, ad ſalutationis officium, deducitur. Nec mora, cum alteram ex puellis intentius mirari, mox inhærere ſermonibus, ad extremum eodem ipſo die efflictim amare. Tum primum rudis & ſolutus animus ad curas adactus eſt. Itaque poſtero die repetit ignoti vulneris conſcium locum, & ægritudinem ſuam diu protracto colloquio ita pavit, ut deinde pejus doleret. Nã ut tertius dies illuxit, Matrona cum omni comitatu profecta pene vivum adoleſcentulum non reliquit, cui, ne aliquod ſolatium haberet, premendum quoque erat tanti incendii malum, ne vel parentis ſupercilium cogeret, vel inter æquales traduceretur. Diu intra ſe collecto conſilio nihil utilius vidit, quam ut ſtudiis literarum totus incumberet, ita quippe parentem

Digitized by Google

rentem conciliari ſibi poſſe, qui non tantæ in ſtudiis diligentiæ ſuum ludum negaturus videbatur. Ab hoc igitur, in recte collocati temporis præmium, veniam exorare ſtatuerat, viſendi celebrem in proximo urbem. Ea erat in qua puella habitabat. Hæc non perfunctorie agitantem, maxime præceptores, æqualeſque mirari; ſubindeque requirere, quæ illa animi mutatio, quis ſubitus ad litteras ardor, paulo ante ipſum ſcientiæ nomen faſtidioſe damnatis. Quippe adhuc quieſcentibus cæteris in ſtudia ſurgebat, nec aliter quam ſæpius iuſſus ſecedebat ad ludum. Amoris impetus, cui hæc diligentia dabatur, ita ſenſum laborum mitigabat, ita Muſas adornabat, ut nec cogitans puer illarum dulcedine caperetur. Mox, ut ſolet, in ejuſmodi præcipue annis, cum conceptũ de puella iudicium, & quicquid ille ignis inſanienti ſubiecerat, longiori abſentia jam torperet, hæſit acris ſciendi cupiditas; & ipſe liberalibus ſtimulis ſerviens adeo in hæc Muſarum ſtudia ſubvectus eſt, ut deinde litteræ huic etjam non pauca debuerint.

Cæterum pertinax Amor, nec qua reliqui motus facilitate ſanabilis, niſi in cunabulis pereat, vix aliter ſubmoveri quam tempore poteſt; dũ laſſus ſcilicet expiret.

Cum

Cum enim in curſu eſt, ſemper habet quo ſui Imperii atque jugi faſtidium tollat. Nam ſi amanti per ægritudinem, malorumque perpetuam faciem, aliquo modo ſucceſſerit, omnino ſibi crudelis videbitur ſi illam amœnitatem à ſe velit abigere. Sin vero fortuna ſeverior aut ſpem in longum produxerit, aut hanc quoque ſuſtulerit, tunc etiam dolor placet, & ſibi ipſi miſeberabilis animus ſuam cladem inter ſuſpiria recognoſcens, liqueſcit in delicatæ triſtitiæ voluptate. Sed maxime tectus ignis duraturo ſpiritu viget, ſive furto inter duos jurato ipſa ſecreti & conjurationis dulcedo placet; ſive ne mutuus quidem amor ſit, ipſo duntaxat ſupplicii ſui conſcio qui ſentit ſe ardere. Nec exiſtimes, in diſpari tantum ſexu hunc affectum convenire. Nam & Alcibiadem Socrates amavit, nec Lycurgus in turpem inſtituit diſciplinam ne quis juvenum ſuo amatore vacaret. Pudicitia Naturæ ad juſtos & egregios amores ducentis ſæpe hæc diſcrimina non videt; multoſque ex probiſſimis cernas, ipſa juvenum cura, id eſt, ſi recta rationem ponimus, amore macerari. Et hic amor, eſt quidem benevolentiæ nexus, quem amicitiam, ſed ardentem appellaveris; tum morum in iis quos amamus

for-

Digitized by Google

ormandorum ſtudium; perpetua denique vota pro eorum gloria, ac ſalute; etjam quicquid egerint ne non ſuccedat timor; & ſemper quantumcunq; fortuna indulſerit, viſa illorum virtutibus eſſe iniqua. Acris illa eſt, neque minus irrequieta cupiditas, quam que venuſtatem alterius ſexus in licentiores uſus conciliat. Sed nec putes eximiæ caſtitatis exempla inter diſparis ſexus amantes durare non poſſe. Licet res periculi plenior eos ipſos ſępiſſime allat, qui paulatim ſe invitis, vel neſciis, aliter amant quam aut velint aut credant.

Eſt autem hominis animus, quem ad amandum natura produxerit, præcipue nitis, ipſoque oris habitu modeſtiam, & ſimpliciſſimæ virtutis ſpeciem gerens, clementibus magniſque ſpiritibus factus; neque vindictam contemnere, neque iram ſupplicibus donare difficilis; cum quid ipſe peccavit in pœnitentiam pronus; humanitatis officia amans, impatiens ocii, & omnium quæ in ſegnitiem ſolvunt: modo non, tanti muneris oblitus quod à Natura accepit, ſuæ indolis felicitatem laſciviæ malis, & veluti veterno, corruperit.

Vanum eſſe totum Naturæ ingenium in mentium humanarum multiplici ſorte ludentis perſequi velle. Quæ ſi hic tamen poſuimus, præcipuornm fontium inſtar

ſunt, unde mox rivuli in vitia & virtute
ſecantur : ut ex eorum notitia intellig
qui homines regi poſſint, qui ad amici
tias & conſuetudinem vitæ apti, deniqu
qui timendi, aut infra curarum gravita
tem ſua inertia, vel etiam levitate, ponen
di ſint. Quippe probitas, atque nequitia
veræ aut fucatæ ſapientiæ indoles, libera
lis etiam & anguſta, & quicquid in rebu
publicis privatiſque potiſſimum eminet
per horum affectuum fortunam gene
humano dividitur. Ex hac autem con
templatione animorum, juſta quædam
virtutibus & vitiis merces accedit : Ni
enim curioſe in hæc Naturæ penetrali
ſpectemus, ſæpe ſe turbulentum ingeni
pro forti atque lęto oſtentabit: tardus ani
mus, aut inanis, debitum maturæ gravi
tati, aut eloquentiæ, precium inveniet
viciſſimque jacebit incognita virtus quan
ſæpe prima fronte quædam vitioru
opinio, aut imago, infra juſti decoris fa
ſtigium premit.

Sed ingenium, ut plurimum mult
receſſu abditum non utique poteſt ſi
longæ prudentiæ ſedulitate deprehend
Ideoque qui ex primis indiciis de hom
num moribus ac indole judicare non v
rentur, ipſi ſe in longiſſimos errores pl
runque impediunt. Certe ut in gladiat
ri

Digitized by Google

ria arte nihil periculi plenius, quam ſi cum homine cui torvi oculi exerrant dimicandum ſit (quia quo ictum deſtinet, deflexis, ut videtur, in contrariam partem luminibus, vix conjici poteſt:) Ita cum illis acturus, qui ſuum ingenium, vel arte, vel corporis beneficio prorſus diſſimulāt, debet longa ſeveraque diſceptatione à ſe ipſe quid de illis ſentiendum ſit exigere; ne ſi eos iniquo ſuffragio, aut inconſulte propitio, æſtimet, etiam omnium primus ſuæ ſententiæ pœnas luat. Frontis præcìpue imago ſæpe inexpertos decepit.

Quam multos truci vultu, ipſoque ſupercilio timendos, humanitatem credas abigere, quos ſi propius adire contigerit, jam ex prima colloquii lenitate placatus humaniſſimos eſſe non dubites? Alios ipſo corporis motu, menſuraque ſuſpenſi veſtigii, ſe in ſuperbiam componere putabis, qui ad illam tumoris ſpeciem, vel natura, vel innocenti conſuetudine facti, mite ac facile ingeninm in omnes humanitatis leges ſub hac larva inſtituunt? Neq; in contrariũ deſunt, in quibus præter corpus in ſimulachrum virtutis effictum, nihil quod ames invenias; Nunc quietæ lenitatis ſpecimen quam vultu exhibent, triſtiſſima iracundia corrumpunt; nunc vividis oculis impar ingenium ſubeſt:

denique, velut inſidiis, interdum vitia collocantur ſub earum virtutum levi bractea à quibus potiſſimum divertunt.

Hæc autem tam immenſa ac perplexa animorum cognitio non poteſt preceptis definiri, neque aliter quæri, quam ejuſmodi hominis longo uſu, qui tam ſua prudentia; quam erroribus in iſta arte promoverit.

Illud vero cavendum eſt, ne ex una virtute, vitiove, de indole atque animo univerſæ ſententiam feras. Multi enim adeo felici ad diſciplinarum aliquam ingenio nati ſunt, ut quandiu in illa verſantur, nulla prudentiæ atque induſtriæ ſigna deſint: In cæteris autem rebus inepti inſulſique, ne bonæ quidem mentis veſtigia unquam prodant. Aliis ſuus dumtaxat nævus ita additur, ut in reliqua vita ſapientiſſimi, in una tamen parte aut ſtudio videantur delirare. Ne ex ipſa quidem conſortii, & convictus, ſuavitate aut elegantia, de ingenio, aut ſapientia judicandum. Sæpe enim in quotidianæ vitæ conſuetudine minus offendunt anguſtę indolis homines, quam quos magnitudo Naturæ lætioris laxavit. Dum hi ſcilicet ſibi diffiſi timide cuſtodiam ſui agunt, vel æterno ſtudio hos publicos mores (nempe ad maiora non idonei) conſectantur: Illi

autem

Digitized by Google

autem capaciori ingenio aut hæc vulgaria minus curant, aut admittunt etjam vitia non raro virtutem ſtipantia.

Sed nec ſatis eſt hos Naturæ impetus veſtigare, animos mortalium in diverſa deſtinantis. Adhuc aliquid ultra eſt quo ingenia perficiantur, aut mutentur: nimirum ſors vivendi, ſqualorve, vel dignitas, in quam caſu aut virtute unuſquiſque pervenit. Quot enim ad ingenium rectum ac mite geniti, vitio nimiæ felicitatis ipſi ſuam indolem afflixerunt? Quot mentium læta ſublimitas, & ſi fortuna ſineret, in exemplum omnis virtutis ſuffectura, ubi pertinaci egeſtate, aut fortunæ iniquitate premitur, ſuæ præſtantiæ oblita etjam in cōtrarios affectus degenerat? Athenion tamdiu mores ad publicū probitatis exēplum componens, quandiu in Academiarum ſpaciis inter famem & centones pro virtute dicebat, nactus tyrannidem ſtatim cum viliori pallio etjam Philoſophiam excuſſit. Abdolominus quotidianum victum ex hortuli cultu quærere ſuis manibus aſſuetos, cum deſtinaretur ad Sidoniorum Regnum, optavit ut qua modeſtia inopiam tulerat, ea ſceptrum pati poſſet. Nunc igitur & hos quoq; videamus affectus, qui ex conditione fortunarū, & genere vitæ, hominibus accedunt, & nonnunquam

quam enecant mores, quos ſimplicitas Naturæ nullis obruta cladibus, aut illecebris corrupta tradiderat.

CAPVT. XIII.

POpuli qui in neminem jus regnandi contulerunt, licet ab omni nomine ſervitutis abhorreant, tamen ſynceram libertatem non habent. Magiſtratibus enim opus eſt, quibus ipſi ſe tradant, vim publicam, quam toti genti ineſſe gloriantur, in pauciſſimis hominibus adoraturi. Adeo illic etiam ubi omnes regnare exiſtimes, magna pars ſervit; arcana rerum lege ita nexus & ſeriem univerſi diſpenſante, ut ad divinitatis imaginem, unius capitis nervis multa membra temperentur. Paulo illuſtrius in Optimatum imperio elucet hæc dominandi vis, utique paucos amans; maxime autem in regno, ubi omnia unus poteſt. Illa autem potentiæ magnitudo, cui Nomen arcana vi mortales ſubeſſe impetravit non in illorum gratiam qui ad hoc faſtigium legerentur, inſtituta eſt, ſed in eorum qui parerent. Itaque vel Regum libidine ad voluptatum & ambitum ſuæ dignitatis utilitatem corrumpente, vel ignoratione populi ſua commoda non ſemper capientis,

Re-

Regium nomen ſæpe invidia afflictum, ſæpe in variis regionibus ingenti clade everſum eſt, ac deinde reſtitutum. Reſpublicæ quotquot olim viguerunt, primum Reges habuere; quibus expulſis, & per veræ libertatis imperitiam, devotis ſucceſſit aut cœcæ popularitatis imperium, aut permiſſa proceribus potentia, id eſt, multiplex pro unico quod expulerant regnum. Ac ut membra quæ violentia de naturali ſede dimovit, non niſi per violentiam in articulos ſuos redeunt, ita provinciæ quæ hoc modo ab optimo genere gubernationis diverterant, prius errorem multis cladibus expiarunt, quam antiquę, & à ſe projectæ rectitudini, redderentur. Quippe in illis Rebuſpub. cives multo ambitu provecti, ſive armis ſuum nomen inclytum fecerant, ſive plebis errore nimis amplis aut diuturnis magiſtratibus aſſueverant, ſæpe occupatę Reipubl. vires ad ſe traxere. Regeſq; ſe dixere. Sed neceſſaria, in novis omniumq; odio flagrantibus rebus, atrocitate terribiles, ſcelere quæſitū imperium adeo fœdaverunt, at peius plerique populi de Regibus inde ſentirent, nomenque Tyranni, quod olim inſigne regnantibus, in publicam infamiam odiumque concederet.

Cæterum in eos affectus inſpecturus,

Digitized by Google

quos Regibus fortuna ſui faſtigii ſuſpirat, non ſub uno velut fato omnium Regum purpuram cogere debet. Diverſæ ad idem faſtigium viæ, non unam omnibus mentem injiciunt : ſeque longe aliis conſiliis regere ſolent, qui novas habenas in rudem adhuc ejuſmodi imperii populum moliuntur, quam qui jam aſſuefactis gentibus, tuto, & per ipſarum vota regnant. Rurſus alius ſenſus eſt hominis ſceptrum per ſuffragia adepti (ut in Pannonibus, Sarmatiſque fit, & ipſo nomine Romani Imperii) alius paternas atque avitas opes tenentis cum hæreditate imperandi. Nova regna, nec conſtantia populorum nec adhuc vetuſtate inolita. Principum ſuſpicionibus aſſidue perurunt. Adulari illi ultimæ ſorti, timere magnates, maxime cum timeri ſe putat; reputare aſſidue, nondum conſtitutas res ſub ipſo fortunæ motu poſſe quam conditam everti. Neque modo his cogitationibus inquietat quos ad purpuram occupatæ tyrannidi nefas provexit; ſed & quibus inſuetæ regio nomini, atque imperio, gentes bono jure traduntur. Acrior tamen in Tyrannos hic pavor; quod ſive Rempublicam oppreſſerint, vindices libertatis Optimates timeant, (quos antea ſibi pares ægre ſervire non dubitant) ſive in regnum invaſerint

vaſerint, iis expulſis quibus illud debebatur, populum in veteres dominos pronum, aſſiduæ cogitationis moleſtia ſibi fingant. Itaque nec amicis ſatis fidi ſunt, quod ad notitiam conſiliorum admoti, ſciant quoque à quo latere ſua tyrannis peti poſſit, & lędi; & fidem in nemine expectant, quam ipſi violarint. Palam tamen, & ex compoſito, ſub ornata benevolentiæ materia, integritatis famam, amoriſque in Rempublicam ambiunt. In egenos liberalitatis effuſæ. Vltores vitiorum quorum ipſi exemplum fecerant, legum denique optimarum, onerumque publicorum, ad civitatum ornamenta, vel authores, vel vindices. Ita præſentem invidiam, & apud poſteros infamiam, amoliturі. Hoc modo tyrannus ut plurimum ſortis ſuæ, non ingenii, vitio peccat, aut neceſſitate probus eſt. Illius animus, immodice auſterus, & blandus intuitus, erectus ad omnia, præſertim quæ formidet, ſyncerae voluptatis ignarus, cujus ſpe diducitur, vano decore, atroces moleſtias permulcens, velut fuco, & ipſe ſibi imponens. At juſtus Rex, ſeu comitiis, ſeu ſorte naſcendi, admotus imperio, ipſa majeſtatis conſcientia elatus, minus in ignobiles metus, aut ſceleſta remedia, demitti conſuevit: etjam ſi turbu-

Digitized by Google

lentũ forte tempus, & populi nanciſcitur
inſaniam, cæteraq; quæ Tyrannus ſemper
timet. Et hi quidem qui ſuffragio debent
fortunam Principatus in ſua familia non
hæſuram, adhuc aliquo modo privati,
nempe qua eos poſterorum cura tangit,
publica commoda non videntur tam ve-
ra totaque diligentia procurare, quam qui
ſuum jam à majoribus regnum etjam ne-
potibus adornant. Itaque illas curas quæ
populo debentur, privatis ſuorum affecti-
bus impendunt excuſabili pietate, modo
partita mens ſe utrinque reſpiciat, ita co-
gnationis memor, ne obliviſcatur & Re-
gni. Quod ſi aliquem forte ex ſuis ſpe
votiſq; in ſucceſſionem regni deſtinant,
tunc precio & adulatione emenda ſuffra-
gia, tunc omittenda vis, & veluti ſuperci-
lium majeſtatis. Ita ſerviet per occultam
ſollicitudinem animus, iis ipſis à quibus
publicæ venerationis cultum accipiet. In
has ſuæ familiæ curas ſæpe periit abſum-
pta eorum ſedulitas, qui publicis antea
virtutibus imperare meruerant: Nonnun-
quam & in pejora rapti ſuos mores corru-
perunt, veteris odii aut æmulationis me-
moriam exercentes: cum ſcilicet quos ini-
quos ante experti ſint, quorum prona ad
regnum ſuffragia non habuerint, ex ani-
mo minus delent; novaque potentia, &
ſeipſam

ſeipſam nondum capiens, in ultionem intumeſcit.

Quod ſi nulla ex his ægritudine laborant, illos tamen ut plurimum ſolicitat magna ac memoriabilia audiendi cupiditas; ut per ingentes illas res ſibi ſuiſque temporibus apud poſteros nobilitatem dent. Tam hi autem impetus incommodi publicis rebus, quam utiles eſſe poſſunt. Nam ut in pomis bacciſque, coacta, & præter aſſueti temporis legem maturitas, inſolentia quidem rei jucunda eſt; cæterũ ipſæ arbores, medicamine, aut admoto æſtu præcipientes maturitatis tempus, hoc edito ſpectaculo marceſcunt, ita publicis rebus, & præſertim gravioribus quidam ordo dictus eſt; quem qui pervertunt, ſalutem provinciarũ videntur enecare. Nihilominus Reges, qui per comitia id nomẽ adepti ſunt, dum ęterni nominis ambitione flagrant, aut temere externam militiam, aut intra patriæ viſcera novas res eſſe molitos omni ætate conſpexeris; ex ſua audacia, & periculis ſuorum, famam comparaturos, forte etjam æſtimantes. Pauci cum Polonorum Rege, Stephano Battorio, quid agant non ex ſe, ſed ex ſalute patriæ metiuntur. Extat ſententia illius, efficax ad tanti animi imaginem; efficiam vero, dicebat, ut intelligat Orbis

quam præſtet Rex ſuæ virtutis merito in tantum faſtigium à volentibus provectis, iis Regibus quos invitis populis jus ſucceſſionis obtrudit.

Reges autem, in quos veriſſime hoc ſummæ majeſtatis nomen cadit, perpetuam potentiam quam à parentibus acceperunt in ſtirpem tranſmiſſuri, jam non ſuffragiii populorum obnoxii à quibus olim omnia habuere, longe alio genio videntur ad regnandum inſtituti. Sed hanc mentem illorum, ſe ipſam uni Numini debentem, explorare, fortaſſis ſacrilegæ ſapientiæ eſſet; neque fas nobis deprehendere illos motus, quos ad gubernationem Orbis, & mutationem rerum, ac præcipua humani generis fata, illis divina vis ingenerat. Quærant licet curioſi, an ſit utilius Reges à puero in ſceptra venire, & huic magnitudine aſſueſcere, tanquam ſimul ſecum natæ, quam ſub paterno cognatove imperio adoleſcere, tantæ demum fortunę hæreditatem adituros; Num pacati, nec quidquã detrectantis populi obſequium, frangat mollitie Regum animos tam ſecura poteſtate luxuriantes; an potius ille amor civibus Regem, veluti patrem familias chariſſimorum domeſticorum officiis conciliet: Denique ſi averſis civium animis bello occupatum fuerit legitimus domina-

minatus, utrum poſt victoriam Princeps odio comtemptuque graſſaturus videatur; an vero experta pericula, nec aliter quam gravius reditura, eum ad alternam placendi ſolitudinem deductura ſint. Vtrinque argumenta, exemplaque non deerunt, quæ (per viciſſitudines mortalium rerum) quanquam ſub iiſdem ſæpe cauſis non eoſdem tamen exitus ſortita ſunt.

Sed fruſtra eſt hæc Numinis conſilia explorare. Sit à curioſis cogitationibus intactum Regum culmen, ac ut arcana in ſacris vetuſtatis, non niſi ad adorationem ſuſpiciatur. Nam optare bonos Principes pietas eſt, damnare etjam nocẽtes religio. Ac cum præterea non tam ipſi ſe regant, quam ducentibus fatis permittant (quæ per illorum affectus Imperiorum inclinationes & incrementa conſtituunt) omnis ars atque prudentia inſpicientium in eorum genium, & de illo conjicientium, ſæpiſſime fallit.

Primus ab hoc ſummo faſtigio gradus eſt Optimatum, tam horum in quos diviſis Regni curis Principes acquieſcunt, quam eorum qui ſumma dulcique amicitia eorundem Principum animis inhęrent. Per utroſque, veluti oſtia fluminum ad ingens pelagus pertinentia, vota civiū ſpeſque feruntur. At ipſi diverſis rationibus ad

magna producti, ne iiſdem quidem ſtudiis nituntur. Illis igitur qui flore ætatis, vel generis ſorte, aut vivendi dicendique comitate, ſe eximie Principibus commendarunt, inſtitutus ad placendum animus eſſe ſolet; quem ſcilicet propriis affectibus negatum, & domini ingenio comparãt. Mirum quidem, artiſque pleniſſimum hoc genus ſervitutis; vilem demiſſumque animum interdum adumbrans, nunc procax liberumque ingenium. Interdum voluptatem conſectari, jocis, ludiſque incumbere, fœcundiſſimi laboris inſtar eſt. Etjam ſupercilio in dominos uti, & pene regnare (modica tamen nec longa contumacia) Principes haud raro accendit, quam amare volentes tam amari. Quippe Proceres in tam altum lubricumque producti, ſi Dominum mollis animi eſſe cognoverint, nec earundem voluptatum conſuetudinem ferentis, parce ſuos aſpectus, joco ſque, aut quicquid in ipſis illi placet, indulgent; ita diſpenſante prudentia, ut amor ſæpe, & per intervalla, incitatus, nec faſtidium ſui faciat, nec torpore aut oblivione deleatur. Quod ſi Princeps facilis quidem ſit in diverſos affectus amicoſque tranſire, ſed quocunq; ſe applicet, ut brevi, ita cœca & vehementi amicitia incumbat, qui ab eo amantur, memores inun-

dari

dari ſe altiſſimo æſtu, ſed in ſuumOceanũ ſtata mutatione redituro, quam avidiſſimis pectoribus de illa felicitate bibunt. Neque enim laſſare hunc amorem flagitatis muneribus timent, qui etjam niſi tempeſtiva celeritate excipitur, ut in vina ętatẽ nõ ferentia, inutili veterno conſeneſcit.

Longe alia ratio cum Principibus ineunda, qui amoris torrente non perditi, illi ſuavitatem qua ad amandum impelluntur conſilium quoque addunt. Nam hæc vera, & ſi mereris, perpetua benevolentia, ut nunquam omnia, ita ſemper aliquid poterit; nec tam ſpolianda illa arbor, quam carpenda cum delectu; ſcilicet in proventum reditura. Igitur ejuſmodi Dominis gratioſi Optimates dare ſe totos ſolent, nec unquam in amando majeſtatem dediſcentes mitigare obſequio; jus libertatis in loquendo, aut monendo, verecunde uſurpare; ſæpius meminiſſe hos eſſe Principes, quam ſe amicos. Iis autem ut eſt prima & aſſidua cura, locum quem propitiis gratiis obtinuerunt ſemper inſiſtere; ita proxima ſolicitudo, opes interim cumulare, præfecturas, aut perennes inire magiſtratus: Vt ſi à tanto apice excidãt, ſaltẽ felix priſtinę potentię monimẽtũ ad reliquę vitę ſecuritatẽ duret. Qui vero vel ſuorũ immemores, vel fortunæ cõfiſi, il-

ſiſi, illás opes, & tam ſplendidæ amicitiæ quæſtum nihil parcente luxu aut incuria conſumunt, digniſſimos putes qui in tempeſtivum tandem ludum, in egena ſenectute, inutili pœnitentia damnent.

Eſt & cautio Proceribus illis ingens, & quæ ſæpe negligentes pervertit; nō ſe Domino anteferre, in rebus utique quibus ipſe excellere, aut credit, aut contendit. Subtilitatis gloriam amat, eloquentiæ, fortitudinis, venaticæ artis, militaris peritiæ: Non vereatur concedere etjam qui ſentit ſe victorem; ne Princeps in æmulationem exardeat, quę amicitiam extinguere ſolet, & præterea pervicacib. odiis fœde ſævire. Sæpe enim non leni modeſtaque ambitione, ac nec pro materia, occupatus Principum animus, ejuſmodi gloriæ cupiditatibus incumbit, doletque à palma excidere. Nec eſt aliud, quo certius ſibi dominorum animos purpurati iſti parent, quam ſi eos mirari aſſimulent; ſed cum arte, & quæ fidem inveniat. Non enim iiſdem adulationibus omnes patent. Vt quiſque Principum aut ſibi maxime virtutis eſt conſcius, aut vana crudelitate elatus, potiſſimum iis blandimentis decipi amat, aut poteſt; tot omnium votis ad placendum laudandumque coeuntibus, expugnantibuſque verecundiam de ſe

magna

Digitized by Google

magna credendi. Nec minor ars extorquendæ benevolentiæ, eſt amoris ſimulatio;quadam Venere inſinuante officioſam gratiam,& pares affectus repoſcente. Adhuc vivit , adhuc tantæ fortunæ prçmiis incumbit, qui incipientem domini charitatem ejuſmodi caſu feliciſſime fovit. Princeps cum equo in itinere prolapſus, afflicto latere febriculæ horrore tentabatur;ipſe triſti perculſoq;,ut videbatur,vultu tota nocte inſomnis aſtitit. Sive ars,ſive pietas fuit,ita domini animum permulſit, ut nemo deinde gratioſior haberetur.

Nec dixeris ejuſmodi felicitatis arbitrium (qua tot veluti rivalibus ſummas illas amicitias ambientibus, pauci quidam ſuis votis potiuntur) uni Fortunæ credi. Nam ut illa ſua ſponte non paucos Principibus conciliat;ita multi artificio & calliditate deſtituti de tanto faſtigio ſolent excidere : Vt quidem fortunæ interdum eſt ad hæc culmina quot placet ſubvehere; plerunque autem prudentiæ, in ea felicitate poſitos poſſe ſervare. Ideo autem formidoloſior res eſt hoc gradu prolabi; quia ad tantæ amicitiæ ſacramentum admiſſi , vix poſſunt ab eo veſtigio niſi in odium,aut certe faſtidium,recidere. Non tam quippe aboleri amor ſolet,quam contrariis affectibus aceſcere.

Hi

Hi vero optimates, per quos Princeps præcipua momenta Reipub. procurat; quibus externas res, atque civiles credens, in arcanis conſiliis potiſſimum fidem habet, dignitatis ſuæ nervos longe ſolent in alios concentus temperare: ſcilicet ad ſe ſic trahere, ac propemodum ſuas facere, altas illas, & ſalutis omnium curas, ut non tam Republica egeant, quam ſuis officiis deinde Reſpublica. Hoc autem aſſequuntur, aſſiduo in hæc negotia ſtudio, cæterorumque, ac nonnunquam ipſorum Principum, ingeniis ab intima illarum rerum cognitione quam maxime poſſunt excluſis. Nam tunc quidem tutiſſime omnia poſſunt, cum Principes ſuarum rerũ ignoratione & credulitate in ipſos laborant. Sed ignari ſuæ famæ veras voces non ſæpius quam ipſi Reges exaudiunt. Non peculatus, non ſuperbiæ invidiam, non cætera facinora, ſi quorum infamia graves ſunt, licet publica indignatione jactata, ante de ſuis penetralibus emanaſſe cognoſcunt, quam ipſo pondere obruti, ſimul ſe eſſe inviſos, & caſtigari intelligant. Vultus ipſis, ut plurimum ad gravitatem compoſiti; non promiſcui acceſſus; brevia alloquia, tædiique aut majeſtatis ſpecie vibrantia. Inter hos pauci, nec negotiis confuſos, nec marcentes ſuperbia vultus

ſervant;

ervant; digni hi quidem laude, ſed nec cæteri accuſandi, qui mores ex dignitate inſtituunt, & fortunæ ſuæ accedunt. Quippe neceſſaria quoque interdum eſt ſublimis hæc majeſtas,& de populi commercio excedens, in illis utique hominibus per quos Reges præcipua ſuę poteſtatis momenta exequuntur: cum maxime hæc aditus loquendiq; ambitioſa difficultas reverentiam conciliet, quo freno cohibentur vulgi animi, aut timere aſſueti aut ſpernere. Sed & illa ſtrictæ frontis aſperitas, ſive faſtus eſt, ſive juſtæ potentiæ judicium, indulgeri facillime illis poteſt, qui in tot curarum præmium hoc honoris potiſſimum ac reverentiæ ſpecimen habent. Etjam perpetua negotiorum ſerie & faſtidio attriti, non utique poſſunt eoſdem ſemper vultus, nil mutata aut afflicta ſerenitate obtinere.

Quid ſi illa potentia, ſimulque juvandi ac fallendi ſolertia, in impias mentes inciderit, ac dum ſe ſuaque reſpiciunt, publicæ interim ſalutis oblitas: tunc licet in ſuis flagitiis virtutem ſolertiſſime adumbrent,tanquam rei domeſticæ negligentes & unum Principem, remq; communem, videantur reſpicere:Interim autem negocia eo flectāt,unde potiſſimum ſuæ dignitati incrementum aut incolumitas allucebi-

bit. Si impeditis Principis rebus plurimum poſſunt: dum eas omni diligentia videntur exſolvere, novis nodis colligabunt, & veluti ſuperfuſa caligine imbuĕt. Quod ſi in placida utcunque Republica ſecurius regnant, tunc etjam neceſſario oderint motus, ſinentque ſui temporis pacem in occulta malorum ſemina adoleſcere, & nepotes fortaſſe perditura. Quæ denique Reges ſuffragiis ad ſceptrum vocatos, hos quoque Optimates, cupiditates torquent: ſubita utrinque potentia, nec ut plurimum in ſobolem tranſitura.

Quis eos igitur non miretur, qui in hac immenſa potentia tam facile tantoque præmio, ſi vellent, peccaturi, tenere veſtigium tamen poſſunt, rectæq; virtutis meminiſſe? quales in generis humani ſubſidium aliquot omni ævo ad hanc orcheſtram ſubvehuntur, in ſe rigidi, candidaque & innocenti gloria omnem ambitum reipublicę donantes. Sed nec ejuſmodi viros illa probitas ab invidia præſtare tutos ſolet. Nam ab ipſo dignitatum lubricum (cui duntaxat pauci ſatis fortes inſiſtunt) vitiumque ſociorum, ſæpe eorum virtus infeſta eſt: Neque maledicorum licentia amat ab illis culminibus abire, in quã poteſt meritiſſimo ſæpe indicio, nunquã autem

tem ſine ſuſpicione graſſari.

Fructus porro tam ambitioſæ dignitatis eximius; quod tuti, & extra teli jactum poſiti, cæterorum in ſe invidiam contemplantur, iis quoque ad ſe colendum coactis, quos ſciunt non aliter quam à maligno pectore, & æmulationem cælante, imaginem benevolentiæ extorquere. Nã hæc admirationi conjuncta invidia, & in ſolam felicitatem exerta, neſcio quo ſenſu ambitioſæ voluptatis ſolet hos ipſos quos petit permulcere: Quippe eos magnitudinis ſuæ admonens, & humilitatis cæterorum.

Eſt & eorum alia, ſed multo præſtantior, in gerenda Republica prærogativa, poſſe magnis & virilibns ingeniis, quæ rei familiaris anguſtia, aut aliæ difficultates premunt, propitiam manum dare, & veluti adeſſe naturæ imploranti. Quod ut illis facere eſt decorum, ita nec impune poſſunt omittere, ſcilicet vel tacita indignatione bonorum caſtigati, vel aſſidua exprobrantis virtutis imagine apud ſe hanc culpam luentes: Cum enim hoc ipſo attolli meruerint, quod aut ſint, aut credantur, primæ illius & prudentis induſtrię viri; quod morantur ſuã ſortẽ agnoſcere; & ingenii ſimilitudine jũctos cognata charitate complecti? Nec ignorant qui ii ſint,

aut

aut unde petendi. Nam ut omnium ani
malium oculi, niſi cæcitate damnati ſin
ſui generis conſortes & vident & agnc
ſcunt; ita animi caligine exuti, in ingen
tis iudicii felicitatem diffuſi, ſuæ ſublim
tatis ſocios non dubia contemplatione de
prehendunt. At nec dicant ſe multitudin
hujuſmodi ingeniorum premi. Iis omni
bus neq; ſe, neque rempublicam ſufficer
poſſe. Bene conſultum generi humano, i
tanta præſtantium animorum meſſis eſſe
ut diſtributis inter illos rerum publicarum
negotiis ſupereſſent, adhuc vacui aliquo
ſuperfluo & inutili munere à Numin
Orbi donati. Multo parcius cum felicitat
hominum actum; rarumque in omni æta
te ac populo fuit altum ingenii acumen
purum, aptumque omni vitæ cuicunqu
incubuerit, excultum diſciplinis, exer
fortique verecundia natum omnia ne
quid nimis, audere. Illas mentes cũ Opti
mates vocant in publicę felicitatis parten
ſeipſos quidem primum, quaſi illius gen
participes, commendant, tum Reipub
licæ nervos addunt, nunquam pulchrit
quam à ſapientibus gubernatæ. Sane i
artium quæcunque eminent, famam, mu
titudo artificum, & imperitia ſæpe afflixi
pleriſque ad ea quæ promittunt rudibu
ſed vanum modo nomen quo comme
den

Digitized by Google

dentur quærentibus : Ita ſapientiæ gloriam, atque ſcientiæ, haud raro indigni homines nec quid minus quam cum Muſis aut prudentia loquuti, corruperunt. Sed incumbit ſummis hominibus fictæ & adulteratæ virtuti illudere : veram autem induſtriam imperitorum præjudicio non obrutam, à juſtiſſimis præmiis non arcere.

CAPUT XIV.

PRæter hæc duo genera Optimatum, jam propitia fortuna felicium, ingens eſt in Regiis multitudo, novi atque patricii, omnis cenſus ætatiſque homines, illic opes, famam, amicitias, quærentes. Et hæ quidem Principum domus, licet ad ſpeciem publicę hilaritatis luxuſque compoſitæ, nunc choreis exultantes, nunc ad mutationem ludi venatico ſudore confuſæ; plenæ honoribus, omni veſtimentorum pompa & epularum ſpectabiles; ſingulis, qui in iis agunt, magnificentiæ ſpecie adornatis, & plerunque ſuam ſortem ſupergreſſa luxurie: Tamen diligentius intuenti videbuntur nundinarum inſtar eſſe, ubi homines laborioſiſſimum negotiationis genus exerceant. Quot artib. quotque moleſtiis conſtet hæc vita, quot curas

ſimu-

Digitized by Google

ſimulatio miſerrime frontis obducat, ne i quidem ſatis dixerint, qui diu ſuos ambitus illis malis luerunt. Neque ullus in hoc freto portum meretur, niſi qui adeo intelligat ſibi curam laboremque aſſiduum eſſe debere, ut hæc ipſa quæ in eiuſmodi vitia, (ut ſolet) molli jucunditate blandiuntur, in ſeveros uſus flectat; & ſemper in illis deliciis inveniat induſtriæ, curarumque materiam. Nam ut acerrimus quiſque labor ſæpe ad oblectationis dulcedinem manſueſcit (ut cum immodica venatio, aut ſtudia plus juſto pervigilia, acrem animum, nec habenas ſcientem, delectant) ita ludus etiam omnis poteſt ſeveriori intentione temperari, ut divertat in juſti laboris gravitatem. Igitur illa remiſſio atque ocia, quibus aularum luxus vibrat, non tenent eoram prudentiam, qui minus egeſtatem ambitumve expleverunt, ne inter hæc fugitivæ felicitatis ſimulachra, obliviſcantur ſe felices nondum eſſe, omittantque fortunam, quæ ut plurimum non ſe tradit, niſi in mercedem impigræ fortiſque diligentiæ.

Quæris itaque quo vultu, aut quo more illas Seirenes excipiant, ne vel auditæ noceant, vel ſi ab iis ruſtice contemnantur, hos proſcribant tanquam intempeſtive Philoſophos? Non opus eſt truci

vul-

Digitized by Google

ultu, barbariſque præceptis. Si ejus conditionis ſunt, ætatis, habitus, ut per has pompas & lepiditatis nomina fecilius credant emergere, tunc arte hanc magnificentiæ ſpeciem adgubernant, quæruntque comitatus publicam famam; ad illum quoque luxum ſuam larvam inflectunt: qui potiſſimum Principi placet. Sed nec egeſtis patrimoniis longæ ſpei miſerias emere debent. nec frangere animum lenocino tã lubrici motus, & voluptates imitantis: qui inter hęc aſſidue monendus eſt, ſe venationi, non prædæ incumbere. Cæteri autem qui ad hanc deliciarum ſpeciẽ nõ eadem fortuna invitantur, (ſeu corpore, ſeu moribus, aut generis ſorte ad eam incommodis) illo errore ſe capi non ſinunt, qui ſæpe incautis perſuaſit, non poſſe fortes eſſe, aut in aulæ cultorib. numerari, niſi qui emineant per audaciæ titulos, vel omnem ocioſæ voluptatis luxuriem. Sciunt alios & ſecuriores aditus illuc ad opes honoreſq; per ingenioſam virtutem aperiri. Quippe conſciis hominibus ſuę ſortis, ac indolis, eiq; abſq; fuco aut ſuperbia obſequentibus multo certiorem apud Principes reverentiam eſſe, quã ambitioſe effingẽtibus mores, quos ſuo cẽſui corporive fortuna negaverit. Hãc igitur moderationem illi prudẽtes tenent,

Digitized by Google

ut qui ad iſtas illecebras, velut ad aliqua artem, coacti ſunt, his utantur, nc fruantur; quos vero fortuna tam luxri ſo ſumptui non damnavit, has ſi plac ad ſobriam voluptatem delibent ſed ve luti in requiem curarum graviorum, m giſque ut ſpectent, quam ut ipſi implea ſcenam, his denique quibus jam facta re ſive ſua ſedulitate, ſive majorum, fas e conſectari pares illas ſuo faſtigio volu ptates.

Neque mirum ſi hic ad magna ſi inepti, quos velut aliquo carmine atto nuerit, ignavia, & ſe unam contemplan luxuries; cum non alii magis vitæ, qua quæ in Regiis ducitur, neceſſaria eſſe ſo leat, vigil quædam, nihilque omittens ſe dulitas. Nam ut plantas arboreſque, exi gua ſemina concipiunt, & modico ſalt ingentes fluvios emetimur in fontibus, it ſæpe ad felicitatis incrementum in Auli ſufficiunt parva initia, & quæ oculos fa cilime lateant ludo aut ocio intentos. Metellam jam imperantis Syllæ matri monio conjunxit, quod theatrum pe tranſiens, & ad ſedentis humerum lev ter manu nixa, addiderit, velle ſe cu tanto viro in felicitatis partem venire. Adhuc jacenti Mario primos animos a didit fortuita Scipionis oratio, illum a mi

ıilitatis ſcientiæ faſtigium, velut aliquo aticinio deſtinantis. Sicut enim audientiım animos illo præjudicio ſibi paratos aerrima diligentia ſervare, naſcētiſq; illinc famæ magnitudinem implere. Adeo ſæpe evi, ſubitoq; ſuſurro, admonemur commodi venti, qui, ſi audiamus, navem impellat ad vota ſupra ſpem ac pene invidiam ſublimia: Illos juvit viro illuſtri occurriſſe per ſoluta & incurioſa gaudia difuſo, & ad primam quæ obviam fuerit micitiam aperto: hos aut ſententiam, aut ocum, tempori inveniſſe: indicium fortiudinis vel induſtriæ temere elapſum, aut audatio fortuita, nec juvare credentis ſępe grandis auxilii vicem obtinuit.

Eſt igitur in dignis hominibus qui Regiam propitiis fatis colant; non præceps nimus, non impatiens lentæ ac multiplis ſpei, compoſitus, ſemperque in Fortuiam intuens, ne incurioſos effugiat, ſi uid illa etjam perplexe annuerit. Sed nec xpectant in ocio, donec ultro illa felicitatis ſemina occurrant. Magnis artibus juant fortunæ favere volentis induſtriam: uarum fortaſſe præcipuam dicas, quam plurimos amicitia complecti, aliquem autem muto cultu demereri ex iis quos Princeps ad gratiam primæ familiaritatis dmoverit. Nam & illa ſuccreſcendi ra-

tio apertiori invidiæ eſt ſubducta, & ſ
piſſime regni opes minus Regis qua
ſuorum amicorum beneficium fiunt. S
ſit ille cui ſe addicunt ejuſmodi qui clien
tes publicis commodis poſſit attolle
Privatis enim opes neque volent purp
rati effundere; nec ſi velint, tanti ex il
rivulis æſtus exudent, quanti ex ipſoru
Principum mari.

Ex his illum quē ſibi propitia verint, n
lunt fatigare frequenti aut inutili voto,
jam ei graves ſint vel ipſo conſpectu, qu
novam ſubinde per preces moleſtiam a
laturi; aut temere, & in exiguis rebus f
vore conſumpto multum ipſi debeant(
pote ad preces annuenti: parumque fort
næ. In fabulis quoque videmus illius pr
dentiæ expreſſam imaginem. Neptun
Theſeo filio tria optare indulſerat: ſanx
ratque ſumma religione deorum in
compotem voti fore. At ille bis exper
jam numinis fide, cum reſtaret ultimu
munus, adeo non prodegit certum nec
diturum beneficium, ut inter Plutonis vi
cula, cæſoque Pirithoo, non invocaret P
trem ad promiſſæ opis officium, timere
(quaſi aliquid ulterius morte eſſet) ta
pretio ſalutem redimere.

Eſt & alius in Regiis labor multa ut
tate ſpectabilis; verſatilem animum in
ve

erſa componere, & motus affectuſque [q]uicunque juvabunt, ſaltem in ſpeciem, nduere poſſe: quod vix commode ullus unquam perfecerit, abſque ſedula auſteraque diligentia, aut ſummo in ſuas cupiditates imperio. Ea arte multis hominibus parta res, atque decus, ſive in liberis civitatibus, in quibus una virtute aut vitio tot hominis non placebis; ſive in Principum familiis, ubi non modo ſimulatio ad eorum ſtudia flectenda eſt, ſed etjam amiendi qui gratia apud illos excellunt; uos ſæpe varios ingenio diverſis obſeuiis mitigabis.

Hæc & ſimilia anxiæ diligentiæ ſtudia unt illorum quos ſpes & præcepta rectæ rudentię tenent in aulis: cęterum eadem ut illic non videt, aut pejori quam cœcitis malo iuventus inconſulta aſpernatur, c ſæpe parentum indigna laboribus, à uorum opulenta modeſtia luxurioſo & nox egeno ambitu divertit. Illis pulhrum ipſum Regiæ nomen, & in procelbus numerari; credo, maxima quia hæc rima libertas eſt à Scholis aut magiſtrorum ſupercilio exeuntium: neque deunt, qui hos novitios ad inexperta vitia ropellāt. Quod ſi illos perfunctorio Principis nutu, aut verborum comitate, beari contigerit, tunc vero ſolutis ſuperbo gau-

Digitized by Google

dio articulis pene labare: qui adfuerint quos tantæ gratiæ teſtes habuerint, vix ſ tenentibus oculis perluſtrare. Sed maxim laſciviæ ludorumque famam amant, qua in nobilitatis, & quidem jam virilis, indicium. Nec pro ſua ſe fortuna, ſed ex magnatum ſumptu regunt. Ita curſum ſupr ſe euntium æmulari, nec veſtigiis tanti pares, exhauſto ſpiritu deficiunt. Hin interim alieni acerbitas æris, & indign queſtus in Principes ab his ipſis qui peccarunt: quaſi ſuorum omnium ingeni ſapientiam poſſint infundere, debeatv ſacrum ærarium, & per hoc Reſpublica tantæ libidinantium inſaniæ pœnas dare Sunt non in Regiis modo, ſed in omn genere vitæ, diverſa quam divitum tam egenorum ingenia; Egenos autem putem, non modo quos inopia ad veſtium ciborumque miſerabiles curas adegerit ſed quibuſcunque opes deſunt ad illam quam inſtiterint vitam, & a cujus claritate, niſi pudenda confeſſione paupertatis non poſſint recedere. Igitur ex inopibu aliqui apertis doloribus gemunt, & quer de iniquitate ſuæ ſortis, quam excuſar aut tegere eam malunt. Ita magno calamitatis ſolatio, palam poſſunt fortunam objurgare; fugiuntque majus inopia malū, ſimulare divitias. Etjam aſſueſcere im-

commo-

Digitized by Google

ommodis ſuis poſſunt, profeſſiſque laboibus remedium quærere in ægritudinem quam non tegunt. Et hi quidem ſunt, vel humilitate parentum ita facti, ne ad egeſtatem erubeſcere jure poſſint; Vel (quod vitiis pene annumerem) iniquitate fortunæ velut verbere domiti, nec ſpirare altius auſi; Vel denique pulchro rerum humanarum contemptu, nequaquam eam ſortem indignati, in quam à fatis collocantur; & magna regere idonei, & in parvis non dejecti.

Eſt aliud egentium genus contumaci Spartanaque patientia, ictus fortunæ ferentium. Hi anxios animos, curiſque divulſos, læti vultus imagine obducunt; viſi quoque ſibi felices, ſi hoc aliis videantur. Ita ad ſuarum miſeriarum ſilentium obſtinati, verecundiæ pœnas luunt; de publica ſoliciti fama; nec de domeſticorum voce ſecuri, quibus hæc privata vulnera magis patent, & interdum ferenda ſunt. Qui ex illis inopibus in vicino opem vident, & certa (quod interdum ad obſeſſarum urbium pertinaciam ſat eſt) auxilia, ubi aliquandiu paupertatem ficta hilaritate contexerint; non modo non inſimulandi ſuperbiæ, ſed ingentis virtutis conſcii, dignique ſunt in quorum auxilium felicitas feſtinet. Hi vero qui

in ſua paupertate, perpetui ſupplicii ima-
ginem quidem vident, vix aliqua expecta-
tione fortunæ ſpem ſaltem ſubvehente
poſſunt tamen in hunc modum ſuas ope
diſpenſare, ut inter domeſtica mala ſem-
per ad hanc publicam divitiarum larvan
ſufficiant; miſeratione prorſus digni, il-
lum ambitum quem tot anguſtiis emunt
certe abſque invidia habent. Sunt deni-
que quos tanquam in extemporaneis tor-
rentibus aquæ, ita opes per hanc inanem,
& ſuis rebus imparem magnificentiam
tandem in totum defecturæ prætereunt
Ingens illorum animis ſupplicium ſubeſt
& amentia ſua dignum, neque eſt aliu
maioris piaculi furor, quam nolle de cer-
to exitio declinare matura confeſſione
tuarum fortunarum: quas dum ſumptu
non diu ſuffecturo vis à populo ſumma
credi, in perpetuum ſic affligis, ne vel poſ-
ſint in mediocribus deinde conſiſtere. Hi
magnatum, juvenūmque præcipue erro
eſt, in paternas ſuccedentium opes, acer-
bis adhuc ingeniis, & neſcientibus frugali-
tatem: vel ſupra rem fortunamque majo-
ex profuſis divitiis quærentium famam

Iis animus longa tabe inquietus, & ſęp
ab ea quā præfert magnitudine excidens
quippe vix ulla humilitas, ac nonnun-
quam fraudis genus, in quod non ſe ſecre-
to di

:o dimiſerint, ſi inde intercipi nummi poſſint, quos poſtea publice per turbinem inconſultæ temeritatis profundant. Neque quidquam periculoſius, quam aliquid publicum illis ingeniis credere, omni precio redimentibus inopiæ moram, quam anxia, ſed pœnitentiam abnuente, ſui erroris notitia ſemper expectant.

Nec pauciora ſunt in opulentorum ſorte quam egenorum diſcrimina. Quidam ſcilicet in cumulatas à maioribus opes naſcuntur. Senſim alios divitiæ attollunt, docentq; paulatim eſſe felices. Horum utrique nec ſe mirari ſolent, nec immodice exultare, ſcilicet per ipſam cõſuetudinem pene fracto quotidianæ lætitiæ ſenſu; quæ & nunquam nimia eſt, ubi per gradus expirat & aſſurgit. Sunt deniq; qui repente prodigentis felicitatis munere inundantur, uni curriculo viam in cœlum è terra emetiti. Et hi inaſſueta dulcedine ſui quoque obliti, deducuntur in ſuperbum ſortis illius de qua exiere contemptum.

Nuper fuit ut ejuſmodi animum adhuc recentibus bonis ebrium liceret contueri, & viſa res quæ referatur digna; quoniam ex unius pictura plurimorum imagines poſſunt effingi.

Adoleſcentes duos earundem ſcholarũ

commercium non vulgari neceſſitudi
conjunxerat. Nomen huic Mellę, illi ve
Cœpioni, in cujus patria hæ ſcholæ, am
riſque exordium. Exactis temporibus qu
in ejuſmodi ætate litteris dantur, receſſ
in patriam Mella, arctis primum fœder
bus in æternitatem amicitiæ cum Cœpic
ne compoſitis. Nec virilia deinde ſtudi
hunc adoleſcentiæ animum mutaveran
Crebris literis, invicemque arcana pro-
dentibus veteris amicitiæ conſuetudinen
alebant. Interim Cœpionem inopinat
hæreditas in altiorem extulit ſortem. E
Mella in Cœpionis patriam quibuſdan
negociis evocatus eſt; quem ut Cœpi
adventaſſe audivit, non tam amicitię me-
mor, ſed teſtem felicitatis habiturus, hau
mora viſere properavit. Mellæ ſyncerus
amor erat, nec paribus machinis expugna-
tus à fortuna. Fit igitur bona fide obviam
Cœpioni, amplexumque ſalvere multum
jubet, & cætera quæ poſt longi tempori
abſentiam primo impetu amici memine
runt. At Cœpio tardos oculos gravite
adgubernans, arguta quoque voce, tan-
quam diducere timeret compoſiti ori
formam, pene occępit modulari. Invitatu
in triclinium ſuccedere, ad quod, ut i
modicæ fortunæ domibus ſolet, utcunqu
anguſti gradus ducebant; quid tu, inquit
Mella

Mella, in carcerem me an thalamum rapis? offenderat Mellam tam contumax maieſtas Cœpionis, ſed ne ex adverſo quoque peccaret, ſe in conducto habitare reſpondit: Limen, gradus, triclinia, advenis tam toleranda locari, quam utenda. In cubiculum pervenerant, cum Cœpio in lectum negligenter procubuit, frontemq; permulcens, iterum incommodos ædium gradus ruſtica urbanitate deriſit: elicuitque indignationem Mellæ, quam tamen (veluti Cœpioni annueret) alio riſu texit. At ille ubi cubicubi cultum circumactis oculis, tanquam perfunctoria gravitate, uſtravit, convertit ad ipſum Mellam vultus, viſiſque ocreis, equum vero, inquit, habes, an potius equos? Iis quidem eſt precium qui à vobis advehuntur; nec aliis pernicius fugam Cervorum in nemoribus neis premo. Abnuente Mella ſibi patrios equos eſſe; quippe advectos quidem ſe, ſed neſcio qua tabe ſub inaſſueto cœlo interiiſſe. Cur igitur, refert, ocreas geris? Mella contemptim, has ſibi in hyemem eſſe quæſitas. Hic Cœpio, Rheda autem quam ſub primo liminis tecto vidi, ſcis cujus ſit? Cum ſuam Mella aſſereret; At tibi (ait Cœpio) negabas equos eſſe: Patrios negavi mihi eſſe, inquit Mella; ſed me puta tantæ urbis compita pedi-

 tem

tem poſſe obire? Germanicis ad rhedam equis utor. Bigæne, ſubjicit Cœpio, an quadrigæ rhedam hanc trahunt? Iam faſtidium indignationi acceſſerat; ſed voluit Mella in totum huic ſcenæ ſufficere; itaque placide, ſe bigis vehi dixit, nam quadrigas illis beatis, qualis erat Cœpio, relinquere. Dic autem, inquit Cœpio, Regi tuo ſæpe ades? quis agri tibi modus; num habes tui juris oppidanos? Ad hæc Mella pene profeſſo riſu, nihil aliud quam ſe majorum Fortunas ita regere, ne aut illis dedecori, aut exitio poſteris vivat. Iterum qui annui cenſus eſſent importuna ſedulitate rogatus, dixit hos ſibi, & interdum amicis ſufficere. Hinc ſe divitias potiſſimum metiri. Sed cum obrui tot quæſtionibus tæderet, tandem onus reſpondendi in cupidiſſimum Cœpionem rejecit; cœpitque rogare quot domeſticis ad familiaria obſequia uteretur; tũ de equorum numero, & quàm eſſet in aula gratioſus. Nec ille de ſe moderatior, quam in alios prudens. Sed præcipue de ſtudiis aulæ egit. Procerum multos ineptiſſimum genus eſſe; Hos ſe non multum operoſi calliditate tenere; alios ſuæ fortitudinis gloria capi; jam bis enim deſcendiſſe in arenam; alios gratia qua apud Principẽ valerẽt adductos, quicquid in eis eſt in ami

citi:

citiæ precium polliceri. Stupebat attonitus Mella, tantæ dementiæ verba, niſi à furioſo poſſe effundi. Tędio igitur in admirationem, & voluptatem, verſo, inſtare acrius cœpit, & ſponte ruentem, per inſanas quæſtiones præcipitare. Forte modica quies erat, utroque poſt tot deliramenta in ſilentium compoſito, cum Cœpio, tanquam acri ſubeunte memoria, exclamat, at quam putas ingens eſſe ferarum deſiderium canibus meis? Nam hos vetui in ſylvam me abſente produci. Accipitres quidem tam opportune ceſſant, abeuntib. hac anni tempeſtate, & in ſucceſſionem renaſcentibus pennis. Nec interpoſita mora. Sed jam flectit in veſperum dies, inquit, Papæ! me jamdiu Principi adeſſe oportuit. habeo objurgatorem deſidiæ, quod in hoc lucis protraxerim abſentiam meam. His dictis velut altiori amplexu, in procumbentem Mellam incubuit, invitatumque domum, faſtu ad blanditiem accommodato, rogavit, fidiſſimæ amicitiæ & favere cupienti, ſaltem ſi quid opus haberet, poſtulando ne deeſſet. Experturum beneficio, nihil pollicitationibus ſuis integrius eſſe. Hic fuit colloquii finis, quod attonitus Mella, impēſè ſubitas divitias devovit, ſi cogerent ad hunc modū inſanire.

Huic vitio immodicæ jactationis videtur

tur

tur obnoxii, non ii tantum quorum ſapientiam ſubitis muneribus fortuna obruit, ſed & qui militares diſciplinas in præcipuam partem gloriæ ponunt. Rudes enim ut plurimum animi, & vel in caſtris eruditi, vel inter hos qui caſtrenſibus vitiis ipſam pacem imbuunt, nihil credunt præſtantius quam timeri. fidem autem facere de ſe quoque dicentes, inſulſe arbitrantur. Inde iactationis audacia, tumorque verborum, quaſi omnium gratiam & crudelitatem à ferro ſuo impetraturus. Hinc Pyrgopolinices, hinc Thraſo, inſtituti in veterum ſcenis, in documentum ferociæ, plus tormento verborum, quam inter vera belli diſcrimina vibrantis. Sed in ſenibus præcipue, & quidem ducibus, ſecurius, & maiori venia, hic procedit; factis illis ad gloriam animis, ſed nonnunquam inconſulta vanitate errantibus.

CAPVT XV.

AB Aularum Principumque faſtigio ſtatim prima eſt Magiſtratuum dignitas, quibus fortunæ litigantium ſunt commiſſæ, fontiumque ultio, & quæ munera jam in judiciis numerus candidatorum, & quærendæ pecuniæ cauſa, in varia nomina exegit. Hi plerunque vel nihil

hil

Digitized by Google

hil diſſimulata emptione, in hos gradus aſcendunt; vel ubi hæc mercatura de publico arcetur, privata, & ſæpe rigidiori cum Proceribus pactione, illic quoque qui Rempûb. vendant, inveniunt. Tanto, & ſæpe immodico ſumptu provectos, palam eſt ambitionis ſtudiis, aut ſpe prædæ atteneri. Nam duntaxat Reipublicæ vel prodeſſe cara illa & patrimonium deſtruente ſolicitudine, non iſtius ſeculi virtus eſt; & nec forte poſt Curios aut Fabricios, quærenda. Sed quoniam nulla jam virtus gratis, & ob ſuam pulchritudinẽ colitur, ſed unaquæque ſuis præmiis conciliatur hominibus, ideo hæc honorum opumve in Magiſtratibus libido facile ferri poteſt, modo contenti publico & veluti permiſſo more peccandi, ſynceris deinde animis in munus quod emerint incumbant.

Cæterum ut ab illo quod ineunt iugo, moderari ſubjectis gentibus poſſunt; & ſi placet, illudere: Ita niſi maturis ingeniis, & quæ non pro ſolo tribunali ſapere poſſint cupiditates caſtigent, ne ipſi quidem ludibria aut convitia effugiunt; ſed hæc tecta, & maxime in abſentes ingeſta. Palam enim adulantium verbis ſolicitantur in ſuperbiam, ſuiq; inanem fiduciam tot litigantiũ turbis, multo cultu, ſed non diu duraturo, illis propitiantibus: Cum nemo in di-

in diſcrimen fortunarum vocatus, ſupplicare Iudicibus dubitet, & vel torvos aſperoſque mulcere, vel dulcedini ambitionis apertos, multa laude, & venerationis geſtu, tanquam cibo aliquo ſatiare. Iam olim illam artem Roma monſtravit, cum reos, ſordentibus togis, neglectuque comarum viliores, Iudicum pedibus reverentia metuſque affunderet. Sed eiuſmodi ſupplicum cœtus, in quemcunque deinde exitum demittantur, ubi primum extra judicantium conſpectum poſſunt conſiſtere, hanc timidam placendi larvam ponunt; & quas adhibuere blanditias interdum nec modico riſu inter ſuos recenſent; etiamque illorum quibus adhibebamur credulitatem. Iudices enim ſuccedentium clientum agminibus ſemper pleni, ſe haud raro ex eorum adulatione metiri non dubitant, omneſq; revera ſuo faſtigio concedere arbitrantur, qui ſibi compoſita humilitate eorum animos parant. Illos judices dico, quorum ambitio noſtri ſeculi moribus, & callidioris vitæ peritia deſtituta eſt; ſive nihil viderint preter Scholã, Curiamque; illic nugari aſſueti hic habere cultores & decipi; ſive anguſtis aut inanibus animis ad facilitatem facti ſint, ut pro ſe dicentibus avide credant. Sed tunc maxime populari riſu jactantur, ſi tan-

Digitized by Google

ſi tanquam ſuæ ſortis puderet, in militares animos & ſermones erumpant, ſi in corporis cultu aularum adumbrent delicias, cæteraſque voluptates conſectentur, togarum & tribunaliũ majeſtati non conceſſa; Quæ nonnunquam vitia inexpertam adhuc fallunt (nam & ſæpe ad has dignitates ſubvehitur) juventutem.

Sed nihil publicę utilitati magis infeſtum, quam cum Magiſtratus, Iudiceſque, obliti nominis Deæ illius, cuius titulis, & veluti vicaria fide, jus dicunt, ex magnitudine munerum aut litigantium gratia, affectum componentes ipſis legibus imponere non verentur. Nec facile dixerim, utra pernicies Rempublicam peius infeſtet; cum amicis, aut cum pecuniæ indulgent. Quippe illa facilitas nihil familiaribus negandi, Iudicis animum impietati aperit, per hos flagitiorum gradus ita aſſuefactum, ut excuſatis ſpecie amicitiæ ſceleribus, poſtea, ubicunq; odium aut ſpes impulerit, peccare non dubitet; id tandẽ pro ſe auſus, quod amicis primum indulſit.

Quod ſi acriter divitiis incumbunt, ſi quærunt de populi malis opes, tunc omnino Reipubl. corpus ſub illis medicis plus remedio quam vulneribus laborat. Pauci tamen aperto facinore audent vel ſuæ cupiditati, vel amicorum ſervire.

Sed

Digitized by Google

Sed eſt lentior peſtis, aut ſi mavis modeſta crudelitas, & jam ipſa conſuetudine excuſata; longis ſcilicet nodis impedire productas in forum ſuum cauſas, & infinito, ac veluti religioſo ordine, ad exitum ſero producere. His artibus regnum ſuum producunt in miſeros; & vaſtandos uberius miniſtris ſuis tradunt; patronoſque, & jam magnam illam gentem, quę clientum miſeriis ſaginatur, perenni paſtu implent. Quis ferat & quorundam malas artes? Iudicia quæ ipſi vendere palam timent, ſub aliis ſectoribus proſtituunt. Miniſtros ſuæ domi, à memoria, à ſcriptionibus habent; qui digerere, qui ſervare relata ita in ſcriptis diſceptantium argumenta & inſtrumenta litium ſolent. Hos autem ad tam ambitioſam ſervitutem non ante admittunt, quam ingenti, & per licitationem creſcente pecunia, ſervire meruerint. O ludibrio habitas fortunas miſerorum, qui ſe tribunalibus credunt? Miniſtraturos Iudicibus non operam ſuam locare, ſed & magni emere in familiam, & ad ſervilia officia illic admitti, quid eſt aliud quam veniam ſcelerum comparare, ut furtivis inde prædis graſſentur in ſupplices, venditiſque ſuffragiis, & libellis vel collatis, vel obtruſis, ipſi domino, aut æquitati auſint imponere: Multis tamen Magiſtratuum

candidæ

Digitized by Google

candidæ mentes, potiorque tam avaris artib. ſanctitas & juſti honores, mercesque quam leges conſtituunt. Graves illi, & intra fortunæ ſuæ magnitudinem modeſte compoſiti. neque hos magis adulatio implorantium opem, quam juſtitiæ & famæ pietas laudibus implet. Si vero hos Magiſtratuum cœtus, non ex ſingulorum moribus, ſed ex totius collegii gravitate æſtimes, mirum quantum ſui reverentiam ſtatim infundant; ut in eorum conſpectum admiſſus, omnino ſentias Cyneæ verbis dignos, qui in Romanorum Senatu quot convenerant Patres tot ſe Regibus circumſideri dixit. Sed hæc tamen tanta maieſtas lõge gratioti ſpectaculo hos mulcebit, qui forenſi negocio vacui, nihil ex judiciis aut ſperabunt, aut metuent; ac veluti in portu conſiderint, modo procellis æſtuoſum, hoſq; Neptunos omnem fluctum ſuo nutu temperantes. Carthagine, Romaque in fœdus compoſitis, Regi Numidarum Maſiniſſæ, qui & ipſe Romanam amicitiam colebat, cum Pœnis diſſidium fuit. Iam in caſtris utrinque exercitus erant, dictus etjam certamini dies, cũ Scipio minor, forte ad alia negotia in Africam miſſus, pervenit ad caſtra Maſiniſſæ, tantiq; prçlii ſpectaculũ cœpit, Tuta illi res, quocunq; ſe fortuna inclinaſſet, Romani nominis majeſtate

ſtate. Succeſſit ergo in tumulum, viditque certantes; & impunę licuit tot mortalium periculis frui. Et viſa res tam ambitioſæ voluptatis, ut negaret hanc ante ſe contigiſſe, niſi Iovi ab Ida, Neptunoque è Samothracia, extra aleam Gręcorum & Trojanorum bella cernentibus. Idem in fori Iudicumque ſpectaculum convenire non dubites, quo ſcilicet vix quicquam jucundius, ſi non in diſcrimen adductus ſis, ut nec preces admovere neceſſe ſit, nec timere. Nam & excultis (ut multi ſunt) Iudicum animis potes interdum jucuudiſſima familiaritate miſceri, aut horum in variis litibus ſenſus ſaltem, neque ineloquentem eruditionem percipere; ac de ipſis judicantibus ferre ſententiam. Aut ſi gratũ eſt in tumultu fori eſſe, ipſe diſcurſantium fremitus, vultuſque diverſi, hi exanimati metu, ſpe alii exultantes, ita animum oculoſque adripient, ut te utiliſſimã humanæ dementiæ ſcenam intueri exiſtimes. Ac præcipue Patronorum calliditas (ubi eloquentia eſt in pretio) oſtentatione ſcientiæ & verborum pompa vibrans ſufficet ad lepidam, nec omnino ocioſam voluptatem; qua perfuſus, tamen ſecuris ſuſpiriis ad aliena mala interdum ingemiſces.

Quippe animus, & ſors ipſa Patronorũ

(ut

Digitized by Google

(ut genus humanum etiam ſua anxilia in perniciem detorquet) longe à prima tam officioſæ pietatis inſtitutione divertit. Cauſas apud Iudices orare, & vel nocentes accuſare, vel adeſſe ſordidatis, olim magnificum & liberale munus fuit, etiam hominum quib. ſummam rem in caſtris aut Senatu, Reſp. credebat. Non ſæpius in acie Pompeius, quam ſub Iudicibus ſtetit; Primique Cæſares, cum jam omnia poſſent, tamen reis interdum advocatione malebant, quam ſummæ authoritatis ſuffragio, adeſſe. Merces autem, prȩter gloriam, magnificæ rei adeo nulla erat, ut afflicta deinde illius nobilitatis rectitudine, & Oratoribus jam operam nec occulte locantibus, leges primum rogarentur, quæ tam periculoſam mercaturam infamia notatam arcerent; mox publico vitio hos quoque obices proruente, ſaltem modum conſtituerent, certamque pro mercenaria eloquentia penſionem. Iam inſaniente Orbe, & in immenſum litib. auctis: gens illa quæſtuoſa, et iamq; populoſiſſima, vix ferendo agendoq; clientib. ſufficit, ſuas exuvias ad certamē tradentibus.

Patronis cauſarum, ut ubique unus ſpiritus, ad opes famamque properandi, ita pro conditione regionum ſunt varia ſtudia atque gradus, per quos deſtinata perficiant.

ficiant. Leges ut plurimum, non nudo & candido genio perceptas, quo ducebantur qui illas condiderunt, ſed deflexas per innumeros anxioſque calliditatis articulos, in præcipuæ ſcientiæ partem habent. In iis aliquid invenire, quo eludi ſimplicitas poſſit bono jure utentium, glorioſiſſimum putatur. Apud pleroſque populos illa jura obtinent quæ Romani ſibi olim condiderunt, & civilia appellamus. Et quoniam eæ leges à peritis olim authoribus ſancitæ, robuſtam & variam eruditionem habent, ideo earum ſtudium, non ſolum diffundere ingenia ſolet, per ardua ac moleſta juris factique argumenta, ſed & pulchra antiquarum rerum ſcientia imbuit, quæ ad humanæ vitæ culturam precioſa eſt, in foro ſaltem ad oſtentationem valitura. In illis autem gentibus apud quas non ex Romana ſapientia, ſed ex municipali, & nonnunquam barbaro gentium ſcito, jura deſcripta ſunt, vix aliquid humanitatis ingrata Cauſidicorum ars habet, & niſi promitteret quæſtum, iis quoque inviſa, quia ſtudioſiſſime eam colunt. Ibi enim Patroni cauſarum ingenia non exercent per Romanæ Græcæque ſapientiæ aut facundiæ venuſtatem, ſed inhærentes aliquot vocibus, conceptaſque rudibus verbis leges, nunc in cautionem,

nunc

nunc in dolum contemplati, vix unquam puriori ſcientia animos mitigant aut attollunt. Anglia, quæ Muſas, & ſtudia literarum, ſuperbiſſimis Academiarum tectis excepit, quæ opulenta hæreditate hæc ſcientiarum domicilia, velut in æternitatem eruditionis, ditavit, legum ſuarum ſtudioſos, patronoſque cauſarum, ideo non poteſt Latinæ eloquentiæ, aut Philoſophiæ humanitate adornare, quia in iis legib. nullũ Romani juris ineſt, aut peritæ antiquitatis veſtigium. Gallico ſermone conceptæ ſunt, priſco illo, & quem in antiquiſſimis authoribus aut negligimus aut ridemus. Si quid ſcriptum eſt verbis in hodiernos uſus durantibus, hoc ipſum impoſito duntaxat accentu, & pronunciandi errore, ſuum fecerunt. In hanc artem inſtitutis raro majoris ſcientiæ cura eſt: & ut plurimum nec latini ſermonis elementa perdiſcunt. Satis ad advocationis rudimentum putatur, priſcos illos codices legere poſſe, & loquendo corrumpere. Ita initiati adoleſcentes in collegiis ejuſmodi argutiarum agunt; multoque tempore, provectiorũ colloquiis, & uſu, edocẽtur: nam nec modico ætatis diſpendio tam laborioſa ars, & tot diffuſa ingeniis, conſtat. Non in ea regione certior ad divitias via eſt. Quippe Anglia ab externis

externis quieta terroribus, ſeipſam cotentionibus fori haud multum impari cladi, permiſit: At cum præterea eximii magiſtratus in præmium illius ſcientiæ deſtinentur, nilmirum eſt ingenuos adoleſcẽtes eius ſtudio capi; adeo ut nulla ſit patriciorum gens, quæ non cognationis jure a quo in litibus ſublevetur inveniat. Eiuſmodi Advocatis, veſtis eſt in ſpecimen ſuæ artis, ad pedes pertinens, toto margine, quantum in conſpectum prodit gentilis cuniculi pelle ſuffulta. Hanc & domi ſubſidium, & ornamentum publice habent; nec dubitant in publicum ocreati procedere, etiam calcaribus verberantem pulſantibus togam.

Gallia aliis virtutibus, vitiiſque, ſuarum cauſarum oratores inſtituit. In Academiis nomine Iuriſprudentiæ aliquandiu degunt. Illic quidam literis propitio genio incumbunt. Alios putes in veternum, aut immodeſtiam natos. Vtriſque (proh tempora!) inde abeuntibus idem honos, eorundem titulorum promiſcua merces. Qui enim inutili laſcivia aut torpore luſere, nihil minus modicæ pecuniæ ope ad munus advocationis perveniunt; emptis ſcilicet Iuriſperitorum ſuffragiis, quibus de diſcipulorum eruditione teſtantibus Magiſtratus & Iudices credunt. Iam

olim

olim ita tradito more, ut in honor ejuſmodi teſtimoniis haberetur, nondum eruditorũ & quidẽ jura docentiũ animis ad facilem & promiſcuam mercaturam proſtantibus. Et hi immerita dignitate ſublati, in ignobilibus deinde coloniis agunt, & inter parẽ animorum cœcitatem, obſcuro tribunali ad miſeram clientũ advocationẽ ſufficiunt; vel ſi inter divitias nati ſunt, paternis opibus ſtatim excepti; proh nefas! & in Magiſtratum quoq; excreſcunt. Qui vero lætum ingenium Iuriſprudentia primum, mox eloquentia perfecere, ii ſua virtute totum ordinem Patronorum in ampliſſimam laudem attollunt. Vix in aliis hominibus tam ſyncera humanitatis ſtudia, tanta cura aut tam felix literarum; ado ut ſimplicitatẽ Muſarum (quas auſteri, rudeſve Philoſophi, pene ruſticas extra hominũ conſortium tenent) erudiiſſe videantur ad civilis vitæ aſtus, & deductas de ſuorũ montium ſecretis, veræ luci aptaviſſe. Quidã tamẽ ex illis nimiæ eloquentiæ ſtudio peccant, & juventutis ſtimulis, aut gloriæ ferventes, à commiſſo patrocinio deflectunt. Iudicum quippe & auditorum auribus ad voluptatẽ ſervire adeo curant, ut ex omni numero, nem inẽ minus juvent quam clientem, & quod Poeta olim riſit, dicturi de capellis, amãt ab Han-

nibalicis ordiri furoribus, luctumq; Cannarũ, & rubentem Romano ſanguine Aufidũ memorare, Alii exercitis per fallendi conſuetudinem animis regnant, venalemque in quodvis patrocinium fidem, malo innocentię exercẽt. Ita obruere veriritatis indicia, ita magna ſpecie inanes induere umbras, & plus juris in foro, ſuo ingenio quã legibus facere Documentum tã publici mali; nullæ lites, nulla in iudicium vocata flagitia, quæ non Patronum inveniant; modo ſit advocationi pretium, cui tanquam omnis patriæ charitatem vincenti obſequium nunquam deeſt.

CAPVT XVI.

ELudant ut volent majeſtatẽ Scientiæ, per contemptum atque jocos, quidam barbaris aut incultis ingeniis horrentes, & hunc demum virilem animum & nobilitate dignũ exiſtiment, qui Muſas omnes, ut viles ineptaſque; refugerit; certe nihilominus ſub ictu literarum per omnia pene regnantiũ haud raro res eorum ſunt, & in judiciis (quæ utiq; ex præſcripto ſcientiæ regi debent) tremere ſolent, ſuæ audaciæ & ſtirpis obliti. Sed & alia præterea, majorq; vis, eruditionẽ toti generi mortalium præfecit; Religionum ſcilicet & Sacrorum procuratio, quæ exeultis inter ſtudia literarum ingeniis creditur, & pleriſq;

homi-

Digitized by Google

hominũ animis vere imperat; cæteros neceſſaria ſimulatione impietatẽ tegentes,nõ minus in obſequium ſui tenet. Nec tã ulla demiſſa, ſeu paupertatis, ſeu ignobilitatis fortuna eſt,quæ arcere hominẽ à celebritate famæ poſſit, qui ſupra probitatis aut nequitię vulgus ſemet religionis ſpecie atque argumento extulerit. Et ne uſu,aut effectu, hãc literatorum potentiã carere exiſtimes; quã facile inermium hominum,& inter ſolos valentium libros,nomina percenſebis, qui hoc ſeculo ſub anguſtis cõpoſiti tectis, & de religione certantes, hos ipſos ſcilicet ſuperbos Muſarũ contẽptores inter ſe commiſerunt; Principibus,populiſque velut ſignum ferentes ad exitiabilis belli cladem, quæ necdum conſumptis acerbitatis ſeminibus (ut videtur) noſtris malis in totum contenta eſt.

Nulla igitur utilior animorum inſpectio,quã eorum qui in hacOrbis tã multiplici tẽpeſtate ad religionum clavum ſedẽt. Et hos optime in varias claſſes diſtinxeris. Quidã veluti duces,novis ſacris initium faciunt,ſive verã ſapientiã habẽt,ſive ambitioſo errore præcipites. Ita ille ab Ægypto Iudæos remeantes acceptis à cœlo legibus compoſuit. Ita poſtea Sanctus ille terrarum ac ſyderum Author, qui hominibus ſponte, annumeratus noſtro ge-

neri ſua morte ad vitã iter ſanxit. Et(quoniam non hic tantum probitatem, ſed & fortunam, qualis in humanis rebus ludit, deſcribimus) proh nefas! ita ille qui Arabas primum & Syros, poſtea quicquid ab India ad Helleſpontum jacet, & nunc inde omnes terras ad citerioris Pannonię fines, ſuo ſcelere amplexus, Lybiam quoq; pene quanto ambitu circumfuſa maria extẽdit, ſacrilega ſuperſtitione corrupit. Et hos quidem quos vera & cœleſtia auſpicia ad eam legum ferendarũ majeſtatem deducunt, nobis haud licet niſi ad fidẽ aut adorationem ſuſpicere. Cæteris qui nomine cœleſtium in re tanta abuti non verentur populiſq; imponere, eum animum eſſe neceſſe eſt, qui nec ipſis ſuis legibus, nec omnino de divinis quidquam credat, non virtutibus parcat, non flagitia, niſi ad speciẽ forte, refugiat; Id quidem potiſſimum curans, ut ſibi venerationem conciliet, legeſque quas condit ad libidinẽ vel ſuperſtitionem ſuæ gentis inflectat. Neque (ut in aliis ſceleribus interdum fit) qui ſic peccant, decipi ipſi poſſunt, & vel ſuæ ſententiæ, vel rerũ amore quæ in quæſtione verſantur, cæcati. ſed ſuæ improbitatis conſcii ſe impios, & peſtes mortalium non ignorant; maxime cum ad perſuadendam populo inſolentiã tam ſeriæ novitatis ſit ſub-

tili:

Digitized by Google

tilis ingenii exerta procacitas; ſed & mentiri multa oporteat; Viſum ſcilicet, vel auditum ſibi Numen; communicata cũ illa conſilia; & quæ cętera peſtiferi nugatores laborant aſtruere. Sed hæc non omnium ſæculorum labes eſt, pauci enim, neq; ſemper cum ſucceſſu, ad tanti flagitii audaciã provecti ſunt. Eſt aliud hominum genus, longeque frequentius, profitentium non abire à patriis ſacris, neque aliquid novi afferre; Sed tantũ errores, humano vitio, & pręter authorum mentẽ, in Religionem illapſos purioribus documentis velle exſcindere. Et his quidem magnifica ſpecies probitatis, ingeniorum reverentia (nam qui tantam rem niſi induſtrii ſubtileſque audeant?) denique ipſa novandi, & à cæteris diſſentiendi cupiditas, pene ſemper ſequacium hominum turbam invenit. Ejuſmodi Interpretum lites Ottomanorũ gentẽ multo acerbius diverſitate ſuperſtitionis, quam æmulatione imperii, in Perſas incenderunt. Sed quid intereſt quo potiſſimum modo pereant illi populi, qui quamcunq; elegerint ſuæ legis ſemitã errabunt? Nos ipſos in lucem, quæ hominibus una eſt, miſſos, quis non maxime indignetur his eruditorum diſcordiis tã funeſta pernicie poſſe rapi? Quippe ſedecim ſecula, quibus noſtræ Religiones viguerunt, plus
 cen-
Digitized by Google

centum ingenia pepcrere, novandi ſtudio, & noſtris deinde malis inſignia; quorum quidẽ exitus ut nunquã excuſem, (quippe nimiæ pertinaciæ vitio à juſta & qualem exorſi videbantur modeſtia aberrantes) ita primos impetus odiſſe non utique ſemper licet. Nam & opes, & veternus, otiique ſecuritas, ſæpe ſolutam apud noſtrorum aliquot diſciplinã impotenti ſuperbia & aliis pleriſq; vitiis obruerunt: & inde tam indignatio peritorũ excanduit, quã ſpecie pietatis diſſimulata inquietorũ hominum ſapientia exarſit. Quidã enim juſtis doloribus victi detonuerunt. Alii ſeculi vitia tacito ambitu amavere: quippe occaſionem ſuis queſtibus & ſeceſſioni prębitura. Vtriſq; idẽ initium eſſe ſolet. Parce primum neq; multa exagitãt, votis quoq; & exhortatione optimorum provecti: nec tam videntur iraſci quam monere, & gemitibus dolorẽ profiteri. Sed ubi ad factionis magnitudinẽ proceſſerunt, tunc & ipſi laceſſere inimicos impunius, & utrinq; partium ſtudia æmulatione accendi. Tunc vero nec tantæ celebritatis fortunã ſatis regunt, nec in veſtigiis hærent, per quæ antea ire ad pulcherrimum facinus videbantur. Sed maiori ſupercilio aſſurgentes, plura in adverſariis & atrocius damnant. Sive quo ſuum nomen illi ſectę quã affinxerint miſerri-

Digitized by Google

ſerrima ambitione relinquant: ſive quod olim agitatum tantæ defectionis conſiliũ niſi ſenſim prodere non ſunt auſi: vel denique odio in illos incitati, qui prima, & adhuc ſancta illorum conſilia, nimis acri & intempeſtivo certamine exceperunt. Ita multos piis initiis in hãc emendandi provinciam ingreſſos, deinde ſuperbia, vel æmulationis acerbitas prodidit.

Sunt deniq; quibus vera fortiſq; ſapientia mentem dedit ea vitia inſectandi, quæ neſcio quam ipſis religionis umbram faciunt, culpa Myſtarum. Iis tam caſto impetu à modeſtia nõ aberrantibus, ſublimis fortiſq; indoles eſſe debet, & quod rarum eſt, nihil pro ſe, ſed pro publicis commodis laborare; Contumeliis, inimicitiis, maledictis, nec in odia rapi, nec à cœptis abſtinere. Eximium prorſus munus, arduęq; virtutis. Raro enim qui ab iis ſic carpuntur deeſſe ſuis vitiis videas, aut æquo animo pati cenſores. Sed flagitiis fucum inveniunt, vel quod pejus eſt, ea quoq; importuno patrocinio tueri nõ dubitant; conanturq; hos ipſos monitores, licet intra juſti officii pietatẽ compoſitos, apud populum perpetrati ſacrilegii opinione evertere.

Cæterũ ut naſcentium Religionũ ritus, ſuorũ Autorum induſtria & genio nituntur; ita poſtquã à populo probatæ ſũt, Præfectos

Digitized by Google

fectos ſuos habent, per quos rite diſpenſentur: Hos aliæ aliæque gentes diverſis nominibus inſigniunt. nos Pontifices, Præſulesq; & cæteris in eum ſenſum vocabulis appellamus. Servandarum religionum non alius utilior illo regimine modus; qui etjã à cœleſti præſcripto eſt. Ex iis qui eruditæ & laborioſæ virtutis ſunt, reipſa Sacrorum incolumitatẽ ſuſtinent; improbi, ſaltem ſpecie & virtute dignitatis. Munus quondam laboris pleniſſimũ, & dum publicæ leges noſtra ſacra vetabant, etjam in extremum periculi excurrens. mox domita extinctaq; inimicorum ſævitia, congeſtæ paſſim opes in tanti officii reverentiã, pene cauſam reverentiæ extinxerunt. Nã additis (& addi quidẽ decebat) ad illa divina humanis opibus atq; officiis, tantum onus vergere in terrã cœpit, eorum vitio quibus in hac utrarumque rerum mixtura tellus potior cœlo fuit. Triſte afflictæ probitatis argumentum eſt, quod tanti laboris curarumq; provinciã, quæ olim miniſtros quærebat, jã multo ambitu ſibi depoſcunt homines nihil minus quam de pietate & laboribus cogitantes. Ita hæc eximia cœleſtiſq; dignitas plerunque ſuis ipſa opibus & ornamentis concedit; Et animũ ad hæc munera applicare, eſt ut plurimũ in ſplendidæ illuſtriſq; opulentiæ cupiditatem incum-

Digitized by Google

cumbere. Tũ potiti tam ambitioſi nominis, illas gazas in humanitatem hoſpitii, & ſpem egenorum collatas, permittunt privatæ laſciviæ, nunc inani picturarum ſtudio, nunc cumulatis variorum artificũ laboribus indigne ludenti. Nam has opes prodigentem per peiora ſcelera nequitiã, modeſti doloris verecundia omittit. Cujus autem dementiæ putes, nõ modo tantorum facinorum audaciam habere, ſed & ſæpe quantum peccent, ignorare? Habent quippe præſcriptas ad Numen ſibi preces, quas effundant in quotidianæ pietatis officium, ſanctas has quidem, neque illis omittendas; ſed tantillo penſo defuncti, credunt ſe nihil cœlitibus debere, opeſque ſuarum inſularum bono jure ſibi emptas. Larvæ illi, & vecordium furor! quod munus aſſiduo labore ægro perficias, id credere levi & perfunctoria opera rite abſolvi. Quod ſi ſuas delicias hac ſaluberrima cogitatione diſtinguerent, ſe in ſpecula poſitos, dicique paſtores, ſi quæ ovium ſua ignavia in prędam conceſſerint, in extremam ſui perniciem hoc futurum, fortaſſe interdum devoverent illam ipſam qua exultant ocii laſciviæque licentiam.

Sed nõ omnes paribus deliciis, & ignavia marcent. Nonnulli de voluptatũ ſumptu detrahunt quod in literatos collocent, ipſi

ipſi quoq; literas brevi impetu, tędiumq; non ferenti, vel in ſpeciem ſaltem colunt. Alii ad eruditionẽ perveniunt, felici mentis impetu evincente ignaviam. Sed & ipſi in nullam rem magis eruditione utuntur, quam aſſerẽdis illius qua potiuntur dignitatis prærogativis. In infinitam ſui libertatem argumentis inveniunt, facitq; diſſimulata cupiditas eloquentes. Eo modo dum videntur unum cœlum intueri, unius cauſam agere, tunc etiã à terra vix recedunt.

Qui vero hæc mala eluctati, in dignam ſuo faſtigio mentẽ conſurgunt & publico ſplendore, ad commodum populi, decuſq; Sacrorum, uti amant (& vero nunquã ejuſmodi deſũt) illi nec ſui ordinis libertatẽ ſuſtinent violare, nec extorquere alienã; quantum poſſint, quantumq; debeant ſolicita contemplatione conjungunt. Et hi demum ſunt ad priſcæ ſanctitatis imaginem facti, iiſdem curis, vivendique ratione, quæ priſcis temporibus opes meruit quibus hodie perfruuntur. Abſit omnis invidia, hi demum ſunt antiquitatis beneficiis, & noſtra veneratione digniſſimi.

Populus Antiſtitum voce, ut eſt eorum exiguus numerus, non ſatis ſemper poteſt de cœleſtibus eruditi. Hinc doctorũ hominum ingens turba, & ubiq; divinarum ſcientiarũm candidati, quorũ aliqui vere, ac cum

ac cum ſapientia, ei quam profitentur ſciẽtiæ inſiſtunt. Cæteros verius dixeris pro factionibus ſuis quam veritate depugnare; adeo torrentis animi æſtu rapti omnis generis patrocinium probant, quo Religionis ſanctitatem poſſint populo commendare, amantq; pietatem etiam impia ratione provehere. Suas igitur ſententias aſſerturi, pulchre, & cum laude decipere credunt, etiã ſi eminentibus argumẽtis illi rei faciant fidẽ quam duxerint eſſe veram. De adverſariis porro dicturi, vix ſyncere illorum ſententiam produnt, ſed deflexam in odium, & pene de ſenſu autoris exeuntẽ. Veſana autem repugnandi cupiditas eo ęmulationem deducit, ut à quibus diſſidere inceperint, in omnibus divertant; & hoc ſolent in pietate numerare. Tum quaſi nihil probe aut aſtruere ii homines poſſint aut carpere, qui ſemel erraverunt, nęfas quoque exiſtimant eiuſdem aduerſariorum judicio proditos in ſe nevos agnoſcere, & ſalubri mutatione eluere. Hæc itaq; propugnando quæ non poſſe defendi ſatis conſtat, iniquiſſimo præiudicio onerant juſtam in cæteris rebus litem.

Magni nexus inter omnis eruditionis partes ſunt; & affectus qui divinarum rerũ peritos exercent, ſæpe cadunt in cęteras Muſarum diſciplinas; maxime illa cõſuetudo

do literarias lites, ac pæne odia, agitandi Iuriſconſultorum quidem rixæ etjam ad inhumanitatem verborum deſcenderunt noſtro ſibi ſeculo ſcuticam flagellumque minantium. Abiit in ſectas Medicina, magis etjã perviaces, quod illis non in gloria tantum fama, ſed & in opes quæratur; & vix unquam ludicrum aut ad ſolam voluptatem in ea arte certamẽ ſit, ægris quodcunque iſti male ſenſerint immerita calamitate luentibus. Cæterum omnium literatorum gens in duas rite claſſes diſtinxeris: quarum illa ſit, hominum multa quidem eruditione felicium, ſed qui prętere civilibus diſciplinis imbuti, incurioſam ſcholaſticorum morum vilitatem effugerint: Alia vero illorum qui animum uni literis impenderunt, diutius inter extincta vetuſtatis rudera quam cum ſuo ſeculo viventes, ut plurimum foris inepti, & domeſticis ſordibus viles. Neq; etjam aliam elegantiam aut noverunt, aut curant, quam illam ſolitariam, qua à Muſis ad contemplationẽ accepta frui quam uti magis poſſunt. Et hos tamẽ maxima utilitate colueris, ſi ſcias ab hac cruda informique arena exprimere aurũ, & nitere illo ipſo ornamento, quod in iis velut multo pulvere obrutum, lucem amiſit.

Finis. QUARTÆ PARTIS.

Digitized by Google